

**TURUN
YLIOPISTO**

Luontokäsitykset Keski-Maassa

Ekokriittinen luenta J. R. R. Tolkienin teoksesta *The Lord of the Rings*

Iida Salonen

Pro gradu -tutkielma

Kirjallisuustieteiden tutkinto-ohjelma, Yleinen kirjallisuustiede

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2022

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Kirjallisuustieteiden tutkinto-ohjelma, Yleinen kirjallisuustiede

Iida Salonen

Luontosuhteet Keski-Maassa: Ekokriittinen luenta J. R. R. Tolkienin teoksesta *The Lord of the Rings*

88 s.

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsittelen J. R. R. Tolkienin teosta *The Lord of the Rings* (1954–1955) ekokriittisestä näkökulmasta. Teoksessa seurataan useita eri kansoihin kuuluvia hahmoja Keski-Maassa. Vaikka keskityn pääosin *The Lord of the Rings* -teokseen, käytän paikoin lähteinäni myös muita Tolkienin legendaarioon kuuluvia teoksia, sillä ne valottavat myös käsiteltävänä olevan teoksen maailmaa.

Ympäristöteemat ovat keskeisessä roolissa *The Lord of the Rings* -teoksessa. Tarkastelen niitä ja teoksen luontokuvausta siinä esiintyvien kansojen ja hahmojen erilaisten luontosuhteiden kautta. Jotkut heistä ovat teoksessa keskeisemmässä roolissa, jolloin myös heidän luontosuhteestaan kerrotaan enemmän. Silti kaikki tutkimani kansat ja hahmot vaikuttavat muodostuvaan luontokuvaan, joka on hyvin monipuolinen.

Hyödynnän tutkielmassani ekokriittistä kirjallisuudentutkimusta ja erityisesti sen englantilaista perinnettä. Käytän myös ekokritiikkiin liittyviä pastoraalin, erämaan ja apokalypsin käsitteitä, joista erityisesti pastoraali on tärkeä niin englantilaisen ekokritiikin kuin käsittelemäni teoksen kannalta.

Ekokriittinen menetelmä auttaa nostamaan *The Lord of the Rings* -teoksesta esiin ympäristöteemoja ja luontokuvausta. Vaikka teos on julkaistu lähes seitsemänkymmentä vuotta sitten, on sen viesti ympäristön arvosta ja luonnonsuojelun merkityksestä sovellettavissa myös nykypäivän ilmastokeskusteluun. Fantasiakirjallisuus ei tarjoa valmiita vastauksia todellisen maailman ongelmiin, mutta sillä on valta saada ihmiset ajattelemaan ja muuttamaan asenteita. Molempia vaaditaan toiminnassa ilmastonmuutosta vastaan.

Avainsanat: J. R. R. Tolkien, fantasiakirjallisuus, ekokritiikki, luontosuhde, luontokäsitys, luontokuva, pastoraali, erämaa, apokalypsi, metsät

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
1.1	J. R. R. Tolkien ja Tolkien-tutkimus	5
1.2	<i>The Lord of the Rings</i> -teoksen tarina ja tematiikka	8
1.3	Tutkimuskysymykset ja tutkielman rakenne	12
2	Ekokritiikki ja fantasiakirjallisuus	15
2.1	Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus	15
2.2	Englantilainen ekokritiikin perinne ja pastoraali	17
2.3	Fantasiakirjallisuus ja Tolkien ekokritiikin näkökulmasta	21
3	Hobitit ja metsien vartijat	29
3.1	Hobitit ja Kontu pastoraalisena maalaisidyllinä	29
3.1.1	Hobittien ja Konnun rooli	29
3.1.2	Juuret ja juurettomuus Konnussa	34
3.2	Metsän isäntä Tom Bombadil	40
3.3	Puiden paimen Puuparta	45
4	Keski-Maan vapaat kansat	50
4.1	Haltioiden viimeiset kodit	50
4.1.1	Rivendell	52
4.1.2	Lothlórien ja sormukset	54
4.2	Kääpiöiden louhokset	57
4.3	Keskiöön nousevat ihmiset	61
4.3.1	Rohirrim ja drúedain	63
4.3.2	Gondorilaiset	66
5	Pahuus ja välinpitämättömyys	70
5.1	Langennut Saruman ja Rautapiha	72
5.2	Mordorin musta ruhtinas Sauron	76
6	Lopuksi	81
	Lähteet	85

1 Johdanto

Käsittelen tässä tutkielmassa J. R. R. Tolkienin teosta *The Lord of the Rings* (1954–1955) ekokritiikin näkökulmasta. Tutkin teoksesta välittyvää luontokuvaa ja luontokäsityksiä siinä esiintyvien kansojen ja henkilöiden luontosuhteiden kautta. Tolkienin luoma maailma on laaja ja monipuolinen, ja luontoa ja erityisesti metsiä pidetään teoksessa suuressa arvossa niiden itsensä ja niiden esteettisyyden tähden. Puilla on erityinen merkitys, ja niiden uudelleen istuttaminen on tärkeä osa teoksen maailman sodanjälkeistä paranemisprosessia.

1.1 J. R. R. Tolkien ja Tolkien-tutkimus

John Ronald Reuel, eli tunnetummin J. R. R. Tolkien syntyi vuonna 1892. Lapsuudessaan hän asui Englannissa sekä maaseudulla että kaupungissa, ja erityisesti maaseudulla vietettyjen onnellisten aikojen muistot vaikuttivat hänen luomiinsa tarinoihin. Työuransa Tolkien teki ensin Leedsin ja myöhemmin Oxfordin yliopistossa, joissa hän opetti englannin kieltä ja kirjallisuutta erikoistumisaloinaan vanha ja keskienglanti. Kuollessaan vuoden 1973 syyskuussa Tolkien oli 81-vuotias. (Hammond 2020.)

Vaikka Tolkien oli menestynyt ja arvostettu työssään yliopistolla, on hän suuren yleisön silmissä tunnettu laajoista kaunokirjallisista tuotoksistaan, joista ensimmäisenä julkaistiin laajan suosion saanut lastenkirja *The Hobbit or There and Back Again*¹ (myöhemmin *The Hobbit*, sisäviitteissä H) vuonna 1937. Elinaikanaan Tolkien julkaisi myös niin ikään suosioon nousseen fantasiateoksen *The Lord of the Rings* (myöhemmin *LOTR*, suom. *Taru Sormusten Herrasta* 1973–1975), sekä useita lyhyempiä tekstejä, joista osa liittyi hänen luomaansa Keski-Maahan (Middle-earth). Monia hänen jälkeensä jääneitä töitä on editoinut ja julkaissut hänen nuorin poikansa Christopher Tolkien. Tässä tutkielmassa käytän leipätekstissä sujuvuuden vuoksi *LOTR*-teoksen paikkojen ja henkilöiden suomennettuja nimiä. Suomennokset ovat Kersti Juvan ja Eila Pennasen.

Tolkienin rakkaus englantilaisen Länsi-Midlandsin maaseutua kohtaan ohjasi hänen työtään akateemisessa maailmassa, sillä juuri kyseisen alueen vanhat murteet olivat hänen erikoisalaansa. Sama ympäristö vaikutti myös hänen luovaan työhönsä. *The Hobbit* -teoksen päähenkilössä, Bilbo Reppulissa ikään kuin ruumiillistuvat ne asiat, joita Tolkien Länsi-Midlandsissa rakasti (Carpenter 2001, 205). Samalla Tolkien kirjoitti Bilbon hahmoon myös

¹ suom. *Lohikäärmevuori eli erään hoppelin matka sinne ja takaisin* 1973, *Hobitti eli sinne ja takaisin* 1985

jotain itsestään: ”I am in fact a *Hobbit* (in all but size). I like gardens, trees and unmechanized farmlands; I smoke a pipe, and like good plain food (unrefrigerated), but detest French cooking” (Tolkien 2012a, 418).

LOTR-fantasiateoksen maailma on innoittanut paitsi tutkijoita, myös ympäristöliikkeitä ja -toimijoita eri aikoina. Jo 1960-luvun loppupuolella, kun Harvardin yliopistossa uuden kulttuurikeskuksen tieltä kaadettiin metsikkö, oli puolivalmiin rakennuksen kylkeen kirjoitettu mustalla maalilla sanat ”Another bit of Mordor” (Dickerson & Evans 2006, 185). Greenpeacen toiminnassa keskeisessä roolissa ollut David Taggart on eräs Patrick Curryn (1997, 54–55) antamista esimerkeistä, samoin nuorten protesti Berkshiren Newburyssa ohikulkutietä vastaan. Marc DiPaolo (2018, 67) kertoo, että useat ympäristönsuojelijat ja alkuperäiskansojen oikeuksia puolustavat aktivistit viittaavat *LOTR*-teokseen vastustaessaan vesistöjen puhtautta riskeeraavia hankkeita tai fossiilisia polttoaineita. Esimerkkinä hän mainitsee Dakota Access Pipeline -hanketta vastustaneen protestin ja siitä dokumenttia tehneen Sterlin Harjon.

Tolkien itse totesi, että ”One of my strongest opinions is that investigation of an author’s biography (or such other glimpses of his ’personality’ as can be gleaned by the curious) is an entirely vain and false approach to his works” (Tolkien 2012a, 594). Myös esimerkiksi 1920-luvun uuskritiikissä esiintyy samansuuntaisia ajatuksia pelkkään tekstiin keskittymisestä tekijän elämäkerran sijaan. Tolkienin tahdosta huolimatta hänen teoksistaan on vedetty useita yhteyksiä hänen todelliseen elämäänsä. Konkreettisia paikkoja hänen asuinympäristöstään on yhdistetty paikkoihin Keski-Maassa ja esimerkiksi lapsuudessa koettu hämähäkinpurema on ajateltu syyksi teosten valtaville pahantahtoisille hämähäkkihahmoille. Erityisesti allegoriset tulkinnat liittyen toiseen maailmansotaan ovat olleet suosittuja, mutta Tolkien itse kielsi jyrkästi tällaiset tulkinnat. Vaikka eräinä lähteinäni tähän tutkielmaan ovatkin Tolkienin elämäkerta ja kokoelma hänen kirjeitään, tasapainoilien jossain näiden kahden välimaastossa. En aio tehdä tulkintoja, joissa *LOTR*-teoksen hahmot edustavat toisen maailmansodan osapuolia tai tapahtumia Tolkienin elämästä, mutta aion käyttää esimerkiksi hänen kirjoittamiaan kirjeitä niiltä osin, kuin hän avaa niissä lisää teostensa maailmaa. Tolkien on saanut osakseen valtavasti ihailua ja kiinnostusta, ja siksi hänen elämäänsä on tutkittu ja siitä tiedetään paljon. Niinpä hänen jättämisensä täysin huomiotta hänen teoksiaan tarkasteltaessa ei ole helppoa, eikä mielestäni myöskään tarpeellista.

Tolkienin jälkeensä jättämiä haastatteluja, muistiinpanoja, päiväkirjoja ja kirjeitä on paljon, ja niitä käytetään myös monissa hänen teoksiaan käsittelevissä tutkimuksissa. Nämä erilaiset paratekstit vaikuttavat myös teosten tulkintaan, sillä Tolkien itse on käsitellyt niissä paljon sitä, miten hän näki omat teoksensa ja niiden merkityksen. Hänen käyttämänsä kirjailijan kontrolli osoittaa, kuinka Tolkienilla oli halu ohjata töistään tehtyä tutkimusta tiettyihin suuntiin. (Fimi 2009, 7.) Tämä saattaa kummuta siitä laajasta julkaisemattoman materiaalin määrästä, jota Tolkienilla oli teoksiinsa liittyen niiden ilmestymisen aikaan. Hän avasi lukijoiden kirjeisiin lähettämissään vastauksissa niitäkin asioita, jotka eivät olleet mahtuneet itse *LOTR*-teokseen ja sen liitteisiin.

Keski-Maahan sijoittuvilla teoksilla ja Tolkienilla itsellään on edelleen valtavasti ihailijoita, jotka muun muassa matkustavat hänen kotiseuduilleen nähdäkseen paikkoja, joissa hän vietti aikaansa ja kirjoitti. Myös Tolkien-tutkimuksen saralla tuotetaan ahkerasti uusia kirjoja ja artikkeleita, jotka käsittelevät hänen teoksiaan eri näkökulmista. Tolkienin ihailijat ja hänestä kirjoittavat tutkijat ovat varmasti ainakin osittain toisiinsa limittyviä joukkoja. Kuten Alun Morgan (2010, 383) toteaa, on Tolkienin teoksissa monia asioita ja teemoja, jotka vetoavat kaiken ikäisiin ja kaikenlaisista taustoista tuleviin lukijoihin. Yhä tänä päivänä tehtävä tutkimus osoittaa näiden teemojen olevan myös ajattomia. Tolkienin teosten suosiota ovat varmasti nostaneet myös 2000-luvulla tehdyt Peter Jacksonin ohjaamat elokuvasovitukset, jotka ovat nostaneet myös hänen kirjojensa suosiota. Vuoden 2022 syksyllä on ilmestymässä jälleen uusi filmatisointi, kun amerikkalainen Amazon Studios julkaisee Tolkienin luomaan maailmaan sijoittuvan tv-sarjansa *The Rings of Power*. Tolkienin omasta elämästä julkaistiin Dome Karukosken ohjaama elämäkerrallinen draamaelokuva *Tolkien* vuonna 2019.

Tolkien teoksineen ei ole pinnalla vain populaarikulttuurissa, vaan hänen luomansa laaja fantasiamaailma ja siihen liittyvät useat teokset ovat myös akateemisen tutkimuksen kohteina eri puolilla maailmaa. Osa näistä tutkimuksista on olemassa kirjamuodossa, mutta esimerkiksi West Virginia University Press julkaisee vuosittain tieteellisen katsauksen nimellä *Tolkien Studies. Journal of Tolkien Research* puolestaan ylläpitää internetissä olevaa vertaisarvioitua arkistoa Tolkien-tutkimukseen liittyvistä artikkeleista. Suomessa Tolkien-tutkimusta on tehnyt esimerkiksi Jyrki Korpua (ks. esim. Korpua 2015). Tässä tutkielmassa olen käyttänyt lähdeaineistona Tolkienin teoksista tehtyjä tutkimuksia enimmäkseen niiltä osin, kuin ne liittyvät käsittelemääni ekokritiikin alaan.

1.2 *The Lord of the Rings* -teoksen tarina ja tematiikka

The Lord of the Rings (1954–1955) on ehkäpä tunnetuin Tolkienin kirjoittamista teoksista. Se julkaistiin alun perin kolmessa osassa, *The Fellowship of the Ring* (suom. *Sormuksen ritarit*, viitteissä FR), *The Two Towers* (suom. *Kaksi tornia*, viitteissä TT) ja *The Return of the King* (suom. *Kuninkaan paluu*, viitteissä RK). Viittaa itse myös kolmessa osassa olevaan painokseen, vaikkakin sivunumerointi jatkuu osasta toiseen juoksevana, mikä korostaa kyseessä olevan yksi teos. Syy teoksen alkuperäiseen jakoon oli taloudellinen, sillä sotienjälkeisessä Euroopassa paperin hinta oli noussut, eikä takeita laajan fantasiateoksen menekistä ollut. Myös myytävien kirjojen hinnan haluttiin pysyvän tarpeeksi alhaalla, jotta ostajia löytyisi. Kyseessä on kuitenkin yksittäinen, kuuteen ”kirjaan” jakautuva teos, eikä trilogia, mitä seikkaa Tolkien itse painotti (Tolkien 2012a, 321).

Vaikka *LOTR* ei ole trilogia, nimitetään sitä joskus sellaiseksi myös käyttämässäni tutkimuskirjallisuudessa (ks. esim. Dickerson & Evans 2006, 5). Vaihdellessa siitä käytetään myös käsitettä romaani, jolla helposti kuvataan laajoja proosateoksia, ja tässä mielessä sopii myös Tolkienin kirjaan. Todellisuudessa romaanin määritelmä on kuitenkin huomattavasti monimutkaisempi. Esimerkiksi Anthony Lioi ja Gert van der Stelt viittaavat *LOTR*-teokseen romaanina (novel), vaikka se ei aivan vastaakaan modernin romaanin käsitettä (Lioi 2016, 125; van der Stelt 2019, 15). Jyrki Korpua toteaa väitöskirjassaan (2015, 118), että *LOTR*-teokseen on viitattu esimerkiksi ”1900-luvun romanssina” (twentieth-century romance) ja ”fantasiaromanssina” (fantasy-romance). Eräässä kirjeessään Tolkien itse määrittelee teostaan: ”My work is *not* a ’novel’, but an ’heroic romance’ a much older and quite different variety of literature” (Tolkien 2012a, 594). Kuten Korpua toteaa, *LOTR* eroaa genreltään modernista englantilaisesta romaanista (Korpua 2015, 118). Siksi vältän myös tässä tutkielmassa teoksen määrittelemistä romaaniksi.

Tolkien loi fantasiakirjallisuuden teoriassa käytetyn jaottelun todellisen eli primaarisen ja toissijaisen eli sekundaarisen maailman välillä. Sekundaarisen maailman tapahtumien seuraaminen vaatii uskoa niiden mahdollisuuteen siellä, tai vähintään epäuskon tukahduttamista. (Tolkien 2012b, 139.) Erilaiset fantasian teoriat ja jaottelut lähtevätkin usein liikkeelle maailmojen välisestä jaosta, sekä näiden maailmojen suhteesta toisiinsa. Maailmojen suhde määrittelee sen, kuuluuko teos korkeafantasiaan, matalafantasiaan, vai kenties kahden maailman fantasiaan tai porttifantasiaan. Tolkienin teokset kuuluvat näistä ensimmäiseen eli korkeafantasiaan, jossa kaikki tapahtumat sijoittuvat tuohon omalakiseseen

sekundaariseen maailmaan. Yksinkertainen määritelmä fantasialle on fiktio, joka kuvaa kaikkea mielikuvituksellista. Tällaista on esimerkiksi yliluonnollinen, sadunomainen, arkitodellisuutemme ylittävä tai sen rajoja rikkova fiktio. Fantasian suosio kulttuurissamme on suuri, ja koska sen lisäksi sillä voidaan kertoa jotain olennaista omasta ajastamme ja maailmastamme, on sen kriittinen tutkiminen tärkeää. (Korpua et al. 2021, 9–14.) Sekundaariseen maailmaan sijoittuva fantasia ei suoraan käsittele primaarisen eli oman maailmamme asioita, esimerkiksi ympäristökysymyksiä. Niitä voidaan kuitenkin käsitellä implisiittisesti.

Alkujaan *LOTR*-teoksen oli tarkoitus olla kustantajan pyynnöstä kirjoitettu jatko-osa Tolkienin aiemmin kirjoittamalle ja sittemmin suosioon nousseelle *The Hobbit* -lastenkirjalle. Sellaisena Tolkien alkoi teosta myös kirjoittaa, mutta tarina muodostuikin tarkoitettua laajemmaksi ja synkemmäksi, mistä hän huomauttikin useaan otteeseen kustantajalleen lähettämissään kirjeissä. Vuonna 1937 aloitettu teos valmistui lopulta vuonna 1949. Ilmestyessään *LOTR* jakoi mielipiteitä vahvasti sekä puolesta että vastaan, sitä joko vihattiin tai ihailtiin suuresti, välimuotoa ei tuntunut olevan. Näin laaja fantasiateos oli haaste myös kustantamolle, sillä sille ei löytynyt valmiita markkinoita, se kun ei ollut *The Hobbit* -kirjan tavoin suunnattu lapsille, mutta aikuisten ei uskottu kiinnostuvan fantasiakertomuksesta. Koska laajan työn julkaiseminen tuntui riskialttiilta, Tolkienin toive Keski-Maan historiasta kertovan *The Silmarillion* -teoksen julkaisusta samassa yhteydessä ei toteutunut. Hän joutui luopumaan myös suunnitelmastaan tehdä henkilöhakemisto *LOTR*-teoksen viimeisenä ilmestyneen *The Return of the King* -osan yhteyteen, ja tyytyi sen sijaan teoksen tarinaa ja maailmaa selventäviin ja laajentaviin liitteisiin, joita kirjan lopussa onkin useita. (Carpenter 2001, 245, 260.)

Vuosina 1937–1949, joina Tolkien työsti *LOTR*-teostaan, Eurooppa ympärillä kuohui. Toinen maailmansota vaikutti kansalliseen ilmapiiriin ja muutti esimerkiksi taloudellisia mahdollisuuksia pitkäksi aikaa. Tolkienista kirjoittamassaan elämäkerrassa Humphrey Carpenter toteaa, ettei maailmansodan syttymisellä vuonna 1939 ollut juurikaan vaikutusta Tolkienin arkielämäänsä. Hän oli kuitenkin ahdistunut sodan jatkumisesta. Sodan aikana Tolkien kirjoitti useita kirjeitä pojalleen Christopherille Etelä-Afrikkaan. Niissä hän kuvaili hyvin yksityiskohtaisestikin kirjoitustyönsä etenemistä ja lähetti valmistuneita lukuja luettavaksi. (Carpenter 2001, 227, 231.)

Tarinaltaan *LOTR* sijoittuu Keski-Maahan ja sen kolmanteen aikaan (Third Age). Kyseessä on kuvitteellinen esihistoria meidän maailmallemme. Teos alkaa hobittien asuttamasta Konnusta (The Shire), jossa eräs tarinan päähenkilöistä Frodo Reppuli (Baggins) perii Bilbolta taikasormuksen, joka tekee käyttäjänsä näkymättömäksi. Velho Gandalf ymmärtää sormuksen olevan Sormusten sormus (The One Ring) ja lähettää Frodon matkalle pois Konnusta, kohti läheistä kaupunkia Briitä ja sieltä haltioiden asuttamaan Rivendelliin. Frodon mukana lähtevät hobitit Samwais 'Sam' Gamgi (Gamgee), Peregrin 'Pippin' Tuk (Took) ja Meriadoc 'Merri' Rankkibuk (Merry Brandybuk). Vaikeuksien kautta hobitit ja heidän matkalla tapaamansa, Konkariksi (Strider) esittäytyvä ihminen pääsevät Rivendelliin.

Myöhemmin hobittien tapaama mies paljastuu Aragorn-nimiseksi samoojaksi (ranger, samoojiin palaan luvussa neljä). Hän on Gondorin valtakunnan edellisen kuninkaan, Isildurin perillinen. Juuri Isildur voitti aikanaan Sauronilta tämän Sormuksen, muttei tuhonnut sitä, vaan piti sen itsellään, mikä koitui hänen kohtalokseen. Siitä asti Gondoria ovat hallinneet käskynhaltijat, mutta *LOTR*-teoksen lopussa, kun sota on voitettu, Aragorn kruunataan paikalleen kuninkaaksi.

Aragornin ja hobittien päästyä Rivendelliin Keski-Maan ”vapaat kansat”, ihmiset, kääpiöt, haltiat ja hobitit kokoontuvat neuvonpitoon päättämään siitä, mitä Sormukselle tulisi tehdä. Jos Sormus päätyy tekijänsä Sauronin haltuun, tulee tästä voittamaton. Pitkän keskustelun päätteeksi Frodo Sormuksen Viejänä (Ring Bearer) ja osana yhdeksänhenkistä Sormuksen Saattuetta (Fellowship of the Ring) lähtee kohti itää ja Sauronin hallitsemaa Mordoria, jossa Sormus on mahdollista tuhota tulivuoressa, jossa se on taottu. Pitkä matka etenee Caradhrasin vuoriston, Morian luolien ja Lothlórienin haltiametsän kautta. Saattue menettää Moriassa johtajansa Gandalfin, jonka uskotaan kuolleen. Hieman Lothlórienista lähdön jälkeen jäljelle jäänyt saattue hajoaa, Frodo ja Sam lähtevät kaksin kohti Mordoria, kun taas ihminen Boromir saa surmansa taistelussa, jossa örkit sieppaavat Merrin ja Pippinin. Aragorn, haltia Legolas ja kääpiö Gimli lähtevät seuraamaan örkkien jälkiä pelastaakseen hobitit.

Saattueen lopullisesti hajottua myös *LOTR*-teoksen juoni jakautuu seuraamaan saattueen eri jäseniä. Juoni on jaettavissa karkeasti kahteen, joista ensimmäinen seuraa Frodoa ja Samia heidän matkallaan kohti Mordoria ja Tuomiovuorta (Mount Doom) Sormus taakkanaan. Toinen, sotaisampi juoni seuraa saattueen muita jäseniä hieman eri kokoonpanoissa muun muassa Fangornin metsän, Rohanin kaupungin ja Rautapihan kautta Minas Tirithin kaupunkiin. Lopulta Sauron tuhoutuu ja sota voitetaan. Vaikka Frodo ja Sam ovat sodan

taisteluista irrallaan, on teoksessa kuitenkin selvää, ettei ilman heidän ponnisteluitaan Sormuksen tuhoamiseksi olisi myöskään toivoa voittaa sotaa Sauronia vastaan.

Pimeyden ja valon taistelu on *LOTR*-teoksessa keskeinen, koko tarinan kattava teema, jonka vuoksi sitä pidettiin jo omana aikanaan allegoriana toisesta maailmansodasta. Tolkien itse kielsi jyrkästi moiset väitteet, kuten muutkin mahdolliset yhtäläisyydet luomansa maailman ja todellisen maailman tilanteen välillä. Ruotsinkielisen käännöksen esipuheessa kääntäjä tulkitsi *LOTR*-teosta allegoriaksi ajankohtaisista maailmanpoliittisista tapahtumista. Tolkienin voimakkaan vastustuksen jälkeen esipuhe poistettiin seuraavista painoksista. (Carpenter 2001, 265.) Tolkien itse on kirjoittanut teoksensa teemasta kirjeessään näin:

The real theme for me is about something much more permanent and difficult:
Death and Immortality: the mystery of the love of the world in the hearts of a race
'doomed' to leave and seemingly lose it; the anguish in the hearts of a race
'doomed' not to leave it, until its whole evil-aroused story is complete. (Tolkien
2012a, 358.)

Tällä Tolkien korostaa myös *LOTR*-teoksen teemojen universaaliutta. Ne eivät ole sidoksissa aikaan ja paikkaan, vaan ovat myös ajattomia ja yleispäteviä. Kansojen erilaiset kohtalot Keski-Maassa vaikuttavat samalla heidän luontosuhteisiinsa, sillä maailma näyttäytyy hyvin erilaisena niille, jotka joutuvat hyvästelemään sen, ja niille, jotka jäävät.

Kristinusko ja tarkemmin katolilaisuus oli tärkeässä roolissa Tolkienin elämässä, mutta hän ymmärsi myös kirjoittavansa sekularisoituneessa maailmassa, jossa suurin osa lukijoista ei olisi yhtä kiinnostunut avoimen kristillisestä tarinasta. *LOTR*-teoksessa välittyvätkin kristilliset arvot, mutta niiden lisäksi siinä on mukana panteistista ”luonnon magiaa” ja liberaalia humanismia, jossa arvostetaan pientä ja arkipäiväistä. Tolkienin legendaarion hengellinen maailma on rikas, mutta varsinaisia uskonnollisia yhteisöjä ei ole. (Curry 1997, 28–29.) Kristilliset ihanteet, epäitsekkyyys, nöyryys ja myötätunto näkyvät erityisesti Frodon hahmossa. Hänessä on myös eräänlaista Kristus-symboliikkaa, sillä hän on valmis uhraamaan itsensä tuhotakseen Sormuksen, joka uhkaa koko Keski-Maata.

Noudatan Tolkienin teoksia tutkineen Jyrki Korpuan esimerkkiä käyttäessäni termiä legendaario (legendarium) kaikista Tolkienin Keski-Maata käsittelevistä teksteistä. Kuten Korpuan väitöskirjasta käy ilmi, on termi vakiintunut käyttöön Tolkien-tutkimuksessa, vaikkakin joskus vain haltioiden historiaa käsitteleviin teksteihin viitattaessa. (Korpua 2015, 11.) Tolkien oli alkanut työstää Keski-Maa -aiheista legendaariotaan jo ennen *The Hobbit* -teoksen julkaisua, mutta vasta *LOTR* liitti molemmat teokset osaksi sitä myös hänen

mielessään. Lopulta *The Silmarillion* -teos julkaistiin postuumisti vuonna 1977 Christopher Tolkienin toimittamana. Siinä kerrotaan tarina Keski-Maan ja erityisesti haltioiden historiasta aina maailman luomisesta kolmannen ajan loppuun, eli siihen, mihin myös *LOTR* päättyy.

1.3 Tutkimuskysymykset ja tutkielman rakenne

Tässä tutkielmassa käsittelen Tolkienin *LOTR*-teosta ekokriittisestä näkökulmasta.

Tarkastelen siis teoksen luontokuvaa ja luontokäsityksiä, sekä siinä ilmeneviä ympäristökysymyksiä. Näitä jäsenän ja tarkastelen erityisesti teoksen maailmassa esiintyvien eri kansojen ja hahmojen sekä heidän luontosuhteidensa kautta. Käytän Keski-Maan asukkaita käsitellessäni johdonmukaisesti sanaa kansa (people), mutta Tolkien itse käyttää sitä vaihtelevasti sanojen suku (kindred) ja rotu (race) rinnalla. Luontosuhteella tarkoitan tässä yhteydessä suhtautumista nimenomaan luonnontilaiseen luontoon ja tämän teoksen kontekstissa erityisesti puihin ja metsiin, mutta aion tarkastella myös, millaisissa rakennetuissa ympäristöissä teoksessa liikutaan. Kysyn tutkielmassani millaisia luontosuhteita *The Lord of the Rings* -teoksessa esiintyvillä kansoilla ja henkilöillä on, sekä miten luontosuhteita siinä arvioidaan ja miten tämä vaikuttaa lukijalle välittyvään luontokuvaan. Tutkielman lopuksi kysyn myös, esiintyykö *The Lord of the Rings* -teoksessa teemoja, jotka liittyvät todellista maailmaa koskevaan ympäristökeskusteluun.

Luontosuhde on muutakin kuin yksinkertaisesti asennoituminen luontoa kohtaan. Pertti Lassila kiteyttää luontosuhteen näin: ”Sen kautta ihminen määrittää suhdettaan esimerkiksi ympäristöönsä, elolliseen, tuonpuoleiseen, kauneuteen, omaan itseensä, laajasti ottaen myös elämään ja kuolemaan, sekä yksilöllisessä että yleisessä mielessä.” (Lassila 2011, 16). Hän liittyy luontosuhteeseen myös moraaliset ja eettiset kysymykset (ibid.). Luontosuhteet ilmenevät teoksessa monin tavoin niin kerronnassa kuin vuoropuheluissakin. Itse tarinan ulkopuoliset tekstit, kuten teoksen alussa oleva prologi ”Concerning Hobbits” ja lopun lukuisat liitteet monipuolistavat aineistoa. Olen käyttänyt tulkintojeni tukena *LOTR*-teoksen lisäksi myös muita Tolkienin legendaarioon liittyviä tekstejä siltä osin kuin olen sen aiheen kannalta kokenut tarpeelliseksi. Luontosuhteiden arvottamisella tarkoitan sitä, millaista suhtautumista ja toimintaa teoksen maailmassa pidetään parempana tai huonompana kuin jotakin muuta. Hypoteesini on, että luontoa suojeleva ja säilyttävä toiminta nousee teoksessa selvästi itsekästä ja hyötyyn pyrkivää toimintaa kannattavammaksi.

Nykyaikana ympäristökeskustelussa pinnalla ovat ilmastonmuutos ja siihen liittyvät erilaiset äärimmäiset sääilmiöt ja luonnonkatastrofit. Keskustelu on riippuvaista ajasta ja paikasta,

mutta uskon, että *LOTR*-teoksella on jotain annettavaa myös nykykeskusteluun huolimatta siitä, että sen ilmestymisestä on kulunut lähes seitsemänkymmentä vuotta. Tuona aikana maailma on teknologian ja globalisoitumisen myötä kehittynyt monessa suhteessa hyvin erilaiseksi.

Keskeistä tutkielmassani on ekokriittinen kirjallisuudentutkimus. Ekokritiikki on kirjallisuudentutkimuksen suuntaus, tai tarkemmin joukko näkemyksiä, jotka ovat syntyneet reaktiona kasvavaan ympäristötietoisuuteen ja huoleen maapallon tilasta. Ekokritiikki on tutkimusta kirjallisuuden ja ympäristön suhteesta, eli kohteena ovat luonnon ja kulttuurin välinen yhteys erityisesti kielen ja kirjallisuuden saralla (Glotfelty 1996, xviii–xix). Ihmisten toimien aiheuttamista erilaisista, erityisesti negatiivisista vaikutuksista maapallolle, sen eliöille ja ilmastolle alettiin havaita ja tietoa niistä alettiin levittää yhä laajemmalle osana niin sanottua ”ympäristöherätystä” erityisesti 1960-luvulta alkaen (Haila & Lähde 2003, 11).

Ekokritiikkiin liittyen eräs tärkeistä käsitteistä tutkielmassani on pastoraali, joka nousee esille erityisesti hobitteja ja Kontua tarkasteltaessa. Tässä pastoraalilla tarkoitetaan kirjallisuutta, jossa maaseudun ja kaupungin välillä on joko implisiittinen tai suora vastakkainasettelu, ja jossa maaseutua ja siihen liittyvää elämää ihaillaan (Gifford 2001, 2). Palaan luvussa kaksi tarkemmin ekokritiikkiin, sen englantilaiseen traditioon ja pastoraalin eri tyyppeihin.

Hobitit ja heidän asuttamansa Kontu ovat keskeisiä *LOTR*-teoksessa. Vaikka juonen kulun tärkeimmät tapahtumat sijoittuvat kauas Konnusta, on sillä tarinan taustalla tärkeä symbolinen merkitys ikään kuin kiinnekohtana, kotina, jota suojella ja johon hobitit toivovat vielä palaavansa. Tarina sekä alkaa että päättyy Kontuun ja hobitteihin. Kontu edustaa Tolkienin legendaariossa pastoraalista englantilaista maalaisydyllä ja hobitit jotakin tuttua, johon lukijat voivat samaistua. Siksi pidän hobitteja myös tärkeänä tutkielmani kannalta ja käsittelen heitä erillään muista kansoista ja omana kokonaisuutenaan luvussa kolme. Samassa luvussa käsittelen myös kahta metsää, Konnun laidalta alkavaa Vanhaa metsää ja siellä asuvaa Tom Bombadilia, sekä Fangornin metsää ja entti Puupartaa, sillä nämä nähdään teoksessa erityisesti hobittien kautta.

Hobittien lisäksi *LOTR*-teoksessa esiintyviä kansoja ovat haltiat, kääpiöt ja ihmiset, joita käsittelen luvussa neljä. Keskityn erityisesti heidän asuttamiinsa paikkoihin, sekä siihen, mitä heidän luontosuhteestaan ilmenee niiden kautta. Kaikkien näiden kansojen tapauksessa ikään kuin oletetaan kyseessä olevan luontosuhteen osalta melko homogeeninen joukko, sillä joko yksittäinen henkilöahmo edustaa koko kansaa, kuten haltia Legolas tai kääpiö Gimli, tai

sitten heidän suhdettaan luontoon ja ympäristöönsä kuvataan suuremman joukon kautta, kuten ihmisten tapauksessa.

Luvussa viisi käsittelen *LOTR*-teoksessa esiintyvää pahuutta ja sitä ilmentäviä hahmoja ja kansoja, eli Rautapihan velho Sarumania, Mordorin mustaa ruhtinasta Sauronia ja heidän palveluksessaan olevia örkkejä. Miljöinä molemmat näistä pahuuden asuttamista paikoista tuovat myös selvää vastakkaisuutta verrattuna muuhun Keski-Maahan, erityisesti metsiin. Lopuksi kuudennessa luvussa vedän yhteen aiemmin tekemiäni havaintoja ja päätelmiä.

Vaikka sijoitan *LOTR*-teoksen kirjoitusajankohtaansa eli maailmansotien aikaiseen Englantiin, on lähestymistapani siihen hermeneuttinen. Tekstin merkitys siirtyy maailmasta ja ajasta toiseen. (Gadamer 2004, 40.) Omaan näkökulmaani vaikuttaa nykyinen tulkittamishorisontti, joka kohtaa menneisyyden tekstin kanssa. Siinä on väistämättä jotain meidän ajallemme vierasta, mutta käsittelemäni ekokriittiset teemat, kuten suhde luontoon ja siitä etäännyminen, sekä kaupungistuminen ja teollistuminen ovat kuitenkin ajankohtaisia yhä nykyäänkin, joskin hieman eri muodoissa kuin Tolkienin kirjoittaessa teostaan. Silloin huolta aiheuttivat esimerkiksi maailmansotien aikana käyttöönotetut uudet sotateknologiat, sekä yksittäisenä tapauksena Lontoon suuri savusumu vuonna 1952, joka aiheutti tuhansien ihmisten kuoleman. Omana aikanamme ympäristökeskustelua leimaa puhe ilmastonmuutoksesta ja sen torjumisesta.

2 Ekokritiikki ja fantasiakirjallisuus

Yet it is not our part to master all the tides of the world, but to do what is in us for the succour of those years wherein we are set, uprooting the evil in the fields that we know, so that those who live after may have green earth to till (RK, 1150).

Yllä olevassa lainauksessa korostetaan sitä, kuinka meidän tehtävämme ei ole yrittää hallita kaikkea, mitä maailmassa tapahtuu, vaan yrittää korjata ne ongelmat, jotka tiedämme ja tunnemme, jotta maailma olisi meidän jälkeemme tuleville hieman parempi paikka elää. Tämä tiivistää mielestäni hyvin sen, mitä annettavaa Tolkienin teoksella on nykypäivän ympäristöajattelulle ja -keskustelulle. Ympäristöön liittyvät uhat ovat olleet ihmisten elämässä läsnä aina, mutta se mitä ne ovat, riippuu ajasta ja paikasta.

Tässä luvussa tarkastelen ekokritiikkiä kirjallisuudentutkimuksen suuntauksena ja erityisesti englantilaisen ekokritiikin perinteitä. Käsittelen myös sitä, miten ekokritiikki sopii fantasiakirjallisuuden tutkimiseen yleisesti, sekä erityisesti Tolkienin tuotantoon.

2.1 Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus

Ekokritiikki on kirjallisuudentutkimuksen suuntaus, jonka kohteena on kirjallisuuden suhde ympäröivään, fyysiseen maailmaan (Glotfelty 1996, xviii). Kyseessä ei kuitenkaan ole selkeärajainen tutkimussuuntaus, vaan pikemminkin laaja joukko erilaisia näkemyksiä, joita yhdistää toisiinsa kulttuurin ilmiöiden tutkiminen ympäristön ja ekologian näkökulmasta ja niiden keinoin. Greg Garrardin (2012, 5) mukaan juuri yhteys ekologiaan tekee ekokritiikistä erityisen muiden kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksen teorioiden joukossa. Modernin ekokritiikin tavoitteena on luoda todellista, positiivista muutosta lisäämällä osallisuutta ja keskustelua, ja siten liittää myös kirjallisuustieteen aikakautemme merkittävien ilmastokysymysten pohtimiseen (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 26; van der Stelt 2019, 8).

Ekokritiikin suuntaus ei ole poliittisesti tai filosofisesti yhtenäinen. Siihen kuuluu sekä rinnakkaisia että keskenään vastakkaisia koulukuntia, joita ovat esimerkiksi environmentalismi, syväekologia, ekofeminismi ja heideggerilainen ekofilosofia. Eri näkemyksillä on erilainen suhtautuminen ja ymmärrys ympäristökriisistä, ja ne painottavat eri asioita. Myöskään terminä ”ekokritiikki” ei ole vakiintunut ennen 1990-lukua, jota edeltäviä tekstejä on alettu kutsua ekokriittisiksi myöhemmin. (Garrard 2012, 18, Lahtinen & Lehtimäki 2008, 11–12.) Omissa lähteissäni tällaisia termin vakiintumista edeltäviä, kirjallisuuden ja luonnon suhdetta käsitteleviä teoksia ovat esimerkiksi Raymond Williamsin

The Country and the City (1985) ja Leo Marxin *Machine in the Garden* (2000)². Näistä ensimmäistä voidaan pitää englantilaisen ja jälkimmäistä amerikkalaisen ekokritiikin edeltäjinä, vaikka ne eivät vielä edustakaan myöhemmin syntyvää ekokriittistä kirjallisuudentutkimusta.

Modernin ympäristöliikkeen aloittajana pidetään Rachel Carsonin teosta *Silent Spring* (1962, suom. *Äänetön kevät*). Teoksen aloittaa fiktiivinen tarina ”Satu, jota kerrotaan huomispäivänä”, jossa kerrotaan lyhyt, mutta vaikuttava tarina kaupungista, jossa luonto kukoistaa ja elämä on harmonista. Kuitenkin odottamaton käänne tapahtuu, kun sairaudet, kuolema ja niiden myötä hiljaisuus valtaavat kaupungin. Tarinassa puhutaan ”oudosta sairaudesta” ja ”kirouksesta”, mutta lopulta todetaan: ”Ei noituus eikä vihollisen hyökkäys ollut syynä siihen, että uutta elämää ei enää syntynyt tässä sairaassa maailmassa. Ei, sen asukkaat olivat itse aiheuttaneet tuhon.” (Carson 1963, 9.) Vastaavasti fantasian keinoja käyttävällä Tolkienilla juuri pahuus ja noituus ovat usein syynä luonnon tuhoutumiselle. Fiktiivisellä kertomuksella Carson pohjustaa teostaan, jossa hän pyrkii osoittamaan hyönteismyrkkujen tuhoavan vaikutuksen ympäristölle ja ihmisille. Garrard käsittelee Carsonin teosta ja erityisesti sen aloittavaa tarinaa teoksessaan *Ecocriticism* (2012). Hän korostaa sitä, kuinka merkittävää on, että ympäristöajattelun kannalta näin merkittävä teos sekä alkaa runollisella, vertauskuvallisella tekstillä että hyödyntää pastoraalia (pastoral) ja apokalypsia (apocalypse), jotka ihmisen paikkaa luonnossa määrittävinä genreinä ovat löydettävissä jo Raamatusta. (Garrard 2012, 1–2.)

Ympäristöllä (environment) on keskeinen rooli ekokritiikissä. Termeinä sekä ympäristö että luonto (nature) ovat kuitenkin keskeisyydestään huolimatta monimutkaisia, eikä kummallekaan löydy täysin kattavaa selitystä tai selkeää rajausta. Paikoista puhuttaessa luonnolla tarkoitetaan usein koskematonta, ihmisen vaikutuksen ulkopuolella olevaa ja luonnontilaista ympäristöä. Sana ympäristö taas kuvaa erilaisia ihmisen toimintaympäristöjä, kuten kaupunki- ja maaseutuympäristöä. Luonto ja luonnollinen ymmärretään eri tavalla eri ajassa ja paikassa, esimerkiksi Englannissa ihmisten kasvattamat pensasaidat ihmisten muokkaamien peltojen väleissä saatetaan nähdä luonnollisena osana maalaismaisemaa niiden pitkän historian takia (Williams 2003, 56). Luonnolle vastakkaisena terminä pidetään usein myös kulttuuria (Haila & Lähde 2003, 19).

² Williamsin teoksen alkuperäinen julkaisuvuosi on 1973 ja Marxin teoksen 1964.

Tällainen luonnon ja ihmisen vastakkainasettelu kuvastaa ajattelutapaa, jossa ihmisen ei ajatella olevan osa luontoa. Raymond Williams käsittelee erilaisia luontokäsityksiä ja ihmisen paikkaa niissä esseessään ”Luontokäsitykset” (”Ideas of Nature”, 1980). Williamsin mukaan tärkeämpää kuin käsitteen tarkka määrittely on sen historian ymmärtäminen. Se, miten luonto on ymmärretty ja määritelty on muuttunut muiden käsitteiden ja ajattelutapojen mukana, kuten myös se, ymmärretäänkö ihminen osaksi luontoa vai siitä irralliseksi. Ihmisen irrottaminen luonnosta erilleen on nostanut meidät sen yläpuolelle, jolloin luonnosta on tullut objekti. (Williams 2003, 54–55.) Luonto on alettu ymmärtää kokonaisuutena, jota tietyt säännöt hallitsevat. Kun nuo säännöt on opittu ymmärtämään, on luontoa kyetty hallitsemaan niin tieteen kuin hyödyntämisen, kuten maa- ja metsätalouden objektina. (Haila 2003, 182.) Ihminen on siis nostanut itsensä luonnon yläpuolelle ja siitä irralleen, jotta samalla ikään kuin oikeutetaan luonnon muokkaaminen ja alistaminen hyödyn ja voiton tavoittelemiseksi.

Tässä tutkielmassa käytän sanaa ympäristö tarkoittaessani *LOTR*-teoksessa esiintyviä eri kansojen elinympäristöjä, sekä rakennettuja kaupunkeja ja kyliä että haltioiden asuttamaa metsäkaupunkia. Sanaa luonto käytän osittain tälle vastakkaisena kuvaamaan puita ja muuta kasvillisuutta, luonnon muokkamia maisemia, sekä (lähes) luonnontilaisia metsiä, Vanhaa Metsää ja Fangornia. Kulttuuri vaikuttaa myös metsiin, jotka tiloina eivät ole ”vain” luontoa, vaan ihmisten tutkimina ne ovat osa kulttuurillisia ilmiöitä ja merkityksiä (Kurikka 2020, 15). Mikään käsittelemistäni miljöistä ei ole asumaton tai täysin koskematon sanan kirjaimellisessa merkityksessä, vaan toimii joko asuinpaikkana lukijan näkökulmasta ihmismäisille olennoille tai on tapahtumapaikka, jossa tarinan henkilöt liikkuvat.

2.2 Englantilainen ekokritiikin perinne ja pastoraali

Tutkittaessa Tolkienin teoksia on oleellista ottaa huomioon erityisesti englantilaisen ekokritiikin kenttä. Tähän liittyen eräs tärkeä lähteeni tässä tutkielmassa on Raymond Williamsin teos *The Country and the City* (1973). Vaikka Williams ei itse käytä teoksessaan termiä ekokritiikki, hän käsittelee englantilaisen kontekstin kannalta tärkeää maaseudun ja kaupungin vastakkainasettelua ja pastoraalin käsitettä. Teoksensa alussa Williams toteaa:

It ought in any case to be clear that the English experience is especially significant, in that one of the decisive transformations, in the relations between country and city, occurred there very early and with a thoroughness which is still in some ways unapproached (Williams 1985, 2).

Kaupungin ja maaseudun suhde juuri Englannissa on merkittävä, sillä sieltä liikkeelle lähtenyt teollinen vallankumous ja höyryvoiman kehittäminen saivat aikaan nopean muutoksen niin maan elinkeinorakenteessa kuin asutuksessakin. Ihmiset siirtyivät maalta kaupunkeihin ja maataloudesta tehtaisiin palkkatyöhön. Varsinkaan kaupungeissa kehitys ei ollut yksinomaan positiivista, työ- ja elinolot olivat huonot ja varallisuus epätasaisesti jakautunutta. Tämä saattaa ainakin osittain olla syynä sille, että, kuten Williams toteaa, vaikka yhteiskunta kaupungistui, oli kirjallisuudessa fokus vielä pitkään valtaosin maaseudulla. (Williams 1985, 2.) Maaseudun ihannoiti ja teollisuuden vierastaminen näkyvät myös *LOTR*-teoksessa.

Gabriel Egan toteaa vihreän liikkeen syntyneen vastauksena nopeasti lisääntyvän teknologian ja siitä vastuussa olevien ihmisten luomaan tilanteeseen. Nykyisistä ympäristöjärjestöistä monet on perustettu vastustamaan ydinteknologiaa ja -aseita, joiden luomat uhat muuttivat maailmaa ja saivat ihmiset liikekannalle. (Egan 2006, 18.) Myös paikallisemmat ongelmat, kuten hiilivoiman käytöstä aiheutuneet saasteet ja työläisten terveydelle haitalliset työolot ovat jo aikaisemmin saaneet jotkut ihmiset vastustamaan teollistumista ja sen aiheuttamaa kehitystä. Esimerkkejä Englannista ovat muun muassa viktoriaanisen ajan kirjallisuudesta Charles Dickens, joka otti kantaa erityisesti lasten oloihin, ja Elizabeth Gaskell, joka korosti naisten asemaa ja käsitteli tehdastyöläisten elämää.

Jo aiemmin sivuttu pastoraali on englantilaiselle ekokritiikille tärkeä käsite. Siellä ekokritiikki on kytköksissä erityisesti 1700-luvun lopun englantilaiseen romantiikkaan. Samaan aikaan Euroopassa nousi myös uusi innostus maalaismaisemaa ja -elämää kohtaan. (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 12; Marx 2000, 49.) Teoksessaan *Pastoral* (2001) Terry Gifford määrittelee käsitteelle kolme eri tapaa tai käyttötarkoitusta. Nämä ovat historiallinen (historical), sisällöllinen (an area of content) ja pejoratiivinen eli halventava (pejorative) pastoraali. Eri pastoraalin tavat voivat esiintyä myös limittäin toistensa kanssa, eikä niiden selvärajainen erottaminen toisistaan ole mahdollista tai edes tarpeellista. (Gifford 2001, 1–2.)

Pastoraalin historiallinen käyttötarkoitus Giffordin jaottelussa tarkoittaa pitkää perinnettä, jonka juuret ovat paimenrunoudessa, jossa paimenet ja maaseutuelämä olivat keskeisiä. Historialliselle pastoraalille ominaista on myös vetäytyminen ja paluu (retreat and return), liike joko tekstin sisällä tai abstraktimmin kaupunkilaislukijan mielessä. Antiikin runoudesta pastoraali siirtyi sittemmin myös draamaan ja lopulta proosakirjallisuuteen. (Gifford 2001, 1–2.) Tässä tutkielmassa historiallinen pastoraali on näistä kolmesta tavasta kaikkein vähiten oleellinen, sillä tutkittavana oleva teos ei edusta pastoraalin genreä tässä mielessä.

Sisällöllinen pastoraali on historiallista laajempi ja häilyvämpi. Giffordin mukaan sisällöllinen pastoraali viittaa kaikkeen sellaiseen kirjallisuuteen, jossa maaseutua tai luontoa verrataan joko implisiittisesti tai eksplisiittisesti kaupunkiympäristöön. Tähän pastoraaliin sisältyy aina luonnon ja luonnollisen ihannoiti ja juhlistaminen, toisin kuin kolmanteen, pejoratiiviseen pastoraaliin. Tällä Gifford viittaa pastoraali-termin käyttöön negatiivisena tapana kuvailla jotakin tekstiä, joka antaa liian pelkistetyn ja idealisoidun kuvan maaseutuelämästä esimerkiksi häivyttämällä kuvauksesta maatilalla tehtävän raskaan työn tai luontoa uhkaavat saasteet. (Gifford 2001, 2.)

Tutkimassani *LOTR*-teoksessa maaseutumainen Kontu ja sitä asuttavat hobitit edustavat sisällöllistä pastoraalia. Heidän rakkauttaan yksinkertaiseen elämään ja maaseutuun kuvataan ihaillen, kun taas teknologiaa ja edes viljelyyn avuksi käytettäviä laitteita he eivät kaipaa:

- - they love peace and quiet and good tilled earth: a well-ordered and well farmed countryside was their favourite haunt. They do not and did not understand or like machines more complicated than a forge-bellows, a water-mill, or a hand loom. (FR 1.)

Ihailevaa asennetta kuvaa myös hobittien luonnehtiminen anteliaiksi ja tyytyväisiksi siihen, mitä heillä on:

Growing food and eating it occupied most of their time. In other matters they were, as a rule, generous and not greedy, but contented and moderate, so that estates, farms, workshops, and small trades tended to remain unchanged for generations. (FR 12.)

Vaikka Konnun ja hobittien kuvaus teoksessa saattaa olla melko ihannoivaa ja idealisoivaa, ei sitä ole syytä kuvata pastoraaliksi pejoratiivisessa mielessä. Kuten edellisessä lainauksessa, heidät kuvataan tyytyväisiksi yksinkertaiseen elämään, eivätkä he pyri muuttamaan maaseutuelämän mukanaan tuomia töitä helpommiksi tai kevyemmiksi.

Pastoraaliin sisältyvää vastakkainasettelua kaupungin ja maaseudun välillä ei *LOTR*-teoksessa varsinaisesti ole siinä mielessä kuin omassa maailmassamme sen voisi ymmärtää, sillä kyseessä on fantasiamaailma. Kontua hobittien kotina kuitenkin ihannoidaan sen yksinkertaisuuden ja turvallisuuden vuoksi, ja samalla sitä verrataan suureen ympäröivään Keski-Maahan, joka on täynnä vaaroja ja isoja ahneita ihmisiä, vaarallisemmista ja oudommista olennoista puhumattakaan. Konnun lähellä olevassa pienessä kaupungissa, Briissä (Bree), asuu ihmisten lisäksi hobitteja, mutta näistä kaupungin asukkaista mainitaan vain ohimennen. Vastakkainasettelua esiintyy myös hobittien rakastaman hoidetun ja

hedelmällisen maan sekä villin erämaaluonnon ja toisaalta vihollisen asuttaman kuolleen ja aution maan välillä. Hobiteista jatkan tarkemmin vielä luvussa kolme.

Englannin kontekstissa korostuvat pastoraalissa Williamsin mukaan myös nostalgia ja perspektiivi. Koska muutos Englannin maaseudulla on tapahtunut niin hiljalleen ja pitkän ajan kuluessa, on yleistä, että moni kirjoittaja kokee merkittävimmän käänteen tapahtuneen juuri omana elinaikanaan, jolloin oman lapsuuden maaseutu muistetaan idyllisenä pastoraalina. (Williams 1985, 9–10.) Nostalginen perspektiivi näkyy myös Tolkienin tuotannossa, jossa hänen lapsuutensa maaseutumuistoilla on keskeinen rooli erityisesti Konnun kuvauksessa. Samalla kyse on myös konservatiivisuudesta, sillä maaseutu pyritään säilyttämään muistojen kaltaisena. Tolkienin yhteydessä on syytä mainita, että Williams myös kritisoi häntä ja muita ”maaseutuun perustuvan” (country-based) fantasian kirjoittajia kovin sanoin. Williams esittää, että kyseiset kirjailijat esittävät todellisen maaseudun asukkain vääristyneessä valossa, omiin tarkoituseriinsä sopivina ”raapustuksina”. (Ibid. 258.) Marxilaisena tutkijana hänen esittämänsä kritiikki saattaa kummuta Tolkienin teosten konservatiivisiin arvoihin palaavasta nostalgiasta.

Kuten Patrick Curry toteaa vastauksena Williamsin ja muiden esittämään kritiikkiin, *LOTR*-teos itseasiassa argumentoi, ettei pastoralismi yksin riitä (Curry 1997, 46). Tämä käy ilmi myös tämän tutkielman seuraavasta, hobitteja käsittelevästä luvusta. Teoksessa maaseutua ei esitetä kritiikittömän ihannoivasti, ja myös alussa naiivien hobittien on avattava itsensä laajemmalle maailmankuvalle, jotta he voivat pelastaa kotinsa. Williamsin mainitsemaa nostalgiaa Tolkienin teoksessa toki on, mutta se ei ole lomaannuttavaa, vaan voimaannuttavaa (ibid. 25).

Pastoraalin lisäksi ekokritiikkiin liittyvät erämaan (wilderness) ja apokalypsin (apocalypse) troopit, joita Garrard teoksessaan käsittelee. Näiden merkitys englantilaisessa ekokritiikissä tai Tolkienin teoksessa ei ole yhtä suuri kuin pastoraalin, sillä esimerkiksi Yhdysvaltoihin verrattuna Englannissa ei ole yhtä laajaa ”villää” erämaata tai rajaseurua. Erämaa ja apokalypsi nousevat kuitenkin esille tutkielmassani.

Erämaa on Garrardin määritelmän mukaan luonto yhteiskunnan vaikutuksen ulkopuolella. Ajatusta erämaasta käytetään sekä luonnonsuojelussa puolustamaan tiettyjä elinalueita että virkistävänä vastakohtana kaupunkielämälle. Pastoraaliin erämaata yhdistää liike, vetäytyminen ja paluu, mutta luonto, joka asettuu vastakohtaksi kaupungille, on molemmissa hyvin erilainen. (Garrard 2012, 66–67.) Erämaa käsitteenä on ollut erittäin tärkeä erityisesti

Pohjois-Amerikassa, mutta sillä on ollut sijansa myös eurooppalaisessa romantiikassa. Kummassakin käsitteeseen liittyy tietynlainen toiseus, sillä luontoon suhtaudutaan jonakin, joka on valtakulttuurin näkökulmasta vastakkaista. (Haila 2003, 178–179.)

Nimensä mukaisesti apokalypsi viittaa maailmanlopusta kertoviin narratiiveihin, joita löytyy useista eri kulttuureista jo tuhansien vuosien ajalta. Modernissa, sekulaarissa maailmassa apokalyptisiin kertomuksiin liittyvät usein näkymättömät uhat, kuten saasteet ja säteily. (Garrard 2012, 103.) Hyvä esimerkki näkymättömästä, niin ihmisiä kuin luontoakin uhkaavasta apokalypsista on aiemmin tässä luvussa mainittu Carsonin ”Satu, jota kerrotaan huomispäivänä”.

LOTR-teoksessa erämaa liittyy erityisesti metsiin, vaikka ne ovatkin ympäristöinä erilaisia, kuin oman maailmamme metsät. Käsittelemilläni kansoilla niitä kohtaan liittyy kuitenkin sekä ihailua että pelkoa. Ne koetaan vieraina paikkoina ja vastakohtina pastoraaliselle maaseudulle tai kaupungeille. Apokalypsi taas liittyy vahvasti tarinassa pahuuteen. Uhkakuva kuolleesta ja turmellusta ympäristöstä asettuu vastakkaiseksi sellaisille paikoille, joita halutaan suojella.

2.3 Fantasiakirjallisuus ja Tolkienin ekokritiikin näkökulmasta

Fantasiakirjallisuus ei ole ekokritiikin perinteinen tutkimuskohde, eikä sitä joidenkin tutkijoiden mukaan tulisi tutkia ekokriittisesti lainkaan. Fantasiakirjallisuuden esimerkiksi pelätään liiksi fiktionaalisuuden sellaisia todellisia ongelmia, joihin tulisi suhtautua vakavasti. Ongelmana saattaa olla myös se, ettei fiktiivisiin maailmoihin sijoittuvissa teksteissä kyetä tarjoamaan ratkaisuja, jotka olisivat sovellettavissa myös todelliseen maailmaan. (van der Stelt 2019, 3–4.) Moni tutkija kuitenkin myös puoltaa fantasiakirjallisuuden hyödyllisyyttä ekokriittisessä keskustelussa. Käyn tässä alaluvussa tarkemmin läpi sekä syitä tutkia ekokriittisesti juuri fantasiakirjallisuutta että sitä, miksi Tolkienin legendaario sopii hyvin tällaisen tutkimuksen kohteeksi.

Outi Nousiainen tutkii artikkelissaan ”Naiset puuta, miehet rautaa – Dualistinen maailmankuva Robin Hobbin fantasiaromaanissa *Shaman's Crossing*” otsikossa mainittua teosta ekokriittisestä ja ekofeministisestä näkökulmasta. Hän toteaaakin, että vaikka ekokritiikissä ei olekaan kovin tavallista tutkia populaarifantasiaa, voi sen tarkastelusta saada uutta näkökulmaa tutkimukseen, esimerkiksi suhteessa luontokäsitysten ja -kuvausten tutkimiseen. (Nousiainen 2009, 25.) Fantasiakirjallisuus on siitä erityisessä asemassa, että siinä on mahdollista käyttää keinoja, joita realistisemmassa kirjallisuudessa ei ole mahdollista

hyödyntää. Tällaisia voivat olla esimerkiksi luontoa itseään edustavat hahmot, kuten puiden kaltaiset entit *LOTR*-teoksessa. Meidän maailmaamme saatetaan kuvata myös jollakin tavalla epäsuorasti, kuten Ursula K. Le Guin käyttäessään vieraannuttamisen keinoja sci-fi-romaanissaan *Maailma, vihreä metsä* (*The Word for World is Forest* 1972), jossa metsän peittämälle Uuden Tahitin planeetalle asettuneet ihmiset ovat alkaneet hyödyntää planeetan puita ajaen samalla kodeistaan sen alkuperäiset asukkaat.

Fiktiiviseen maailmaan sijoittuvassa teoksessa voidaan käsitellä todellisen maailman ongelmia tavalla, johon realistiset teokset eivät pysty. Fantasiamaailmassa eivät päde samat lainalaisuudet, eivätkä poliittiset tai taloudelliset tilanteet kuin reaalimaailmassa.

Kaukainenkin todellisuus voi kuitenkin herättää lukijoissa tietoisuuden ympäristön ongelmista heidän omassa maailmassaan, ja vasta tietoisuudesta voi seurata ratkaisuja. (van der Stelt 2019, 7.) Fantasiakirjallisuuden mukaansatempaava luonne voi myös helpommin avata lukijan mielen vähemmän ihmiskeskeiselle maailmankuvalle ja mahdollisesti jopa muuttaa käsitystä maailmasta ja ihmisen asemasta siinä (Ulstein 2015, 7–8).

Spekulatiivisessa fiktiossa käsitellään ympäristöön, sukupuolijärjestelmiin tai suvaitsevaisuuteen liittyviä teemoja. Fantasiakirjallisuudessa nämä teemat ovat usein ikään kuin pinnan alla, josta lukijan on mahdollista löytää ne, mutta ilman, että sanoma on välttämättä ilmeinen. Vastaavasti sci-fi-kirjallisuudessa poliittinen agenda on usein näkyvämpi ja siten ohjaa myös enemmän tulkintoja ja näkökulmia. (Ibid. 9.)

Tolkienin legendaariossa maailma on samaan aikaan tuttu ja fantastinen. Se on tarpeeksi oman maailmamme kaltainen, jotta sitä on helppo ymmärtää, vuorokauden- ja vuodenajat vastaavat omiamme, painovoima toimii kuten meillä ja haavasta vuotaa verta. (Brisbois 2005, 198.) Tolkienin mielikuvitus on rikas, joten hän myös kuvailee *LOTR*-teoksen miljöötä lukijalle hyvin elävästi. Keski-Maan maantieteestä, geologiasta, kasvillisuudesta ja jopa kuun vaiheista esitetään koherentti kuvaus. (Curry 1997, 60–61.) Tutun ja helposti kuviteltavan Keski-Maan kamaralla kasvaa samalla kasveja, puita ja eläimiä, jollaisia omassamme ei ole. Niihin tutustutaan erityisesti hobittien kautta, sillä lukijan tavoin he kohtaavat niistä monet ensimmäistä kertaa. Yksi tällaisista lajeista on olifantti, joka muistuttaa primaarisen maailman elefanttia.

LOTR edeltää varsinaista ”ympäristöherätystä”, joka tapahtui 1960-luvulta eteenpäin (Haila & Lähde 2003, 11), mutta se ei tarkoita, etteikö huolta ympäristön tilasta olisi esitetty jo sen kirjoittamisen aikaan. Tolkienin aikana nämä huolet liittyivät erityisesti teollistumiseen

maailmansotien välisessä ja jälkeisessä Euroopassa, sekä sen vaikutuksista luontoon. Myös itse sodat aiheuttivat ympäristölle tuhoja laajemmin kuin mikään muu yksittäinen tapahtuma. Tolkien ja hänen aikalaisensa kokivat teknologian kehityksen vaikutukset erityisesti sotateknologian osalta. Ensimmäisessä maailmansodassa käytössä olivat erilaiset konetuliaseet, lentokoneet ja kaasut, kun taas toinen maailmansota toi mukanaan ydinaseet. Teollisen vallankumouksen ajoilta peräisin ollut huoli teollisuuden aiheuttamista ilmansaasteista vaikutti yhteiskunnassa myös, erityisesti Lontoon vuoden 1952 suuren savusumun vuoksi.

Savusumun haitat havaittiin lontoolaisten keskuudessa jo 1700-luvun lopulla. Seuraavan vuosisadan alussa ne lisääntyivät entisestään aiheuttaen onnettomuuksia ja hukkumisia. Myöhemmin alettiin huomata haitat myös omaisuudelle ja terveydelle. Savusumua pidettiin jopa haitallisempänä kuin juomaveden ongelmien aiheuttamia koleraepidemioita, ja sen tiedettiin olevan haitallista myös kasveille. Savusumua syytettiin muistakin kaupungistumisen varjopuolista, kuten erilaisista moraalittomuuksista. Aiemmin mainittu vuoden 1952 tapaus oli Lontoossa 1900-luvun traumaattisin, mutta myös maailmansotien välisinä vuosina savusumun määrä oli suuri. (Luckin 2003, 33–47.) Ilmiö vaikutti siis merkittävästi myös Tolkienin elinaikana ja hänen kirjoittaessaan *LOTR*-teosta.

Modernisaation myötä tapahtuneesta kehityksestä on ollut ihmiskunnalle paljon hyötyä, mutta hinta sille on ollut kallis, eivätkä hyödyt enää maailmansotien jälkeen tuntuneet kasvavan samassa suhteessa haittojen kanssa (Curry 1997, 22). Ihmisen aiheuttamat haitat ympäristölle eivät olleet uusi asia, mutta vasta modernismi on mahdollistanut ne tässä mittakaavassa. Molemmat maailmansodat vauhdittivat teknologian kehitystä, mutta siinä missä ensimmäisen jälkeen löytyi vielä tulevaisuudenuskoa ihmisten ja kulttuurin kehitykseen, toinen vei näiltä pohjan, kun sodan koko todellisuus alkoi paljastua (Lassila 2011, 206). Ydinaika toi myös mukanaan tietoisuuden ihmisen kyvyistä tuottaa koko planeetan laajuista tuhoa (Buell 2017, 408).

Myös *LOTR*-teoksessa on luettavissa selvää huolta ympäristön ja erityisesti puiden tuhoamisen vuoksi, samoin kuin teollistumisen vastustusta. Tolkien ei kuitenkaan ole kulttuurin, tai edes täysin teknologian vastainen, myös hyvät hahmot rakentavat ja asuvat taloissa. Hän vastustaa tuhoamista ja saastuttamista, jota teollisuuden ja tuottavuuden nimissä tehdään. (Brisbois 2005, 212.) Teknologian suhteen vastustus ja varautuneisuus kohdistuvat ennen kaikkea siihen, millaisia vaikutuksia sillä voisi pahimmillaan olla. *LOTR*-teoksessa

vain pahojen henkilöhahmojen kuvataan käyttävän jonkinlaista raskasta teollisuutta hyväkseen, esimerkiksi velho Sarumanin asuttamaa Rautapihaa kuvataan seuraavasti:

The shafts ran down by many slopes and spiral stairs to caverns far under; there Saruman had treasuries, store-houses, armouries, smithies, and great furnaces. Iron wheels revolved there endlessly, and hammers thudded. At night plumes of vapour steamed from the vents, lit from beneath with red light, or blue, or venomous green. (TT 723–724.)

Oman maailmamme tehtaista muistuttava kolina ja töminä liitetään tarinassa Sarumanin sotaan valmistautumiseen, ja sitä siivittävät ainakin väriensä puolesta myrkyllisiltä vaikuttavat höyryt. Puolestaan *LOTR*-teosta edeltävässä kirjassaan *The Hobbit* Tolkien kuvaa örkkejä vastaavien hiisien (goblin) kansaa seuraavasti:

Now goblins are cruel, wicked, and bad-hearted. They make no beautiful things, but they make many clever ones. - - It is not unlikely that they invented some of the machines that have since troubled the world, especially the ingenious devices for killing large numbers of people at once, for wheels and engines and explosions always delighted them, and also not working with their own hands more than they could help. (H 59.)

Monia ihmisiä kerralla tappavia laitteita maailma oli nähnyt ensimmäisessä maailmansodassa, joka *The Hobbit* -teoksen kirjoittamista edelsi. Keski-Maassa vain pahan kuvataan käyttävän edellisten lainausten kuvaamaa teollisuutta, hammasrattaita ja räjähdyksiä ja rakentavan järjestelmällisesti sodankäyntiin tarkoitettua välineistöä. *LOTR* taas ilmestyi toisen maailmansodan ja ensimmäisten atomipommien jälkeen. Tolkien vertasikin niitä omassa teoksessaan esiintyvään pahuuteen ja Sormusten sormukseen eräässä kirjeessään: ”Such is modern life. Mordor in our midst. And I regret to note that the billowing cloud recently pictured did not mark the fall of Barad-dûr, but was produced by its allies – or at least by persons who have decided to use the Ring for their own (of course most excellent) purposes.” (Tolkien 2012a, 242.) Kirje on päivätty 24. lokakuuta vuonna 1952, vajaa pari viikkoa ensimmäisen brittiläisen atomipommituksen jälkeen.

Tolkien itsekin on myöntänyt, ettei kirjailija ole vapaa kokemustensa vaikutteista (Livingston 2006, 78). Ensimmäinen maailmansota, ja erityisesti Sommen taistelu, jossa Tolkien oli osallisena, ovat jättäneet jäljen hänen legendaarioonsa. Vaikka *LOTR*-teosta ei kirjoitettu allegoriaksi sodasta, näkyvät sotakokemukset sen miljöissä ja hahmoissa, erityisesti Frodossa. Kalmansuot (Dead Marshes) on saanut inspiraationsa Sommesta. Frodon hahmokehityksessä näkyvät ”kranaattikauhun” (shell-shock) tai myöhemmin PTSD-nimellä tunnetun tilan oireet. (Ibid.)

Koska ympäristöteemat *LOTR*-teoksessa ovat hyvin esillä, on sitä myös tutkittu niistä käsin. Artikkelissaan ”*The Lord of the Rings – a mythos applicable in unsustainable times?*” (2010) Alun Morgan käsittelee *LOTR*-teoksen merkitystä ympäristökasvatukselle (environmental education) ja niille ympäristöongelmille, joita nykymaailmassa kohtaamme. Vaikka ympäristöön ja sen ongelmiin liittyvät huolet olivat Tolkienin aikana erilaisia kuin 2000-luvulla, käsittelee Morgan artikkelissaan juuri sitä, miten *LOTR* voisi soveltua juuri meidän aikanamme nousseisiin kysymyksiin esimerkiksi ilmastonmuutoksen suhteen. Hän esittääkin ajatuksen, että osa sen nykyisestä suosioista johtuu juuri siitä, että se vetoaa tässä globaalissa ja ilmaston kannalta kestävässä tilanteessa eläviin ihmisiin. (Morgan 2010, 384.)

Morgan käy artikkelissaan paljon läpi Tolkienin elämän sellaisia vaiheita, joiden uskoo muovanneen tämän ympäristökäsityksiä. Tähän liittyen Cheryl Glotfelty vertailee toisiinsa ekokritiikkiä ja feminististä kirjallisuudentutkimusta:

Corresponding to the feminist interest in the lives of women authors, ecocritics have studied the environmental conditions of an author’s life – the influence of place on the imagination – demonstrating that where an author grew up, traveled, and wrote is pertinent to an understanding of his or her work (Glotfelty 1996, xxiii).

Eli siinä missä feministisessä näkökulmasta tehtävä tutkimus on kiinnostunut myös naiskirjailijoiden elämästä, kiinnostaa ekokriittisessä tutkimuksessa kirjailijan elämän ympäristöolosuhteet ja ympäristön vaikutus hänen mielikuvitukseensa. Morganin artikkeli on hyvin konkreettinen esimerkki ja kooste siitä, kuinka myös Tolkienin kohdalla tällaista kirjailijan elämään liittyvää tutkimusta on tehty. Hänen lapsuutensa, nuoruutensa ja aikuisikänsä tapahtumia, asuinpaikkoja ja muita merkittäviä ympäristöjä on tutkittu ja yritetty yhdistää hänen luomansa maailman tapahtumiin ja paikkoihin. Tolkienin elinympäristöstä on etsitty myös erityisiä puita, sillä puilla on hänen teostensa maailmassa usein merkittävä rooli. Erityisen tärkeänä pidetään usein idyllisiä, onnellisia vuosia maaseudulla ja niiden jyrkkää kontrastia kaupungissa äidin sairastumisen ja kuoleman aikaan vietettyihin vuosiin. Lapsuusmuistot vaikuttivat erityisesti Konnun pastoraalimaiseen kuvaukseen, ja konkreettisia yhteyksiä Tolkienin asuinpaikkojen ja Konnusta löytyvien paikkojen välillä onkin vedetty. (Morgan 2010, 390.)

Puiden merkitys Tolkienin luomassa fantasiamaailmassa näkyy muun muassa *LOTR*-teoksessa esiintyvässä Valkoisessa puussa, jolla on suuri symbolinen merkitys. Kuollut puu on seissyt paikallaan Gondorissa, Minas Tirithin kaupungissa edellisen kuninkaan kuolemasta

asti, ja vasta uusi kuningas Aragorn löytää sen jälkeläisen, taimen, jonka hän tuo kaupunkiin ja joka ottaa kuolleen puun paikan. Teoksessa on myös muita tärkeitä puita, kuten Konnussa oleva Juhlapuu (Party Tree), jonka kaatamisen hobitit huomaavat palatessaan matkaltaan: ”’They’ve cut it down! cried Sam, ’They’ve cut down the Party Tree!’ He pointed to where the tree had stood under which Bilbo had made his Farewell Speech. It was lying lopped and dead in the field.” (RK 1330.) Puuyksilöiden tärkeydestä kertoo myös se, että ne on usein nimetty.

Erityisesti *The Silmarillion* on hyvä esimerkki puiden merkityksestä Tolkienin legendaariossa. Siinä kerrotaan koko Keski-Maan historia maailman luomisesta niin kutsutun kolmannen ajan loppuun, eli siihen mihin myös *LOTR* päättyy. Maailman alkuaikoina luodaan kaksi puuta, kultainen Laurelin ja hopeinen Telperion, joiden valosta osa päättyy koko teoksen tarinaa yhteen sitoviin Silmaril-jalokiviin ja puiden kuoltua osa kuuksi ja auringoksi taivaalle. Nämä kaksi puuta voidaan nähdä Tolkienin teosten ympäristönäkökulman kannalta erittäin keskeisinä juuri niiden saaman merkityksen vuoksi, kuten esimerkiksi Matthew Dickerson ja Jonathan Evans tekevät. He jopa toteavat: ”Arguably, the Two Trees are the most mythically significant symbols in all of Tolkien’s writings about Middle-earth” (Dickerson & Evans 2006, 7).

Dickersonin ja Evansin ajatus siitä, miksi juuri Laurelin ja Telperion ovat symbolisesti niin tärkeässä roolissa, on mielestäni myös oman työni kannalta mielenkiintoinen, vaikka *The Silmarillion* ei kuulukaan tutkielmani aineistoon. Tolkien kirjoitti teosta jo ennen kuin *The Hobbit* julkaistiin ja toivoi sen julkaisua yhtä aikaa *LOTR*-teoksen kanssa, sillä niiden tarinat ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa. Siksi koen, että käsittelemässäni teoksessa vain ohimennen mainitut puut on aiheellista ottaa lyhyesti esiin tässä. Puut edustavat kaikkia niitä asioita, jotka maailmassa niiden luomisen hetkellä elävät, mikä ei kyseisellä hetkellä kata ihmisiä ja haltioita, vaan ainoastaan kasvit ja eläimet. Dickersonin ja Evansin mukaan ne siis symboloivat luontoa irrallaan ihmisistä. He myös korostavat sitä, kuinka merkityksellistä ympäristön näkökulmasta on se, että *The Silmarillion* alkaa voimallisella luontokuvauksella ja kuinka mainitut puut ovat niin suuressa arvossa täysin irrallaan siitä, miten ne hyödyttävät tai eivät hyödytä ihmisiä tai haltioita. (Dickerson & Evans 2006, 8–11.) Myös muualla Tolkienin legendaariossa on piirteitä sen kaltaisesta ekofilosofiasta, jossa kaikella luonnossa on merkitys niiden käyttökelpoisuuden ulkopuolella, eikä esimerkiksi metsää voi nähdä vain varastona puutavaraa.

Kahden puun lisäksi tutkielmani kannalta tärkeä osa *The Silmarillion* -teoksen maailmasta ovat valar, maailman muovanneet henget. Tolkienin legendaarion luontokuvan kannalta heistä tekee tärkeitä se, että heille jaettuihin vastualueisiin kuuluvat pienetkin yksityiskohdat kiviä myöten (Dickerson & Evans 2006, 120). Valar ovat rakentaneet Keski-Maahan maat ja meret, sekä kaiken sen, mitä niissä on ja elää. Myöhemmin tutkielmassani esiin nousee vala Yavanna, joka on istuttanut maahan kaikki kasvit, myös Laurelinin ja Telperionin.

Marc DiPaolo käsittelee teoksessaan *Fire and Snow: Climate Fiction from the Inklings to Game of Thrones* (2018) The Inklings -ryhmän jäsenten, J. R. R. Tolkienin ja C. S. Lewisin teoksia, niistä tehtyjä adaptaatioita, sekä niitä seuranneita ja niistä vaikuttuneita teoksia. Hän sijoittaa käsittelemänsä teokset spekulatiivisen fiktion alagenreen, jota kutsuu nimellä cli-fi eli climate fiction, suomeksi ympäristöfiktio. Vaikka genre on nimetty näin vasta 2010-luvulla, voidaan DiPaolon mukaan myös Tolkienin ja Lewisin teokset lukea siihen kuuluviksi. Sekä Tolkien että Lewis käyttävät teoksissaan apokalyptisia elementtejä, jotka varoittivat mahdollisesta ekologisesta kriisistä. Juuri tämä on DiPaolon mukaan inspiroinut monia myöhempiä spekulatiivisen fiktion kirjoittajia. (DiPaolo 2018, 5.)

DiPaolo käsittelee laajasti erästä ongelmaa fantasiakirjallisuudessa esitettyihin ympäristönäkökulmiin liittyen, elokuva-adaptaatioita. Hänen mukaansa on ongelmallista, että esimerkiksi Tolkienin *The Hobbit* ja *LOTR*-teoksista tehdyt adaptaatiot ovat alkuperäisiä tarinoita toiminnallisempia ja jättävät pois useita ympäristönäkökulman kannalta merkittäviä kohtia. Myöskään Tolkienin legendaariolle ominainen sodanvastaisuus ei välity elokuvista. (Ibid. 40–41.) DiPaolo toteaaakin, että vaikka elokuvat ovat uskollisia alkuperäisten teosten narratiiveille, ei niistä välity niiden henki (ibid. 46).

Vaikka tässä olen keskittynyt käsittelemään käyttämiäni lähteitä siltä osin kuin ne käsittelevät erityisesti *LOTR*-teoksen tutkimista ekokritiikin keinoin, nousee niistä esiin myös muita fantasiakirjallisuuden tai laajemmin spekulatiivisen fiktion genreen kuuluvia teoksia, joissa esiintyy ekokritiikin kannalta kiinnostavia ympäristöteemoja. Tällaisia ovat esimerkiksi jo aiemmin mainitun C. S. Lewisin tuotanto, kuten tunnettu ja rakastettu *Narnian tarinat* -sarja (*The Chronicles of Narnia*, 1950–1956), Ursula K. Le Guinin *Maameren tarinat* -sarja (*The Earthsea Cycle*, 1968–2001), Margaret Atwoodin *Orjattaresi* (*The Handmaid's Tale*, 1985), Philip Pullmanin *Universumien tomu* -trilogia (*His Dark Materials*, 1996–2001), George R. R. Martinin *Tulen ja jään laulu* -sarja (*A Song of Ice and Fire*, 1996–) ja Suzanne Collinsin *Nälkäpeli*-sarja (*The Hunger Games*, 2008–2010).

Tuskin kukaan väittää, että fantasiakirjallisuudessa kyettäisiin tarjoamaan ratkaisuja, jotka sellaisenaan olisivat sovellettavissa todellisen maailman ympäristöongelmiin. Niiden vaikuttavuus ei piile konkreettisella tarinan tasolla, vaan syvemmillä, arvoissa ja etiikassa, jotka lukijalle välittyvät (Lioi 2016, 2). Useita tutkijoita yhdistää ajatus siitä, että fiktiossa ja erityisesti fantasiakirjallisuudessa on mahdollista käsitellä teemoja, jotka tekevät lukijat tietoisemmiksi ympäristön ongelmista ja ympäristönsuojelun merkityksestä. Spekulatiivinen fiktio on viihdettä, jonka pariin hakeudutaan sen itsensä vuoksi, jolloin sillä on erityinen asema tiedon ja ajatusten välittäjänä ajassa, jossa olemme ehkä jo turtuneet jatkuvaan ympäristöongelmista kertovaan uutistulvaan (DiPaolo 2018, 27).

Ympäristöongelmat eivät parane vain Tolkienin teoksia lukemalla, mutta niillä voi silti olla osuus kollektiivisessa paranemisprosessissa (Curry 1997, 29). Vaikka ympäristöön ja ilmastoon liittyvä ”tieteellisyys” fiktiivisissä maailmoissa ei olisikaan täydellistä tai teosten sosiaalinen viesti aivan pinnalla, on niillä silti potentiaalia kouluttaa yleisöään ympäristöongelmista ja innostaa heitä aktivismiin (DiPaolo 2018, 27). Tämä käy ilmi myös johdantoluvussa mainitsemistani esimerkeistä Tolkienin legendaarion inspiroimista aktivisteista ja heidän järjestämistään protesteista. Ympäristöteemojen keskeisyys ja Tolkienin teosten suuri maailmanlaajuinen suosio ovat hyvä syy tutkia niiden välittämää luontokuvaa, joka liittyy vahvasti moniin aikamme suuriin globaaleihin ongelmiin.

3 Hobitit ja metsien vartijat

Tässä luvussa käsittelen ensin Tolkienin kehittämiä hobitteja kansana, sekä heidän maaseutumaisista maataan Kontua. Hobittien kautta lukija kokee monet teoksen paikoista ja tapahtumista, ja vain harvat hetket *LOTR*-teoksen juonessa tapahtuvat ilman heitä. Konnun ja hobittien jälkeen siirryn tarkastelemaan kahta tarinassa esiintyvistä metsistä, Vanhaa Metsää (The Old Forest) ja Fangornia, jotka lukija kokee teoksessa niissä kulkevien hobittien silmin ja vanhojen tarinoiden tai uskomusten kautta. Metsien yhteydessä käsittelyssä ovat myös niiden ”vartijat” Tom Bombadil ja Puuparta (Treebeard).

3.1 Hobitit ja Kontu pastoraalisena maalaisydyllinä

3.1.1 Hobittien ja Konnun rooli

Half-grown hobbits, the hole-dwellers (TT 605).

Pienikokoiset, koloissa tai matalissa taloissa asuvat hobitit esiintyvät ensimmäistä kertaa Tolkienin lastenkirjassa *The Hobbit*. Alun perin *LOTR* oli tarkoitettu sille jatko-osaksi, lukijat halusivat kuulla lisää Bilbon ja muiden hobittien vaiheista. Samoin kuin ensimmäisessä kirjassa, myös *LOTR*-teoksessa hobitit näyttävät keskeistä roolia ja lähes koko tarinan tapahtumien ajan seurataan heidän matkaansa eri puolilla Keski-Maata. Tolkienin teoksen tarinassa sankari on ”pieni ihminen” (hobittien tapauksessa konkreettisesti), joka on autuaan tietämätön maailmanpolitiikasta (Morton 2007, 97). Pienikokoiset, rauhaa ja mukavuutta rakastavat hobitit ovat yllättävä valinta sankariksi maailmassa, joka vilisee velhoja, uljaita sotureita ja kauniita haltiaruhtinaita. Juuri hobittien tavanomaisuus kuitenkin tekee heistä hyviä samastumiskohtia lukijoille. *LOTR*-teoksessa Keski-Maa avautuu vähitellen hobittien näkökulmasta.

Tolkien kirjoitti paljon materiaalia, joka ei päätynyt *LOTR*-teoksen varsinaiseen tekstiin. Sen lopussa on valtava määrä liitteitä ja hakemisto, kun taas alussa oleva prologi ”Concerning Hobbits” on varattu hobiteista kertomiseen. Heitä kuvataan tavanomaisen, mutta ystävällisen ja miellyttävän näköisiksi, meidän silmissämme lapsen kokoisiksi myös aikuisina. Pieni koko ja hyvin syönyt olemus tekevät heistä hupaisan ja mahdollisesti jopa epäuskottavan näköisiä, mistä johtuen heidän sitkeytensä saattaa yllättää:

- - unwearyingly fond of good things not least because they could, when put to it, do without them, and could survive rough handling by grief, foe, or weather in a

way they astonished those who did not know them well and looked no further than their bellies and their well-fed faces (FR 7).

Hobitit siis rakastavat yksinkertaista maalaiselämää ja erityisesti ruokaa, sen kasvattamista ja syömistä, joka vie suurimman osan heidän ajastaan. Tärkeää on kuitenkin, että: ”In other matters they were, as a rule, generous and not greedy, but contented and moderate, so that estates, farms, workshops, and small trades tended to remain unchanged for generations” (FR 12). Tämä on tärkeää siksi, että juuri ahneuden puutteen vuoksi hobitit elävät sopusoinnussa ja harmoniassa ympäröivän maan kanssa. He eivät yritä tehostaa viljelyään saadakseen enemmän satoa pienemmällä vaivalla tai kuluta maataan loppuun.

Käsittelen ihmisiä ja heidän kaupunkejaan luvussa 4.3, jossa käy ilmi, kuinka sekä Rohan että Gondor ovat saaneet vahvoja vaikutteita keskiaikaisista ritaritarinoista. Uljaiden ritarien maailmassa hobitit ovat silmiinpistävästi anakronistisia englantilaista maaseutua muistuttavassa maassaan. Tom Shippeyn (2001, 47–48) mukaan he ovat sitä tarkoituksella, sillä juuri tämä anakronistisuus on heidän funktionsa tarinassa. Hobitit polttavat tupakkaa ja syövät perunoita, joskin edellistä kutsutaan piippukessuksi (pipeweed) ja perunoista käytetään usein paremmin heidän suuhunsa sopivia nimityksiä kuten pottu (tater). Shippey korostaa, että Tolkien varmasti hyvin tiesi tällaisten muualta Englantiin tuotujen tuotteiden olevan poissa paikaltaan Keski-Maassa, joten ne tarkoituksella korostavat hobittien roolia tarinassa. Hobitit nimittäin toimivat siltana modernin maailman ja muinaisen fantasiamaailman välillä. Heidän kauttaan lukija pääsee helpommin sisään Keski-Maan fantastiseen ja tarunomaiseen maailmaan.

Hobittien asema näkökulmahenkilöinä korostuu myös siinä, että he ovat helposti samaistuttavia sankareita. He ovat keino modernille lukijalle päästä mukaan Keski-Maan sankarimaailmaan (Curry 1997, 123). Konnusta lähtevät neljä hobittia tietävät ympäröivästä maailmasta hyvin vähän, eivätkä he ole valmistautuneet sellaisiin seikkailuihin, joihin matkaan lähtö heidät lopulta vie. Koska Konnun ulkopuoliset paikat ja kokemukset ovat hobiteille uusia, avautuu teoksen maailma heidän kauttaan myös lukijalle, joka kokee heidän mukanaan monet paikat ja asiat ensimmäistä kertaa. Lukiessamme vieraaseen maailmaan sijoittuvaa teosta, pyrimme luonnollistamaan sitä helpommin ymmärrettäväksi (Alber 2010, 47). Samaa tekevät *LOTR*-teoksessa hobitit jo tarinan tasolla kohdatessaan outoja asioita, kuten myöhemmin käy ilmi esimerkiksi Fangornin metsän kohdalla.

Useimmat hobitteihin liitetyt piirteet liittyvät heidän rakkauteensa yksinkertaista elämää kohtaan ja taipumukseensa epäitsekkyteen. Vaikka vaikeuksien keskellä he kaipaavat takaisin kotiin, on heissä tietynlaista elämäniloa ja huolettomuutta, joka näkyy myös synkillä hetkillä, kuten Merrin ja Pippinin kohdatessa Rohanin kuningas Théodenin voitettun Rautapihan porteilla:

'You do not know your danger, Théoden,' interrupted Gandalf. 'These hobbits will sit on the edge of ruin and discuss the pleasures of the table, or the small doings of their fathers, grandfathers, and great-grandfathers, and remote cousins to the ninth degree, if you encourage them with undue patience.' (TT 728.)

Hobitit eivät ujostele kuninkaan edessä, vaan keskustelevat mielellään itselleen tärkeistä asioista. Tämä sama keveys ja ilo myös pelastaa Merrin hänen loukkaannuttuaan taistelussa: "But these evils can be amended, so strong and gay a spirit is in him. His grief he will not forget; but it will not darken his heart, it will teach him wisdom." (RK 1137.) Merrin parantava Aragorn sanoo hänen henkeään vahvaksi ja iloiseksi, jopa siinä määrin, että pahuuden aiheuttama vamma voidaan parantaa. Kooltaan pienistä hobiteista tekeekin merkittäviä juuri heidän henkinen voimansa, joka ylittää monet teoksen muista hahmoista.

Hobittien henkinen voima on se, mikä tekee heistä ehkäpä ainoan mahdollisen vaihtoehdon Sormuksen viejäksi. Kukaan hobiteista ei tavoittele Sormusta omakseen tai haaveile sen käyttämisestä. Sen voima piilee vallassa ja muiden hallitsemisessa, eivätkä hobitit havittele sitä. Joutuessaan hetken aikaa kantamaan sormusta Sam miettii:

- - but also deep down in him lived still unconquered his plain hobbit-sense: he knew in the core of his heart that he was not large enough to bear such a burden, even if such visions were not a mere cheat to betray him. The one small garden of a free gardener was all his need and due, not a garden swollen to a realm; his own hands to use, not the hands of others to command. (RK 1178.)

Kuten muutkaan Sormuksen saattueen hobitit, Sam ei haaveile oman valtakunnan hallinnasta, vaan elämän yksinkertaisista iloista, joita Kontu tarjoaa. Samin suhde Sormukseen on kuitenkin hyvin erilainen, kuin sitä kantavan Frodon, jonka rooliin palaan tarkemmin luvussa 3.1.2.

Hobittien maa, Kontu on pieni, neljään osaan, Pohjois-, Etelä-, Itä- ja Länsineljännykseen (Farthings) jaettu alue. *LOTR*-teoksen prologissa kerrotaan, että edes hobitit itse eivät ole enää varmoja siitä, mistä he ovat alun perin tulleet, sillä heidän historiankirjoituksensa alkaa vasta Kontuun asettautumisen ajoilta (FR 3). Hobittien arkkitehtuuri on hyvin yksinkertaista. He uskovat aikanaan kaikkien hobittien olleen koloasujia (hole-dwellers), kuten he itseään

kutsuvat, vaikkakin Kolmannella ajalla enää kaikkein rikkaimmat ja köyhimmät asuvat kolomaisissa asumuksissa, smialeissa. Muut asuvat puusta, tiilestä tai kivistä valmistetuissa taloissa maan päällä. Rakennustaidon kerrotaan tulleen joko ihmisiltä tai haltioilta, mutta hobitit ovat tehneet tavasta omanlaisensa:

They did not go for towers. Their houses were usually long, low, and comfortable. The oldest kind were, indeed, no more than built imitations of smials, thatched with dry grass or straw, or roofed with turves, and having walls somewhat bulged. - - A preference for round windows, and even round doors, was the chief remaining peculiarity of hobbit-architecture. (FR 9.)

Matalat, yksinkertaisista materiaaleista rakennetut talot sointuvat yhteen sen kanssa, millaisena Kontu muuten kuvataan, maaseutukylänä, jossa maanviljelyllä ja puutarhanhoidolla on asukkailleen suuri merkitys.

Kontua asuttavat hobitit ovat aikojen saatossa alkaneet pitää maataan itsestäänselvyytenä ja unohtaneet tai ainakin jättäneet huomiotta kaiken, mitä sen ulkopuolella on. He suhtautuvat epäluuloisesti muihin kansoihin, eivätkä ole kiinnostuneita saamaan uutisia muun maailman menosta. Joskus tämä epäluuloisuus menee jopa niin pitkälle, että heidän keskuudessaan esiintyy ennakkoluuloja myös toisella puolella Kontua asuvia hobitteja kohtaan: ”Baggins is his name, but he’s more than half a Brandybuck, they say. It beats me why any Baggins of Hobbiton should go looking for a wife away there in Buckland, where folks are so queer” (FR 29). Näin Frodo Reppulia (Baggins) kuvaillaan Hobittilassa (Hobbiton) asuvan hobitin suulla. Kun Frodo on matkalla kohti Bukinmaata (Buckland), hänelle sanotaan: ”You should never have gone mixing yourself up with Hobbiton folk, Mr. Frodo. Folk are queer up there.” (FR 123). Näistä ääneen lausutuista mielipiteistä voidaan päätellä, ettei muuttoliike Konnun sisällä ole kovin vilkasta, vaan tietyt suvut asuttavat tiettyjä alueita. Pelkän Konnun rajojen sisälle sulkeutumisen sijaan hobitit ovat siis poteroitumassa yhä pienemmille alueille oman yhteisönsä sisällä. Tämä on hyvä esimerkki siitä, kuinka maan kuvaus pastoraalisena yhteisönä ei ole vailla maaseudun asukkaisiin liitettyjä negatiivisia puolia, eikä missään tapauksessa kuvaus täydellisestä tai liian idealisoidusta yhteiskunnasta.

Maalaisyhteisöön liitetyn ennakkoluuloisuuden ja sulkeutuneisuuden lisäksi Konnun kuvauksessa ei ole unohdettu ottaa huomioon sitä, kuinka maanviljelys ei onnistu ilman työtä ja vaivannäköä, etenkin, kun hobitit eivät käytä koneita: ”They do not and did not understand or like machines more complicated than a forge-bellows, a water-mill, or a hand loom” (FR 1). Hobittien rakastama ruoka ei kuitenkaan ilmaannu pöytiin tyhjästä, vaan

miljööön kuvauksesta löytyy maatiloja, puutarhoja, myllyjä ja kaikkea muuta sellaista, mitä Konnun kaltainen maaseutu pitäisi sisällään. Teoksen lopussa käydyssä taistelussa hobittien barrikadeina toimivat kärret ja aseina enimmäkseen erilaiset viljelyyn käytettävät työkalut. (Dickerson & Evans 2006, 72.)

Vaikka Konnun kuvaus ei olekaan ylitsevuotavan idealistinen, liittyy siihen kuitenkin romantisoitua ja nostalgiaa. Tolkienin itsensä antamien haastattelujen mukaan Kontu perustuu osittain hänen muistoihinsa lapsuutensa ajan englantilaisesta maaseudusta, jossa hän asui äitinsä ja veljensä kanssa äidin kuolemaan asti. Elämäkerturi Humphrey Carpenterin (2001, 40) mukaan se, että äidin kuolema vei hänet samalla pois rakkaalta maaseudulta, sai hänet yhä enemmän romantisoimaan muistoa siitä. Tolkien myös eli aikana, jolloin englantilainen maaseutu koki suuria muutoksia ja kaupunkien laajetessa esimerkiksi hänen oma lapsuusympäristönsä muuttui niiden osaksi.

Tolkienin kuvaus Konnusta liittyykin osaksi romanttista pastoraalia, jossa rauhallista ja harmonista maalaiselämää ihailaan, ja joka nousi jälleen teollisen vallankumouksen jälkeen. (van der Stelt 2019, 16). Koska kuvaus liittyy vahvasti Englannin maaseutuun ja erityisesti sieltä jo kadonneisiin maisemiin, on se vahvasti nostalginen. Samalla siihen liittyy myös elegian käsite. *LOTR*-teoksessa Kontu edustaa jotakin sellaista, joka on Tolkienin sotienjälkeisessä ja teollistuneessa Englannissa jo menneisyyttä. Menetyksen sijaan teoksessa on kuitenkin mukana toivo, sillä sen maailmassa tuhottu voidaan jälleenrakentaa ja puut istuttaa uudelleen, vaikka lopputulos eroaisikin siitä, mikä on jätetty taakse. (Ibid. 17.)

Epäluulo, jota hobitit osoittavat muita kohtaan näyttäytyy sekä pelkona että kieltämisenä ja välinpitämättömyytenä. Hobiteista kerrotaan, että: ”they spoke less and less with the Elves, and grew afraid of them, and distrustful of those that had dealings with them” (FR 9). Tämän vuoksi esimerkiksi Frodoa ja Bilboa pidetään outoina. He puhuvat Konnun läpi matkaavien muukalaisten, kuten haltioiden ja kääpiöiden kanssa, ja osaavat jopa haltiakieltä. Myöskään Bilbon aikaisempia matkoja kaukaisille seuduille ei ole unohdettu. Välinpitämättömyys taas näkyy siinä, kuinka hobitit ovat unohtaneet Konnun ulkopuolisen maailman, ja kaiken synkkyyden siellä. Konnussa piirretyt kartat ovat tyhjiä maan rajojen ulkopuolella (FR 57), ja hobitit uskovat, että koko Keski-Maassa vallitsee samanlainen rauha ja yltäkylläisyys kuin Konnussa, eivätkä muista niitä, joiden ansiosta heidän maansa pysyy turvallisena (FR 7).

Hobittien asenne ulkomaailmaa kohtaan selittää sen, miksi Sam, Merri ja Pippin saavat oman kansansa keskuudessa osakseen arvostusta, mutta Sormusta kantanut Frodo ei. Kolmen

ensimmäisen urotyöt tapahtuvat Konnussa, jossa Merri ja Pippin johtavat taistelua valtaajia vastaan ja Sam kantaa vastuun puista ja muusta kasvillisuudesta jälleenrakennuksen aikana. Tarinat Sormuksen sodasta tai muista seikkailuista eivät edes kiinnosta muita: "the Cottons asked a few polite questions about their travels, but hardly listened to the answers: they were far more concerned with events in the Shire" (RK 1324). Vaikka ilman Frodon ja Samin matkaa Tuomiovuorelle, jossa Sormus tuhottiin, Kontu ei olisi säästynyt, vaan se yhdessä muun Keski-Maan kanssa olisi joutunut Mordorin vallan alle, on koko ikänsä omien rajojensa sisäpuolelle katselleiden hobittien helpompi käsittää ne teot, jotka ovat tapahtuneet heidän omilla maillaan. Ero ihmisten valtakuntaan, Gondoriin, jossa ihmiset uutta kuningasta myöten kumarsivat Frodon ja Samin edessä, on huomattava.

3.1.2 Juuret ja juurettomuus Konnussa

Koko hobittien matkan ajan Kontu edustaa heille kiinnekohtaa ja turvapaikkaa. He ovat saattaneet pitää sitä itsestäänselvyytenä, mutta sen jättäminen kirkastaa heille, kuinka tärkeä se on, kuten Frodo toteaa:

I should like to save the Shire, if I could – though there have been times when I thought the inhabitants too stupid and dull for words, and have felt that an earthquake or an invasion of dragons might be good for them. But I don't feel like that now. I feel that as long as the Shire lies behind, safe and comfortable, I shall find wandering more bearable. (FR 82.)

Hieman naiivisti Frodo olettaa, että Kontu on pysyvä ja koskematon, eikä se, mitä muualla maailmassa tapahtuu, edelleenkään kosketa sitä. Matkaan lähdettyään hobitit kohtaavat kuitenkin joukon haltioita, joista eräs, Gildor, kyseenalaistaa heidän tapansa ajatella Kontua muusta maailmasta irrallisena:

'But it is not your own Shire,' said Gildor. 'Others dwelt here before hobbits were; and others will dwell here again when hobbits are no more. The wide world is all about you: you can fence yourselves in, but you cannot for ever fence it out.' (FR 109.)

Gildorin sanat ovat tärkeitä niin hobiteille kuin lukijallekin, sillä ne vahvistavat ajatusta siitä, ettei hobittien viljelemä maa kuulu heille, vaan on vain heidän huolenpitonsa alainen. Samalla hobitteja muistutetaan siitä, ettei maailma Konnun ulkopuolella katoa sillä, että se jätetään piirtämättä karttoihin. (Dickerson & Evans 2006, 91.) Kontu ei myöskään kuulu hobiteille, vaan ennemminkin he itse ovat osa sen historiaa, ja vaikuttavat siihen, millaisen maan jättävät jälkeensä tuleville.

Muun maailman vaikutus Kontuun konkretisoituu hobiteille vasta *LOTR*-teoksen lopulla heidän palatessaan sinne. Kirjan toiseksi viimeinen luku on nimeltään ”The Scouring of the Shire”. Nimensä mukaisesti luvussa kuvataan Konnun puhdistamista Sharkey-nimellä esiintyvän Sarumanin toimien jäljiltä. Kun hobitit saapuvat, heitä kohtaa järkyttävä näky:

This was Frodo and Sam’s own country, and they found out now that they cared about it more than any other place in the world. Many of the houses that they had known were missing. Some seemed to have been burned down. The pleasant row of old hobbit-holes in the bank on the north side of the Pool were deserted, and their little gardens that used to run down bright to the water’s edge were rank with weeds. Worse, there was a whole line of the ugly new houses all along Pool Side, where the Hobbiton Road ran close to the bank. An avenue of trees had stood there. They were all gone. And looking with dismay up the road towards Bag End they saw a tall chimney of brick in the distance. It was pouring out black smoke into the evening air. (RK 1314.)

Gildorin sanat ovat käyneet toteen, Konnun asukkaat eivät ole voineet sulkea ulkomaailmaa pois loputtomiin. Se, että pahuus on tunkeutunut heille rakkaaseen paikkaan, tuntuu pahemmalta, kuin muut heidän matkallaan kohtaamansa kauheudet. Missään muualla teoksessa modernisaation kritiikki ei ole yhtä voimakasta (Ulstein 2015, 13). Jopa Mordorin kauhut nähnyt Sam toteaa, että: ”This is worse than Mordor!” (RK 1332). Kontu on heille koti, jonka he muistavat sellaisena, kuin sen pitäisi olla. Nyt se on kuitenkin ikään kuin irvikuva entisestä. Puutarhat on sotkettu, ”rumia uusia taloja” on rakennettu, samoin kuin mökkejä ja vajoja. Roskaa on maassa kasoina, ja mikä pahinta, puut on kaadettu kaikkialta.

Konnussa tapahtunut muutos on saanut alkunsa Sarumanista, mutta sen juurisyynä on vallan ja omaisuuden tavoittelu. Hobitti nimeltä Lotho, Bilbon ja Frodon etäinen sukulainen, on alkanut haalia itselleen aina vain enemmän omistusta. Vaikka maata yhä viljellään ja ruokaa tuotetaan edelleen tarpeeksi, näkevät Konnun asukkaat nälkää, sillä heidän kasvattamansa ruoka myydään muualle. Dickerson ja Evans (2006, 207) vertaavat tilannetta jopa Nicolae Ceaușescun hallitsemaan Romanian sosialistiseen tasavaltaan 1970- ja 80-luvuilla, kun suurin osa elintarvikkeista myytiin ulkomaille samalla kun romanialaiset itse näkivät nälkää.

Tolkienin teksteissä Lothon kaltaiset viholliset esitetään usein onnettomina, itsekkäinä ja tunteettomina kuluttajina ja tuhoajina. Heidän ahneutensa tuhoaa terveemmät viljelysmetodit ja paikallisen kulttuurin suuremman voiton toivossa. Samalla kannustetaan kohtuuteen ja vastustamaan sellaisia toimia, joilla tavoitellaan suurempaa voittoa ympäristön kustannuksella. (Korver 2019, 79–81.) Hobitit eivät hyödy uudesta tilanteestaan, jossa

pastoraalinen maisema on tuhottu tehokkuuden tieltä, päinvastoin heidän asemansa on huonontunut.

Konnussa toteutuu Leo Marxin (2000, 188) metafora koneen tulemisesta puutarhaan, jolla tämä kuvaa Amerikan nopeaa teollistumiskehitystä villistä erämaamaisemasta tehokkaaksi tuotantokoneistoksi yhden sukupolven aikana. Muutos Konnussa ei ole tapahtunut yhdessä yössä, vaan vähitellen, vaikkakin lyhyessä ajassa. Se on myös osoitus siitä, ettei pastoraalinen, idylliseltä vaikuttava Kontu ollut vailla ongelmia, sillä juuri hobittien naiivius ja tietämättömyys ulkomaailmasta asettaa heidät alttiiksi Sarumanille, joka taitavana puhujana vakuuttaa heidät, tai ainakin Lothon siitä, että muutos on järkevää ja hyväksi, ehkä jopa ainoa vaihtoehto. Lothokaan ei tavoitellut tilannetta, joka Konnussa nyt vallitsee (RK 1316).

Kuitenkin vasta Frodon, Samin, Merrin ja Pippinin paluu saa hobitit toimimaan ja taistelemaan. He alkavat uskoa omiin mahdollisuuksiinsa vastustaa isompia ihmisiä, ja eräs hobitti toteaa: "If we all got angry together something might be done" (RK 1311). Hobitit ryhtyvät taisteluun maansa, kotiensä ja puidensa puolesta ja voittavat.

Ei ole yhdentekevää, että Konnussa puut nähdään suurimpana menetyksenä siinä missä rakennukset voidaan purkaa, korjata tai uudelleenrakentaa. Puiden palauttaminen Kontuun ei kuitenkaan ole yhtä yksinkertaista:

The trees were the worst loss and damage, for at Sharkey's bidding they had been cut down recklessly far and wide over the Shire; and Sam grieved over this more than anything else. For one thing, this hurt would take long to heal, and only his great-grandchildren, he thought, would see the Shire as it ought to be. (RK 1338.)

Kontua sellaisena kuin sen pitäisi olla ei ole ilman puita. Vaikka Sam ryhtyy kasvattamaan niitä uudelleen, ei hän tee työtä itselleen vaan tuleville sukupolville. Hänen työnsä palkitaan kuitenkin yllättävällä tavalla, kun Haltiakuningatar Galadrielilta lahjaksi saatu pöly saa puut kasvamaan erityisen nopeasti, ja samassa rasiassa ollut siemen paljastuu taianomaisen mallorn-puun siemeneksi:

His trees began to sprout and grow, as if time was in a hurry and wished to make one year do for twenty. In the Party Field a beautiful young sapling leaped up: it had silver bark and long leaves and burst into golden flowers in April. It was indeed a mallorn, and it was the wonder of the neighbourhood. In after years, as it grew in grace and beauty, it was known far and wide and people would come long journeys to see it: the only mallorn west of the Mountains and east of the Sea, and one of the finest in the world. (RK 1339.)

Konnun mallorn jää muistoksi Lothlórienin haltiavaltakunnasta, kun haltiat jättävät Keski-Maan. Se myös houkuttelee matkalaisia kaukaa sitä katsomaan, eikä Kontu pääse enää eristäytymään. (Cohen 2009, 104–105.) Samalla kaunis puu muistuttaa siitä, ettei kaikki Konnun rajojen ulkopuolella ole uhkaavaa. Keski-Maassa tapahtuva muutos koskettaa myös hobitteja.

Hobiteilla on maahansa läheinen suhde, myös sen konkreettiseen maaperään. Tätä kuvataan *LOTR*-teoksessa juurten ja juurtumisen kautta. Hobiteilla on Konnussa juuret, jotka vahvistavat heitä muuta maailmaa varten:

'We Took and Brandybucks, we can't live long on the heights.'

'No,' said Merry. 'I can't. Not yet, at any rate. But at least, Pippin, we can now see them, and honour them. It is best to love first what you are fitted to love, I suppose: you must start somewhere and have some roots, and the soil of the Shire is deep. Still there are things deeper and higher; and not a gaffer could tend his garden in what he calls peace but for them, whether he knows about them or not. I am glad that I know about them, a little.' (RK 1139.)

Merri on iloinen siitä, että on matkallaan oppinut jotakin heistä, joiden ansiosta Kontu on pysynyt niin pitkään rauhallisena. Hän sanoo "Konnun maaperän" olevan syvä, hyvä paikka hobittien kasvattaa itselleen vahvat ja syvät juuret, jotka estävät heitä kaatumasta.

Toinen viittaus juuriin löytyy tarinan alusta. Ymmärtäessään, että joutuu jättämään Konnun, Frodo toteaa: "But I feel very small, and very uprooted" (FR 82). Hän on kuin vedetty juuriltaan, sillä hän ei tiedä, palaako enää. Lausahduksen voi ajatella ennakoivan myös tulevaa, sillä vaikka Frodo muiden mukana palaakin, ei hän ole enää entisellään. Siinä missä Merrin juuret Konnussa ovat auttaneet häntä selviytymään seikkailuistaan kaukaisilla mailla, ovat Frodon kokemukset viimeistään irrottaneet hänet juuriltaan. Hänelle palaaminen Kontuun on kuin vaipumista uneen samalla, kun Merri tuntee heräävänsä:

'Well here we are, just the four of us that started out together,' said Merry. 'We have left all the rest behind, one after another. It seems almost like a dream that has slowly faded.'

'Not to me,' said Frodo. 'To me it feels more like falling asleep again.' (RK 1305.)

Frodon saamat vammat ja kokema taakka ovat jättäneet häneen traumoja, jotka eivät parane, vaikka sota on ohi ja hän pääsee takaisin kotiin. Hänen kokemuksessaan on samaa kuin sodasta Englantiin palanneissa sotilaissa, jotka eivät enää kokeneet omakseen maata, jonka

puolesta he taistelivat (Livingston 2006, 88). Sormuksesta tulee hänelle taakka, jonka paino kasvaa koko ajan, mitä lähemmäs Mordoria he pääsevät. Frodo kykenee vastustamaan Sormusta jopa kauhun keskellä:

As he waited, he felt, more urgent than ever before, the command that he should put on the Ring. But great as the pressure was, he felt no inclination now to yield to it. He knew that the Ring would only betray him, and that he had not, even if he put it on, the power to face the Morgul-king – not yet. There was no longer any answer to that command in his own will, dismayed by terror though it was, and he felt only the beating upon him of a great power from outside. (RK 925.)

Lopulta Sormuksen paino osoittautuu kuitenkin liian raskaaksi jopa Frodolle, joka viime hetkellä, Tuomiovuoren kidan suulla päättääkin pitää Sormuksen, eikä tuhota sitä. Sormus päätyy kuitenkin vuoreen, Klonkku (Gollum), Sormuksen riivaama olento, riistää sen itselleen ja putoaa liekkeihin. Frodon päätös ei kuitenkaan tee hänestä heikkoa, moni ihminen ei olisi päässyt yhtä pitkälle kuin hän. Taakka on kuitenkin jättänyt häneen parantumattomat jäljet, mikä tulee ilmi viimeistään hobittien palatessa kotiin.

Vieraantumisen ei ole ainoa oire, joka kertoo Frodon kokemasta traumasta. Michael Livingston (2006, 78) käsittelee artikkelissaan hänen kehitystään ja osoittamiaan traumaperäisen stressihäiriön (PTSD) oireita. Frodo kärsii jatkuvista takaumista, joiden kautta hän elää matkansa traumaattisia tapahtumia uudelleen.

There is no real going back. Though I may come to the Shire, it will not seem the same; for I shall not be the same. I am wounded with knife, sting, and tooth, and a long burden. Where shall I find rest? (RK 1295.)

Vaikka Frodo palaa kotiinsa Kontuun, ei hän saa rauhaa samalla tavalla kuin matkakumppaninsa, jotka menevät elämässään eteenpäin ja perustavat perheitä. *LOTR*-julkaisiin vasta toisen maailmansodan jälkeen, mutta jälkensä siihen ja Frodon hahmoon on jättänyt ensimmäinen maailmansota ja erityisesti Sommen taistelu vuonna 1916, jossa Tolkien itse oli mukana. Kyseistä taistelua on jälkikäteen kuvattu hirveäksi, se aiheutti valtavat tappiot sodan kummallekin osapuolelle, liittoutuneet menettivät lähes 600 000 miestä ja etenivät vain 10 kilometriä. (Livingston 2006, 79–80.) Ei siis ihme, että sodan valtava trauma on vaikuttanut Tolkienin teokseen. Sommen taistelun myötä myös nykyään traumaperäisenä stressihäiriönä tunnettu tila nousi vahvemmin psykologian ammattilaisten tietoisuuteen tapausten noustessa radikaalisti (ibid. 82).

Eräs selkeä trauman oire, joka Frodon hahmossa Sormuksen tuhoamisen jälkeen näkyy, on kaikenlaisen väkivallan vastustaminen ja suoranainen pasifismi (ibid. 86). *LOTR*-teoksen

alussa Gandalfin kertoessa hänelle Klonkusta ja Bilbon kohtaamisesta tämän kanssa, Frodo toivoo ääneen, että Bilbo olisi tappanut Klonkun, kun hänellä oli mahdollisuus (FR 78). Muutos tarinan loppupuolelle on suuri, Frodo ei halua edes seremoniaalisesti kantaa vyöllään miekkaa (RK 1250), ja Konnussa käydyssä taistelussa hän useaan kertaan vaatii, ettei verta vuodateta, ellei se osoittaudu välttämättömäksi:

'Fight?' said Frodo. 'Well, I suppose it may come to that. But remember: there is to be no slaying of hobbits, not even if they have gone over to the other side. -- No hobbit has ever killed another on purpose in the Shire, and it is not to begin now. And nobody is to be killed at all, if it can be helped.' (RK 1317.)

Sodan kokeneiden veteraanien tavoin Frodo ei kestä ajatusta enemmästä väkivallasta, jos se vain on estettävissä. Sama sodanvastaisuus kattaa koko Tolkienin legendaarion. Vaikka hänen luomassaan maailmassa sota on joskus välttämätön, eikä sitä voida estää, pyritään sitä usein välttämään loppuun asti. *LOTR*-teoksessa näkyvät myös sodan hinta, joka kohdistuu sekä ihmisiin ja muihin kansoihin että ympäristöön. Sodanvastaisuus on eräs Tolkienin teoksen näkyvistä teemoista, ja se sitoutuu myös ympäristöteemoihin. Sota kuluttaa luonnonvaroja ja tuhoaa ympäristöä taistelukentillä, usein pitkäksi aikaa eteenpäin.

Frodon kokema trauma ja kykenemättömyys päästä siitä yli eivät tee *LOTR*-teoksen päätöksestä surullista. Tarinan sankari on monella tapaa Sam, jossa Tolkien näki samaa kuin sellaisissa sotilaissa, joita hän kadehti, kyvyn ottaa viimeinen askel pois taistelukentältä ja eteenpäin elämässä (Livingston 2006, 89–90). Erilaiset reaktiot eivät johdu niinkään luonneeroista, vaan toisistaan poikkeavista kokemuksista. Kotiin palattuaan Sam on merkittävässä roolissa Konnun uudelleenrakennuksessa, ei henkilökohtaisen hyödyn vuoksi, vaan rakkaudesta ympäristöön. Frodonkin kannalta loppu on kuitenkin onnellinen, toisin kuin todellisen maailman veteraanit, hän saa tilaisuuden lähteä Keski-Maasta ja jättää sen kivut taakseen:

But in my stead you shall go, Ring-bearer, when the time comes, and if you then desire it. If your hurts grieve you still and the memory of your burden is heavy, then you may pass into the West, until all your wounds and weariness are healed. (RK 1252.)

Yllä oleva lainaus on haltia Arwenin sanoista Frodolle jo ennen tämän paluuta Kontuun. Ne viestivät siitä, että Frodon lähtö länteen on uusi alkua, jollaisen muut hobitit ovat jo saaneet Konnussa.

Frodon urotöissä Sormuksen tuhoamiseksi ja uhrauksissa, joita hän Konnun pelastamiseksi tekee, näkyy epäitsekkyys, joka on tärkeää Tolkienin kristillisessä maailmankuvassa:

'I thought you were going to enjoy the Shire, too, for years and years, after all you have done.'

'So I thought too, once. But I have been too deeply hurt, Sam. I tried to save the Shire, and it has been saved, but not for me. It must often be so, Sam, when things are in danger: some one has to give them up, lose them, so that others may keep them.' (RK 1346–7.)

LOTR-teoksen tarina viestii, että ympäristön ja luonnon uudistaminen ja korjaaminen tuhon jälkeen on mahdollista, mutta vaatii myös uhrauksia ja sellaisia yksilöitä, jotka ovat valmiita niitä tekemään.

3.2 Metsän isäntä Tom Bombadil

Hobitit elävät harmoniassa oman, viljellyn ja hyvin järjestellyn maaseutu-ympäristönsä kanssa. Heidän maansa rajautuu kuitenkin villimpään luontoon, joka on heidän kontrollinsa ulkopuolella, ja joka vaikuttaa vihamieliseltä ja uhkaavalta. Aivan Konnun laidalta, korkean pensasaidan takaa alkaa Vanha Metsä, josta hobiteilla on tapana kertoa kummallisia ja pelottaviakin tarinoita. Lähimpänä metsää asunut Merri osaa parhaiten kertoa muille siellä tapahtuneista kummallisuuksista. Hänen mukaansa päivällä metsä on turvallisin, sillä puut ovat ”uneliaita”. Hän kertoo myös metsässä kulkemisesta:

But the Forest is queer. Everything in it is very much more alive, more aware of what is going on, so to speak, than things are in the Shire. And the trees do not like strangers. They watch you. They are usually content merely to watch you, as long as daylight lasts, and don't do much. Occasionally the most unfriendly ones may drop a branch, or stick a root out, or grasp at you with a long trailer. But at night things can be most alarming, or so I am told. I have only once or twice been in here after dark, and then only near the hedge. I thought all the trees were whispering to each other, passing news and plots along in an unintelligible language; and the branches swayed and groped without any wind. (FR 144–145.)

Metsässä putoavat oksat tai puunjuuriin kompastelu eivät joskus metsissä liikkuneen mielestä ole kovinkaan poikkeavia tapahtumia. Hobittien tuntema pelko ja epäluulo vaikuttaa siihen, miten he metsän tapahtumia tulkitsevat. Heidän kulkiessa metsässä kuuluu myös kuisketta muistuttavaa ääntä, ja polut tuntuvat vaihtavan paikkaa ja ikään kuin ohjailevan heitä haluamaansa suuntaan. *LOTR*-teoksessa ei suoraan kerrota Vanhan Metsän puiden liikkuvan paikaltaan tai puhuvan, muutokset poluilla, joilla liikutaan vähän ovat luonnollinen osa

metsän elämää, lukija kuitenkin ikään kuin odottaa lumousta vanhassa, fantasiamaailmaan kuuluvassa metsässä (Cohen 2009, 106).

Oli kyse sitten Metsän aktiivisesta ohjauksesta tai eksymisestä, hobitit päätyvät rantaan, jossa kohtaavat vaarallisen puun, Vanhan Halavaukon (Old Man Willow). Päällisin puolin Halavaukko näyttää tavalliselta puulta. Sen ympärillä vallitsee kuitenkin jokin lumous, joka saa hobitit nukahtamaan, Merrin ja Pippinin puun runkoa vasten ja Frodon joen rantaan. Sam havahtuu siihen, kuinka Frodo on joessa hukkumaisillaan ja kaksi muuta hobittia jumissa Halavaukon sisällä, puun kyljessä ollut halkeama on sulkenut heidät sisäänsä. Puulta hobitit pelastaa eräs *LOTR*-teoksen luontokuvan kannalta mielenkiintoisimmista hahmoista, Tom Bombadil:

With another hop and a bound there came into view a man, or so it seemed. At any rate he was too large and heavy for a hobbit, if not quite tall enough for one of the Big People, though he made noise enough for one, stumping along with great yellow boots on his thick legs, and charging through grass and rushes like a cow going down to drink. He had a blue coat and a long brown beard; his eyes were blue and bright, and his face was red as a ripe apple, but creased into a hundred wrinkles of laughter. (FR 157.)

Bombadil ei liiku metsässä hiljaa ja huomaamatta, kuten hobitit kykenevät tekemään, vaan tömistää kuin ”Isot Ihmiset”. Olemukseltaan hän on värikäs, eikä siis sulaudu tai maastoudu osaksi metsää, vaan ennemminkin loistaa sen joukosta. Bombadil vaikuttaa enemmän osalta sivilisaatiota kuin metsän luontoa, jopa hänen talonsa ympäristö on hoidettu ja siisti (Brisbois 2005, 209). Silti hän elää harmonisesti osana Vanhaa Metsää.

Tom Bombadilin hahmo on mielenkiintoinen ja mystinen, eikä *LOTR*-teoksessa juurikaan tarjota vastauksia hänen taustoistaan. Hän on jääne teoksen kirjoituksen alkuajoilta, kun suunnitelmissa oli vielä jatko-osa *The Hobbit* -lastenkirjalle. Tolkien ei kuitenkaan halunnut jättää häntä kokonaan pois, mikä korostaa hänen merkitystään teoksen maailmassa.

Ensimmäistä kertaa hän esiintyy Tolkienin runossa ”The Adventures of Tom Bombadil”, joka julkaistiin *Oxford Magazine* -lehdessä vuonna 1934, sekä myöhemmin kokoelmassa *The Adventures of Tom Bombadil* (viitteissä ATB). Runossa esitellään myös hänen vaimonsa Kultamarja (Goldberry) ja Vanha Halavaukko.

Old Tom in summertime walked about the meadows/ gathering the buttercups,
running after shadows,/ tickling the bumblebees that buzzed among the flowers,/
sitting by the waterside for hours upon hours.// There his beard dangled long
down into the water:/ up came Goldberry, the River-woman’s daughter;/ pulled

Tom's hanging hair. In he went a-wallowing/ under the water-lilies, bubbling and a-swallowing. (ATB 35.)

Runo kertoo Bombadilin ja joen tyttären Kultamarjan tapaamisesta ja myöhemmin heidän häistään. Bombadil esiintyy myös osassa muita kokoelman runoja.

LOTR-teoksessa Bombadilin vaimo Kultamarja kuvaa häntä näin:

'He is, as you have seen him,' she said in answer to his look. 'He is the Master of wood, water, and hill. - - The trees and the grasses and all things growing or living in the land belong each to themselves. Tom Bombadil is the Master. No one has ever caught old Tom walking in the forest, wading in the water, leaping in the hill-tops under light and shadow. He has no fear. Tom Bombadil is master.' (FR 163.)

Kultamarja käyttää Tomista nimitystä ”Master”, mutta samalla kertoo, että kaikki metsässä kasvava ja oleva kuuluu itselleen, ei Bombadilille. Tämä ei myöskään pyri muuttamaan tai hallitsemaan metsää, esimerkiksi Vanha Halavaukko saa rauhassa jatkaa elämäänsä, vaikka onkin pahantahtoinen ja vaarallinen, ja vaikka Bombadilin sanoista saa käsityksen, että hänellä olisi valta vaivuttaa puu uneen tai jopa tappaa se (FR 157). William G. Korver (2019, 241) esittää väitöskirjassaan ajatuksen, että Bombadil on itsekäs, tunteeton ja laiska salliessaan Halavaukon elää ja sallii hobittien pääsyn sen luo, vaikka hänen päätöksensä asettaa hobitit hengenvaaraan. Bombadilin päätös olla puuttumatta Halavan elämään enempää kuin vapauttamalla hobitit ei kuitenkaan ole niin yksinkertainen, vaan ilmentää luontokuvaa, jossa jokaisella elävällä olennolla on oma paikka ja arvo.

LOTR-teos ei vastaa kysymykseen siitä mikä Bombadil on. Hän ei ole ihminen, haltia tai hobitti, vaan jotain muuta. Itse hän sanoo olevansa ”vanhin”:

Eldest, that's what I am. Mark my words, my friends: Tom was here before the river and the trees; Tom remembers the first raindrop and the first acorn. He made paths before the Big people, and saw the little People arriving. He was here before the Kings and the graves and the Barrow-wights. When the Elves passed westward, Tom was here already, before the seas were bent. He knew the dark under the stars when it was fearless – before the Dark Lord came from Outside. (FR 172.)

Bombadil on siis ehkä joku niistä henkiolennoista, joita tuli maailmaan sen tarinan alussa, joka Tolkienin teoksessa *The Silmarillion* kerrotaan. Tarina hänen alkuperästään on kuitenkin kadonnut jonnekin historiaan. Tämä tietynlainen ulkopuolisuus ja irrallisuus haltioiden ja ihmisten maailmasta tekee hänestä irrallisen myös heidän maailmansa murheista. Hän ei ole välinpitämätön Keski-Maassa meneillään olevista tapahtumista siksi, että hän olisi paha, ne

vain ovat liian kaukana hänen maailmastaan. Bombadil on enemmän osa metsäänsä ja sen elämää, kuin sitä elämää, jota Keski-Maan kansat Metsän ulkopuolella elävät. Hän on jopa naimisissa osaksi luontoa kuuluvan joen tyttären kanssa.

Hobittien vierailu Bombadilin ja Kultamarjan talossa on monella tapaa merkityksellinen. Frodolle Sormuksen viejänä se, ettei Sormus vaikuta Bombadiliin näyttää, että sen vastustaminen on mahdollista (Korver 2019, 249). Sillä ei ole valtaa häneen, Sormus ei tee häntä näkymättömäksi, eikä piilota Frodoa hänen katseeltaan. Hän ei myöskään himoitse Sormuksen tuomaa valtaa, kuten monet muut hahmot tarinassa. Myöhemmin Elrondin neuvonpidossa ehdotetaan, että Sormus voitaisiin antaa Bombadilille säilytykseen ja turvaan, mutta Gandalf tyrmää ajatuksen:

'Would he not take the Ring and keep it there, for ever harmless?'

'No,' said Gandalf, 'not willingly. He might do so, if all the free folk of the world begged him, but he would not understand the need. And if he were given the Ring, he would soon forget it, or most likely throw it away. Such things have no hold on his mind. He would be a most unsafe guardian; and that alone is answer enough.'
(FR 346.)

Vaikka Bombadil tietää Sauronin aiheuttaman uhan, sekä sen, mitä tämän voitto tarkoittaisi hänelle ja Vanhalle metsälle, ei hän ymmärrä tarvetta pitää Sormus tallessa ja turvassa. Hänen maailmankuvansa ja ajatusmaailmansa on hyvin erilainen kuin muiden kansojen ja rajautuu vain metsään, hänen omaan alueeseensa.

Missään nimessä Bombadil ei ole tyhmä tai tietämätön siksi, ettei hän osaa ymmärtää sen maailman huolia, johon ei itse kuulu. Metsästä, sen elämästä ja historiasta hän tietää paljon, ehkä jopa kaiken, ja monet asiat siitä hän kertoo myös hobiteille:

He told them tales of bees and flowers, the ways of trees, and the strange creatures of the Forest, about the evil things and good things, things friendly and things unfriendly, cruel things and kind things, and secrets hidden under brambles. - - Tom's words laid bare the hearts of trees and their thoughts, which were often dark and strange, and filled with a hatred of things that go free upon the earth, gnawing, biting, breaking, hacking, burning: destroyers and usurpers. It was not called the Old Forest without reason, for it was indeed ancient, a survivor of vast forgotten woods; and in it there lived yet, ageing no quicker than the hills, the fathers of the fathers of trees, remembering times when they were lords. The countless years had filled them with pride and rooted wisdom, and with malice. But none were more dangerous than the Great Willow: his heart was rotten, but his strength was green; and he was cunning, and a master of winds, and his song and thought ran through the woods on both sides of the river. (FR 170.)

Bombadil opettaa hobiteille paljon uutta Metsästä, mikä lisää myös heidän arvostustaan sitä ja muuta erämaaluontoa kohtaan. Samalla heille ja lukijalle selviää, että kuten muuallakin Keski-Maassa, myös Vanhassa Metsässä on olentoja, joilla on hyvät ja pahat aiheet, ystävällisiä ja ilkeitä olentoja, jotka pyrkivät auttamaan tai satuttamaan. Bombadil ymmärtää puita, niiden kieltä ja ajatuksia, sillä niiden elämä on hänen elämänsä. Näistä asioista taas hobitit ja muut heidän maailmassaan, ehkä haltioita lukuun ottamatta, eivät tiedä. Kuvaus Tomin kertomuksista myös jatkaa puiden kuvaamista ajattelevina ja tuntevina olentoina, ei vain osana metsää tai käyttökelpoisena materiaalina.

Hobittien vierailu Tom Bombadilin ja Kultamarjan luona on merkittävä teoksen luontokuvan ja Sormuksen viejän kannalta, mutta myös lepo hetkenä seikkailun alussa. Neljä matkaan lähtevää hobittia joutuvat kohtaamaan vaaroja heti matkansa alettua. Bombadilin ja Kultamarjan talossa he levähtävät, ja samalla vierailu toimii ikään kuin siirtymänä Konnun ja muun maailman välillä. Dickerson ja Evans (2006, 148) käyttävät Bombadilin ja Kultamarjan talosta kasvitieteen termiä ekotoni tai reunahabitaatti³ (ecotone), sillä se sijaitsee ikään kuin Vanhan Metsän villin luonnon ja Konnun puutarhojen välimaastossa. Samalla talo asukkaineen on tarinan nykyajan ja myyttien välissä, sillä sen asukkaat kuuluvat kumpaankin.

Bombadilin ja Kultamarjan talo erottuu selvästi Vanhan Metsän muusta ympäristöstä: ”The grass under their feet was smooth and short, as if it had been mown or shaven. The eaves of the Forest behind were clipped, and trim as a hedge. The path was now plain before them, well-tended and bordered with stone.” (FR 159.) Luonto talon ympärillä ei siis ole täysin muokkaamaton, vaan esimerkiksi nurmikko on kuin leikattu, mikä estää puita kasvamasta siihen. Kuitenkin Bombadil on metsässä kotonaan, eikä hänen tarvitse pelätä sitä kuten hobittien. Talo pihoineen voisi yhtä hyvin olla Konnussa, ja juuri siksi se onkin hobittien näkökulmasta raja-alue heidän maailmansa ja tuntemattoman, pelottavalta tuntuvan maailman välillä.

Vaikka ensikohtaamisella Vanha Metsä tuntuu hobiteista uhkaavalta täysin ilman heidän omaa syytään, paljastuu Merrin muille kertomien tarinoiden kautta hieman kontulaisten ja Metsän historiaa. Hän kertoo tarinan puiden hyökkäyksestä Kontuun ja hobittien vastauksesta siihen:

- - long ago they attacked the Hedge: they came and planted themselves right by it, and leaned over it. But the hobbits came and cut down hundreds of trees, and

³ ”Kahden ekosysteemin raja-alue tai vaihtumisvyöhyke” (Tieteen termipankki 2014).

made a great bonfire in the Forest, and burned all the ground in a log strip east of the Hedge. After that the trees gave up the attack, but they became very unfriendly. (FR 145.)

Syytä sille, miksi Metsä on hyökännyt pensasaidan kimppuun ei kerrota, mutta tapa, jolla Merri tarinansa aloittaa saa hyökkäyksen kuulostamaan yhtäkkiseltä ja odottamattomalta, täysin provosoimattomalta. Kertova näkökulma on kuitenkin hobittien, eikä tarinasta selviä, kuinka paljon läheistä ikivanhaa metsää on esimerkiksi hakattu Konnun asumuksia rakennettaessa tai muihin tarpeisiin.

Vasta myöhemmin selviää mahdollisia syitä sille, miksi Vanha Metsä on vihamielinen ei vain hobitteja, vaan kaikkia kahdella jalalla kulkevia kohtaan. Sekä Elrond Rivendellissä että myöhemmin Puuparta Fangornissa kertovat, kuinka Vanha Metsä oli aikanaan osa suurta metsää, josta on enää jäljellä pieniä saarekkeitä. Metsän vihamielisyys ei siis välttämättä johdu (ainoastaan) jostakin, mitä hobitit ovat tehneet, vaan paljon pidemmästä kehityksestä, jossa jo useat kansat ovat käyttäneet ja hävittäneet sitä omaksi hyödykseen. Vanha Metsä onkin fantasian keinoin kerrottu konkreettinen esimerkki siitä, miten luonnon tuhoaminen vahingoittaa myös ihmistä.

Bombadilin vaikutusvalta rajoittuu Vanhaan Metsään ja sen lähialueisiin, eikä hän siksi voi olla hobittien apuna enää myöhemmin heidän matkallaan. Tämä pienelle alueelle rajautuminen kuvastaa ahtaalle ajettua erämaaluontoa, jota Keski-Maassakin on jäljellä enää vain pieninä kaistaleina. Kirjoitusprosessin alusta mukaan jäänyt Bombadilin hahmo on erikoinen ja hieman irrallinen osa *LOTR*-teoksen tarinaa, ja sellaisena hänen on tarkoitus pysyäkin, kuten Tolkien itse eräässä kirjeessään toteaa: ”he represents something that I feel important, though I would not be prepared to analyze the feeling precisely” (Tolkien 2012a, 261). Kuten tässä alaluvussakin on käynyt ilmi, Bombadililla on tärkeä rooli teoksen luontokuvassa ja hobittien matkalla kohti suurempia seikkailuja.

3.3 Puiden paimen Puuparta

I do not think the wood feels evil, whatever tales may say (TT 639).

Sormuksen Saattuetta varoitetaan etukäteen Fangornin metsästä, joka on toinen uhkaavalta ja asumattomalta vaikuttava metsä, jonka hobitit Merri ja Pippin *LOTR*-teoksessa kohtaavat. Varoitukset kumpuavat tarinoista, joita Vanhan Metsän tapaan myös Fangorniin liittyy useita. Yrittäessään itse kuvailla metsää ja sitä, kuinka vanhalta Fangornin metsä tuntuu, Pippin vertaa sitä Tukien kotiin:

It reminds me, somehow, of the old room in the Great Place of the Took's away back in the Smials at Tuckborough: a huge place, where the furniture has never been moved or changed for generations. They say the Old Took lived in it year after year, while he and the room got older and shabbier together – and it has never been changed since he died, a century ago (TT 600–601.)

Tukien valtavasta kodista löytyvä huone, jossa huonekalut ovat seisseet samoilla paikoilla iäisyyden, ja jossa vallitsee pysähtynyt, lähes unenomainen tunnelma jostain vuosien takaa, on Pippinille (ja lukijalle) tutumpi ympäristö kuin taianomainen metsä. Pippin luonnollistaa ja kerronnallistaa itselleen vieraan asian turvautumalla johonkin itselleen tuttuun ja arkiseen (Alber 2010, 47).

Metsä muuttuu yhä taianomaisemmaksi, kun hobitit kohtaavat siellä Puuparran, entin. Entit ovat olemukseltaan puumaisia olentoja, jotka toimivat puiden paimenina. Puuparta, toiselta nimeltään Fangorn, on suuri, ainakin nelimetrisen ihmisenkaltainen olento, jolla on suuret jalat ja harmaa, kärjestään sammalta muistuttava parta. Hänen ihonsa on kuin puun kuorta, harmaata ja vihreää, käsivarsista ruskeaa ja sileää. Eniten tilaa ja painoarvoa saavat kuvailussa hänen silmänsä, joiden takaa tuntuu paljastuvan kaikkien niiden vuosien viisaus, jotka hän on maan päällä viettänyt:

But at the moment the hobbits noted little but the eyes. These deep eyes were now surveying them, slow and solemn, but very penetrating. They were brown, shot with green light. Often afterwards Pippin tried to describe his first impression of them.

'One felt as if there was an enormous well behind them, filled up with ages of memory and long, slow, steady thinking; but their surface was sparkling with the present; like sun shimmering on the outer leaves of a vast tree, or on the ripples of a very deep lake. I don't know, but it felt as if something that grew in the ground – asleep, you might say, or just feeling itself as something between root-tip and leaf-tip, between deep earth and sky had suddenly waked up, and was considering you with the same slow care that it had given to its own inside affairs for endless years.' (TT 603.)

Pippin kuvaa itselleen vierasta olentoa vertausten kautta, hän kuvaa tämän silmiä vertaamalla niitä kaivoon ja niiden säihkettä aurinkoon, jälleen luonnollistaen itselleen vierasta asiaa. Puuparran kerrotaan olevan enteistä vanhin, sekä vanhin elävä olento Keski-Maassa. Ei siis ihme, että hänen silmiensä takaa paljastuva maailma tuntuu hobiteista käsittämättömän vanhalta. Tämä kuvaus Puuparran silmistä yhdistää hänet vahvemmin koko Keski-Maan henkeen, ei vain metsään ja puihin (Dickerson & Evans 2006, 126). Hänen muistonsa ovat samalla myös Keski-Maan muistoja, aina menneisyyden syvyyksistä pinnalle ja nykyaikaan.

Puuparta on viisas ja ihailtu hahmo, jonka viisauteen yhdistyy luonnon suojeleminen ja säilyttäminen. Se tekee hänestä keskeisen hahmon erityisesti ekokriittisestä näkökulmasta.

Enttien kuvaaminen puiden paimenina yhdistää heidät ja *LOTR*-teoksen historialliseen pastoraaliin, runouteen ja myöhemmin draamaan, jossa fokus on erityisesti paimenissa ja heidän elämässään (Gifford 2001, 1). Fangornin metsän kuvauksista puuttuu kuitenkin pastoraalille tyypillinen idealisoiva sävy, sillä tilanne metsässä on huono ja enttienkin tulevaisuus näyttää synkältä. Kuten Vanha Metsä, myös Fangorn on paljon pienempi kuin aikanaan, kuten Elrond kertoo:

- - of the Old Forest many tales have been told: all that now remains is but an outlier of its northern march. Time was when a squirrel could go from tree to tree from what is now the Shire to Dunland west of Isengard. (FR 345.)

Vanhan Metsän ja Mustainmaassa (Dunland), Rautapihan länsipuolella olevan Fangornin kerrotaan olleen yhtä suurta metsää, joka aikojen saatossa on kutistunut kahteen pieneen metsään. Metsäkadon ovat aiheuttaneet ihmisten ja mahdollisesti muiden kansojen toimet, sekä *LOTR*-teoksen aikana örkit, jotka velho Sarumanin käskystä kaatavat metsän puita.

Myös monet luontoa arvostavat kansat *LOTR*-teoksen maailmassa tarvitsevat puuta tehdäkseen tulen tai rakentaakseen asumuksiaan. Enttien näkökulmasta jopa metsien ”järkevä” käyttö säästellen ja vain tarpeeseen on samalla jatkumolla, jossa toisena ääripäänä on luonnon ja puiden kaataminen turhaan, hovin vuoksi (Dickerson & Evans 2006, 124). Enteille yksittäisetkin puut ovat tärkeä osa laumaa, joita he paimenina vahtivat, eikä niitä haluta menettää. Eräs *LOTR*-teoksen ja koko Tolkienin legendaarion luontokuvan kannalta tärkeä seikka onkin se, että enttien lisäksi myös aivan tavalliset puut ovat usein tärkeässä roolissa. Esimerkkejä tästä ovat Konnun juhlapuu ja myöhemmin sen tilalle kasvava mallorn, sekä Minas Tirithin kaupungin valkoinen puu.

Koko enttien olemassaolo Tolkienin legendaariossa korostaa sitä, että luonnon kasveilla ja eläimillä on itseisarvo. Samalla ne yhdistyvät romantiikan ajatukseen, että inhimillisen kulttuurin ulottumattomissa oleva luonto on erityisen arvokas (Haila 2003, 176). Entit luodaan *The Silmarillion* -teoksessa kerrotun tarinan mukaan vastauksena huoleen siitä, miten kasvien ja erityisesti puiden tulisi käymään, kun haltiat, ihmiset ja kääpiöt heräävät. Siinä missä eläimet kykenevät pakenemaan ja jossain määrin myös puolustautumaan, puut eivät pysty samaan, mistä vala Yavanna on huolissaan:

'All have their worth,' said Yavanna, 'and each contributes to the worth of the others. But the [animals] can flee or defend themselves, whereas the [plants] that grow cannot. And among these I hold trees dear. Long in the growing, swift shall they be in the felling, and unless they pay toll with fruit upon bough little mourned in their passing. So I see in my thought. Would that the trees might speak on behalf of all things that have roots, and punish those that wrong them!' (S 63.)

Yavannalle kerrotaan, että haltioiden ja ihmisten mukana heräävät myös henget, jotka suojelevat eläimiä ja puita. Eläimiä suojelemaan tulevat suuret kotkat, ja metsiin kulkemaan Puiden Paimenet. Edellä oleva lainaus korostaa erästä hyvin tärkeää seikkaa *LOTR*-teoksen luontokuvassa, sitä, että puut ovat paitsi itsessään arvokkaita, ne voivat kokea myös vääryyttä. Tolkien arvosti puita suuresti myös omassa elämässään, kuten hänen kirjeistään käy ilmi. Eräessä hän toteaa: ” Every tree has its enemy, few have an advocate” (Tolkien 2012a, 463). Hänen elämässään oli useita merkittäviä puita, joiden puolesta hän Yavannan tapaan kantoi huolta.

Fantasian keinot mahdollistavat elävät, luontoa representoivat hahmot, jotka liittyvät mukaan taisteluun suojellakseen ympäristöä (van der Stelt 2019, 22). Tolkien ei ole ensimmäinen tai ainoa, joka on käyttänyt teoksissaan eläviä, puhuvia tai liikkuvia puita luonnon äänitorvina. Hänen legendaariossaan entit ovat kuitenkin siitä erityisiä, että ne eroavat ontologisesti puista niin perusteellisesti. (Cohen 2009, 91.) Entit eivät ole vain liikkuvia puita, vaan oma lajinsa, jonka erottaa puista jo nimikin. Kuitenkin raja enttien ja puiden välillä on häilyvä, eikä Puuparta itseään kykene aivan täysin määrittelemään sitä:

I do not understand all that goes on myself, so I cannot explain it to you. Some of us are still true Ents, and lively enough in our fashion, but many are growing sleepy, going tree-ish, as you might say. Most of the trees are just trees, of course; but many are half awake. Some are quite wide awake, and a few are, well, ah, well getting Entish. That is going on all the time. (TT 609.)

Entit, jotka vaipuvat uneen muuttuvat puumaisiksi, kun taas puut saattavat herätä ja muuttua enttimäisiksi. Se ei kuitenkaan tarkoita, että entit voisivat muuttua puiksi tai päinvastoin, mikä vahvistaa käsitystä kahdesta eri lajista, vaikka raja niiden välille olisikin vaikeaa vetää.

Enteistä kerrottaessa korostuu myös kulttuurin kuvailun kautta niiden inhimillinen puoli, joka erottaa ne puista (Cohen 2009, 93). Puuparta kertoo Merrille ja Pippinille entvaimoista, kadonneista naispuolisista enteistä, jotka aikanaan ovat keskittyneet puutarhojen kasvattamiseen siinä missä entit metsiin. Puuparran tarinat kertovat siitä, että entit kokevat inhimillisiä tunteita, rakastuvat ja perustavat perheitä. *LOTR*-teoksen aikaan heitä uhkaa

kuitenkin vääjäämättä sukupuutto: ”Treebeard’s face became sad. ’Forests may grow,’ he said. ’Woods may spread. But not Ents. There are no Entings.’” (RK 1284.) Entvaimojen katoamisen takia myöskään Enttisiä (Entings) eli lapsienttejä ei ole. Haltioiden tapaan hekin ovat siis siirtymässä historiaan.

LOTR-teoksessa Puuparta ja muut entit ovat eräs tärkeimmistä ja voimakkaimmista luonnon suojelemisen puolesta puhuvista symboleista. Kysyttäessä, millä puolella hän on sodassa, Puuparta vastaa: ”I am not altogether on anybody’s *side*, because nobody is altogether on my *side*, if you understand me: nobody cares for the woods as I care for them, not even Elves nowadays” (TT 615). Erämaaluonnon ja erityisesti metsien ja puiden suojeleminen on kuitenkin ensisijainen tarve, joka ylittää ”puolet” ja poliittiset jaot, sillä vaikka entit eivät Puuparran sanojen mukaan varsinaisesti ole ihmisten tai haltioiden puolella, he ovat luonnon tuhoa edustavaa pahuutta vastaan. DiPaolo (2018, 24) toteaa teoksessaan ympäristöfiktion kirjoittajista, että heistä kukaan ei kannata puiden massatuhoa, ja että riippumatta uskonnosta, kulttuurista tai sosioekonomisesta taustasta, heitä kaikkia yhdistää halu puolustaa ympäristöä. Samoin kuin Sormuksen sota *LOTR*-teoksessa yhdistää eri kansat yhteistä vihollista vastaan erimielisyyksistä huolimatta, on todellisen maailman ilmastonmuutos kaikkien kulttuurien yhteinen ongelma.

4 Keski-Maan vapaat kansat

Hobitit ovat *LOTR*-teoksessa keskeisessä roolissa. Heidän lisäksi Keski-Maassa on muita ”vapaita kansoja”, haltiat, kääpiöt sekä ihmiset. Tässä luvussa käsittelen näitä kolmea kansaa heidän ominaisuuksiensa, asuinpaikkojensa ja luontosuhteidensa kautta. Tolkienin legendaariorissa haltioilla, kääpiöillä ja hobiteilla on ihmisten kanssa enemmän yhteistä kuin eroa, ja he kaikki edustavatkin ihmisyyden erilaisia puolia (Fimi 2009, 132).

4.1 Haltioiden viimeiset kodit

Eldest of all, the elf-children (TT 604).

Tolkienin legendaariorissa haltioilla on keskeinen rooli. Keski-Maahan sijoittuvista teoksista erityisesti postuumisti julkaistu *The Silmarillion* keskittyy haltioiden vaiheisiin. Kuten edellä olevassa lainauksessa, haltioita kutsutaan vanhimmiksi tai esikoisiksi, sillä maailmaa luotaessa heidän kerrotaan heräävän ensimmäisinä, ennen toisena tulevia ihmisiä. *LOTR*-teoksen tapahtumien aikaan suurin osa haltioista on jo jättänyt kotinsa Keski-Maassa ja purjehtinut meren yli länteen: ”they were leaving Middle-earth and were no longer concerned with its troubles” (FR 57). *LOTR*-teoksessa käytävä sota on erityisesti ihmisten sota, sillä haltioita se ei kosketa enää samalla tavalla.

Haltiat eivät ole Tolkienin omaa keksintöä, vaan heidän laisiaan olentoja löytyy myös aiemmasta kirjallisuudesta, esimerkkeinä antiikin Kreikan mytologiassa esiintyvät luonnonhenget, nymfit ja dryadit. Nämä henget, kuten Tolkienin haltiat, ovat maailman hierarkiassa ihmisten yläpuolella, mutta kuitenkin jumalten alapuolella. Tolkienin haltioista erityisiä tekee kuitenkin heidän keskeisyytensä Keski-Maan historiassa verrattuna ihmisiin. (Fimi 2009, 9.)

Tolkienin legendaarion haltiat jakautuvat useampiin eri kansoihin, joista kaksi päälinjaa ovat Länsi-haltiat ja Itä-haltiat. *LOTR*-teoksessa suurin osa Synkmetsän (Mirkwood) ja Lothlórienin haltioista kuuluu jälkimmäiseen. (RK 1481.) Ulkonäöltään haltioita kuvataan kauniiksi ja ajattomiksi, vaikka useat heistä ovat ihmisten mittapuulla erittäin iäkkäitä, ei vanheneminen näy heidän kasvoillaan. Esimerkiksi puolihaltia Elrondin nähdessään Frodo ajattelee hänestä: ”The face of Elrond was ageless, neither old nor young, though in it was written the memory of many things both glad and sorrowful” (FR 295). Vaikka ikääntyminen ei näy Elrondin kasvoilla kuten se ihmisellä näkyisi, lukee Frodo hänen kasvoiltaan elettyä elämää ikään kuin muistoina.

Hobiteista ja yleisemminkin ihmisistä haltiat erottaa kuolemattomuus. Vaikka he eivät olekaan tuhoutumattomia, vaan voivat saada surmansa esimerkiksi taistelussa, eivät he kuole vanhuuteen. Sen vuoksi aika näyttäytyykin heille hyvin eri tavalla kuin kuolevaisille ihmisille, jotka elävät haltioiden näkökulmasta vain lyhyen hetken. Aika Keski-Maassa kuitenkin kuluttaa myös heitä hitaasti loppuun (FR 506). Tolkienin legendaariossa kuolemattomuus on kuitenkin myös, ellei ennen kaikkea, kirous. Haltiat eivät voi koskaan päästä pois tästä maailmasta, vaan kuolemansa jälkeen he siirtyvät elämään lännessä yhdessä valarin kanssa. *LOTR*-teoksessa haltiat poistuvat Keski-Maasta länteen juuri ikuisen elämän uuvuttamina ja kuluttamina.

Haltioiden vahvempi henkisyys verrattuna muihin kansoihin, joiden tarpeet ovat paljon ruumiillisempia ilmenee *LOTR*-teoksessa erityisesti Legolaksen hahmossa. Vaikka haltioidenkin täytyy syödä ja nukkua, ovat nämä tarpeet ja niiden täyttäminen joskus erilaisia, kuin muilla: 'And I,' said Legolas, 'shall walk in the woods of this fair land, which is rest enough' (RK 1252). Muiden mennessä nukkumaan Legolas saa tarvitsemansa levon metsässä kulkemalla. Se kuvastaa samalla hänen ja muiden haltioiden läheistä suhdetta juuri metsiin ja puihin, joiden puheen he pystyvät jopa kuulemaan (TT 713).

LOTR-teoksen ensimmäiset haltiat kohdataan hieman sen jälkeen, kun hobitit Frodo, Sam ja Pippin ovat lähteneet matkalle Frodon kodista Repunpäästä. Matkalaiset kuulevat ensin haltioiden laulun, mutta hetken päästä myös näkevät heidät:

They passed slowly, and the hobbits could see the starlight glimmering on their hair and in their eyes. They bore no lights, yet as they walked a shimmer, like the light of the moon above the rim of the hills before it rises, seemed to fall about their feet. (FR 104.)

Heti alusta asti haltioiden ympärillä on siis eräänlainen mystisyyden ja taianomaisuuden aura, heidän ympärilleen loistaa valoa, joka tuntuu tulevan ikään kuin heistä itsestään. Hobiteille haltiat ovat melko tuntematon kansa, mikä varmasti vaikuttaa tämän ensikohtaamisen kuvaukseen. He aterioivat näiden kanssa, mutta se, mistä kaikki ruoka tai juoma on peräisin, jää mysteeriksi. Yksityiskohtaisen kuvailun puute saattaa johtua siitä, että tilannetta kuvataan hobittien näkökulmasta. (Dickerson & Evans 2006, 97.) Koko kohtaaminen tuntuikin jälkikäteen unenomaiselta:

Pippin afterwards recalled little of either food or drink, for his mind was filled with the light upon the elf-faces, and the sound of voices so various and so beautiful that he felt in a waking dream. But he remembered that there was bread,

surpassing the savour of a fair white loaf to one who is starving; and fruits sweet as wildberries and richer than the tended fruits of gardens; he drained a cup that was filled with a fragrant draught, cool as a clear fountain, golden as a summer afternoon. (FR 107–108.)

Tässä haltioiden ruokaa kyllä kuvaillaan, mutta *LOTR*-teoksesta ei löydy kuvausta siitä, että he viljelisivät maata kuten hobitit, tai tekisivät työtä esimerkiksi puutarhassa,⁴ jossa kasvaa hedelmiä ja marjoja. Pippinin kuvailusta jääkin sellainen tunne, että haltioiden tarjoamat ruuat olisivatkin viljeltyä luonnon antimia, sillä ne ovat ”täyteläisempiä kuin puutarhan hoidetut hedelmät”. Tämä lisää mielikuvaa siitä, että haltiat elävät tiiviissä yhteydessä ympäröivään luontoon.

Toinen syy sille, miksi haltioiden työtä tai ruuanhankintaa ei kuvata *LOTR*-teoksessa, tai ylipäätään Tolkienin legendaariossa, on heistä kertovien tekstien, erityisesti *The Silmarillion* -teoksen myyttinen sävy. Haltiat ovat perusolemukseltaan hyvin henkisiä ja näyttäytyvät ylväinä sekä ovat ikään kuin arkisten asioiden, kuten ruuanvalmistuksen yläpuolella, eikä kuvaus siitä sopisi tekstin luonteeseen. Sama pätee *LOTR*-teoksessa esiintyviin haltioiden asuttamiin paikkoihin, Rivendelliin ja Lothlórieniin.

4.1.1 Rivendell

Rivendell, eli ”the Last Homely House east of the Sea”, haltioiden omalla kielellä Imladris on ensimmäinen haltia-asutus, johon hobitit matkallaan pääsevät. Rivendell on tuttu jo Tolkienin edellisestä teoksesta *The Hobbit*, jossa Bilbo ja kääpiöt vierailevat siellä. Rivendelliä ja laaksoa, jossa se sijaitsee, kuvaillaan ulkonäöltä melko vähän, mutta niiden tunnelmasta kerrotaan: ”The light of the clear autumn morning was now glowing in the valley. The noise of bubbling waters came up from the foaming river-bed. Birds were singing, and a wholesome peace lay on the land.” (FR 311.) Rivendellissä vallalla on rauha, ja se tuntuu olevan irrallaan ulkopuolella olevan maailman harmeista. Vaikka tulevaisuuden pelottava matka ei katoa hobittien mielestä, murheet eivät saa valtaa nykyhetkestä:

- - but such was the virtue of the land of Rivendell that soon all fear and anxiety was lifted from their minds. The future, good or ill, was not forgotten, but ceased to have any power over the present. Health and hope grew strong in them, and they were content with each good day as it came, taking pleasure in every meal, and in every word and song. (FR 356.)

⁴ Vaikka esimerkiksi Rivendellissä kerrotaan olevan Elrondin puutarha, siellä tehtävää työtä ei mainita tai kuvailla.

Hobittien kautta Rivendell näyttäytyy lukijalle paikkana, jossa hetkessä eläminen on mahdollista ilman, että huolet tulevasta pääsevät varjostamaan nykyisyyttä, ja jossa pystyy todella nauttimaan elämästä.

Rivendell on taianomaisen tuntuinen paikka: ”Merely to be there was a cure for weariness, fear, and sadness” (FR 293). Vain siellä oleskelu tuntuu parantavan kaiken synkkyyden, eikä tunnu edes mahdolliselta olla allapäin. Siellä oleskelu tuo hobiteille kaivattua lepoa raskaasti alkaneen matkan jälkeen ennen seuraavia koitoksia. Rivendellin rauhallisuuden alla piilee outo liikkumattomuus, Bilbo kuvailee Frodolle: ”Time doesn’t seem to pass here; it just is” (FR 301). Pysähtyneisyyden taustalla lienee haltioiden tarve säilyttää rakastamansa ympäristöt muuttumattomana, mikä Rivendellissä on mahdollista Elrondin hallussa olevan haltiasormuksen avulla. Palaan haltioiden kolmeen sormukseen tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Haltioiden luontosuhteeseen liittyy vahvasti estetiikan merkitys. He viihtyvät kauniissa paikoissa, esimerkiksi Lothlórienin mallorn-puiden ympäröimänä, ja haluavat säilyttää niiden kauneuden muuttumattomana. Heidän näkökulmastaan kaunista on elävä ja hoidettu ympäristö, kuten puutarhat, mistä kertoo myös Legolaksen kommentti hänen nähdessään Minas Tirithin kaupungin:

’They need more gardens,’ said Legolas. ’The houses are dead, and there is too little here that grows and is glad. If Aragorn comes into his own, the people of the Wood shall bring him birds that sing and trees that do not die.’ (RK 1141.)

Kivinen kaupunki tarvitsee hänen mielestään siis eläviä asioita, erityisesti puita ja laulavia lintuja, jotta sen asukkaat voisivat olla onnellisia. Läheisyys luontoon on edellytys elämälle myös kaupungissa.

Haltioiden luonnolle antama arvo ei siis ole sidoksissa luonnosta saatavaan materiaaliseen hyötyyn, vaan esteettiseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö haltiat arvostaisi muutakin luontoa ja pitäisi sitä tärkeänä. Heidän suhtautumisensa on kuitenkin erilainen kuin esimerkiksi hobittien, jotka arvostavat erityisesti viljeltyä maataan ja sen antimia, tai enttien, joiden näkökulmasta kaikki luonnonvarojen käyttäminen oman edun nimissä on väärin. Huomionarvoista on se, ettei *LOTR*-teoksessa mitään näistä suhteista pidetä väärinä tai oikeina, vaan kaikki ovat osa kompleksista ympäristönäkökulmaa (Dickerson & Evans 2006, 125). Teoksen luontokuva muodostuu hyvin erilaisten luontosuhteiden kokonaisuudesta.

Mieltymys kauneuteen ja asioiden esteettiseen arvoon näkyy myös haltioiden kyltymättömässä kiinnostuksessa lauluihin ja tarinoihin. Tolkienin legendaariossa erilaiset laulut toimivat usein suullisen perimätiedon välittämiseen, ja niissä kerrotaankin tarinoita sankaritöistä tai muista tapahtumista haltioiden ja joskus muiden kansojen historiassa. Kuunnellessaan niitä Frodo kuvailee tunnetta lumoukseksi, joka saa hänet valtaansa, vaikka hän ei ymmärrä kaikkia laulujen sanoja. Mielikuvat, joita hänelle lauluista herää ovat kauniita maisemia ja kuvia luonnosta. Myöhemmin Lothlórienissa kuullaan lisää haltioiden laulua: ”No folk could they see, nor hear any feet upon the paths; but there were many voices, about them, and in the air above. Far away up on the hill they could hear the sound of singing falling from on high like soft rain upon leaves.” (FR 460.) Siellä haltioiden laulu on kuin pehmeänä putoilevaa sadetta, jälleen osa luontoa.

LOTR-teoksessa mainitaan myös toinen haltioiden asuttama paikka, jossa *The Hobbit*-teoksessa vierailaan. Synkmetsä ja sen haltiat nousevat esiin, sillä sieltä kotoisin oleva Legolas on Sormuksen saattueeseen kuuluvana yksi keskeisimpiä haltiahahmoja koko teoksessa. Hän kertoo kuinka asiat metsässä ovat: ”The dark things that were driven out in the year of the Dragon’s fall have returned in greater numbers, and Mirkwood is again an evil place, save where our realm is maintained” (FR 333). Enempää Synkmetsän tapahtumista ei *LOTR*-teoksessa kuulla, mutta Legolaksen kertoma avaa sitä, kuinka Sauronin pahansuopuus ja synkkyys leviävät myös tarinan tapahtumien ulkopuolella.

4.1.2 Lothlórien ja sormukset

Lothlórien on taianomainen metsä, jossa kasvaa Tolkienin itsensä kehittämiä fiktiivisiä puita, mallorneja. Niiden merkityksestä haltioille kertoo paljon se, kuinka Synkmetsästä kotoisin oleva Legolas osaa kuvailla niitä, vaikkei ole kyseisiä puita koskaan nähnyt:

There are no trees like the trees of that land. For in the autumn their leaves fall not, but turn to gold. Not till the spring comes and the new green opens do they fall, and then the boughs are laden with yellow flowers; and the floor of the wood is golden, and golden is the roof, and its pillars are of silver, for the bark of the trees is smooth and grey. (FR 435.)

Hopea ja kulta mallornien kuvauksessa liittävätkin ne osaksi Tolkienin legendaarion myyttisiä puita, joista ensimmäiset olivat hopeinen Telperion ja kultainen Laurelin, joilla on tärkeä paikka haltioiden historiassa. Tämä yhteys saattaa vaikuttaa siihen, että Lothlórienin haltiat rakastavat mallorneja, joissa he myös asuvat. Heidän suhdettaan niihin voi kuvata lähes symbioottiseksi (Ulstein 2015, 11). Haltiat ovat erityisesti Lothlórienissa niin kiinteä osa

ympäristöään, ettei eroa kulttuurin ja luonnon välillä juuri ole (Brisbois 2005, 197–8). He haastavat fantasian maailmassa modernit luontokäsitykset, joissa ihminen ja kulttuuri ovat vastakkaisia ”koskemattomalle” luonnolle.

Lothlórienissa asuvat sen hallitsijat lordi Celeborn ja lady Galadriel. Matkalla heidän luokseen matkalaisille avautuu näkymä kaupunkiin:

There was a wide treeless space before them, running in a great circle and bending away on either hand. Beyond it was a deep fosse lost in soft shadow, but the grass upon its brink was green, as if it glowed still in memory of the sun that had gone. Upon the further side there rose a great height a green wall encircling a green hill thronged with mallorn trees taller than any they had yet seen in all the land. Their height could not be guessed, but they stood up in the twilight like living towers. In their many-tiered branches and amid their ever-moving leaves countless lights were gleaming, green and gold and silver. (FR 459.)

Mallornit muodostavat ikään kuin rakennuksia Lothlórienissa. Niiden sileä, hopeinen kuori antaa vaikutelman elävistä pylväistä, jotka kannattelevat puissa olevia rakennelmia. Koloissa ja matalissa asumuksissa asuville hobiteille kokemus on alkuun vaikea. Gry Ulstein (2015, 15) toteaa osuvasti: ”who said the mallorn trees benefit from growing into elven castles?” Vaikka Lothlórienin haltiat asuvat metsässä ja selvästi arvostavat ja rakastavat sitä, muokkaavat he silti luontoa omiin tarkoituksiinsa sopivammaksi. Mallornien kasvattaminen rakennusten muotoon tapahtuu haltioden ehdoilla ja eduksi. Tässä on suuri ero esimerkiksi Tom Bombadiliin, joka antaa villin luonnon olla millainen on, riippumatta sen ulkonäöstä.

Ulkonäöllisesti Lothlórienia kuvaillaan huomattavasti enemmän kuin Rivendelliä, mutta tunnelma molemmissa on hyvin samankaltainen. Myös Lothlórienissa tunnutaan olevan erillään muusta maailmasta, turvassa metsän uumenissa. Samalla paikka on oudon virheetön: ”In winter here no heart could mourn for summer or for spring. No blemish or sickness or deformity could be seen in anything that grew upon the earth. On the land of [Lothlórien] there was no stain.” (FR 456.) Puissa erilaiset haavat tai vammat eivät parane, kuten ihmisillä ja eläimillä, vaan jättävät pysyviä muutoksia, jollaisia Lothlórienin puissa ei kuitenkaan ole. Samanlainen hetkessä eläminen ja tyytyväisyys vallitsee kuin Rivendellissä, ja myös täällä muuttumattomuuden ja ajattomuuden takana on haltiasormus. Frodolle paljastuu Lothlórienin vierailun aikana, että haltia Galadrielilla on hallussaan timanttisormus Nenyä.

”Three Rings for the Elven-kings under the sky” (FR 66). Näin kerrotaan runossa, joka kertoo Sormusten sormuksesta ja muista mahtisormuksista, joita se hallitsee. Sauron ei ole ollut mukana tekemässä haltioden kolmea sormusta, joten hän ei voi hallita niitä silloin kun hän ei

itse hallitse Sormusten sormusta. Kuitenkin sen tuhoutuessa todennäköisesti tuhoutuvat muutkin. Haltioiden sormuksia ei ole varsinaisesti luotu hallitsemaan muita, mutta niidenkin taustoihin liittyy ajatus vallasta. Niiden valta vain kohdistuu ympäristöön ja luontoon, jotka sormusten avulla pystytään säilyttämään muuttumattomina:

Those who made them did not desire strength or domination or hoarded wealth, but understanding, making, and healing, to preserve all things unstained. These things the Elves of Middle-earth have in some measure gained, though with sorrow. (FR 350.)

Tolkienin legendaariorissa haltioilla on itsekäs tarve ikään kuin ”balsamoida” ympäristönsä (Korver 2019, 101). Vaikka heidän kotinsa Lothlórienissa ja Rivendellissä tarjoavat turvalliset ja parantavat paikat levähtää, muokkaa heidän toimintansa myös luonnon normaalia toimintaa ja kiertokulkua.

Sormusten haltijat niin Lothlórienissa kuin Rivendellissäkin ovat tietoisia siitä, että Sormusten sormuksen tuhoutuessa myös heidän hallussaan olevat sormukset todennäköisesti menettävät valtansa. He ovat kuitenkin valmiita tähän, vaikkakin se tarkoittaa, että se, mitä heidän mahtinsa suojelee, katoaa: ”Yet if you succeed, then our power is diminished, and Lothlórien will fade, and the tides of Time will sweep it away” (FR 475). Haltiat kokevat luopumisen tuskaa joutuessaan jättämään Keski-Maan ja kauniit asuinsijansa siellä, mutta Galadriel toteaa Frodolle, että haltiat mieluummin luopuvat kaikesta, kuin antautuvat Sauronin hallintaan, mikä on todennäköinen lopputulos Frodon tehtävän epäonnistuuessa.

Huolimatta Tolkienin omista konservatiivisista arvoista, *LOTR*-teoksessa haltioiden heikkoutena on heidän muutosvastaisuutensa ja tarpeensa säilyttää kaikki ympäristössään ennallaan. He itse eivät vanhene ulkoisesti, eivätkä halua luonnonkaan tekevän niin. Heissä ilmenee vahvana myös pastoraalin nostalgia-aspekti, sillä he jatkuvasti ikään kuin haikailevat menneeseen, tai ainakin pyrkivät estämään tulevaisuutta saapumasta. He eivät kuitenkaan kykene ratkaisemaan Sormuksen luomaa ongelmaa (Curry 1997, 54). Hobitit, jotka pystyvät elämään menneisyyden sijaan nykyhetkessä ja poistumaan mukavuusalueeltaan tarvitaan tekemään se.

Joskus itsekkäästä muutosvastaisuudesta huolimatta haltioiden suhde luontoon on arvostava. Heidän asuttamansa paikat Keski-Maassa ovat yksiä kauneimmista, ja ne ovat sitä osin juuri siksi, että niiden asukkaat rakastavat ja vaalivat niitä. Haltioiden luontosuhteessa on useimmiten kyse puolustautumisesta ulkoisia uhkia vastaan, ei niinkään uhista, joita haltiat

aiheuttaisivat ympäristölle (Dickerson & Evans 2006, 100). Erityisen selvästi tämä ilmenee Lothlórienissa, jonka rajoja sen asukkaat vartioivat tarkkaan säilyttääkseen rakkaan metsänsä.

4.2 Kääpiöiden louhokset

Dwarf the delver, dark are his houses (TT 604).

Tolkienin legendaariossa kääpiöt ovat ihmistä lyhyempi ja ruumiinrakenteeltaan vankkarakenteinen kansa. He ovat keskeisessä roolissa *The Hobbit* -kirjassa, jossa Bilbo-hobitti liittyy kahdentoista kääpiön seurueeseen, jonka tavoitteena on vapauttaa Yksinäinen vuori lohikäärme Smaugin vallasta. *LOTR*-teoksessa kääpiöitä esiintyy vain muutama, ja heistä keskeisin on Sormuksen saattueeseen kuuluva Gimli, *The Hobbit* -teoksen tarinassa esiintyvän Glóinin poika. Koska *LOTR*-teoksessa ei tavata kääpiöyhteisöjä tai kuljeta heidän asuttamissaan paikoissa, se, mitä lukijalle heistä selviää, tulee ilmi Gimlin tai muiden kansojen kertomusten kautta. Saattue kulkee myös erään jo hylätyn kääpiökaupungin, Morian läpi: ”they saw a vast roof far above their heads upheld by many mighty pillars hewn of stone. Before them and on either side stretched a huge empty hall; its black walls, polished and smooth as glass, flashed and glittered.” (FR 410.) Kääpiöt ovat tehneet Morian saleista korkeita ja näyttäviä, kiviset seinät kiiltävät kuin lasi.

Kääpiöiden estetiikka on hyvin erilaista kuin haltioiden. He asuvat luolissa vuorten uumenissa ja louhivat ja muokkaavat kiveä taitavasti. Metsien ja puutarhojen sijaan heitä kiehtovat luolat, jalokivet ja kulta. Ero haltioihin on selkeä, kun Gimli Legolaksen kanssa saapuu Minas Tirithiin, johon Legolas kaipasi lisää puutarhoja, kun taas Gimli kiinnittää huomiota rakennuksiin:

’There is some good stone-work here,’ he said as he looked at the walls; ’but also some that is less good, and the streets could be better contrived. When Aragorn comes into his own, I shall offer him the service of stonewrights of the Mountain, and we will make this a town to be proud of.’ (RK 1141.)

Hänen mukaansa kaupungin tekee paremmaksi siis ennen kaikkea taiten tehty arkkitehtuuri, jollaisessa kääpiöt ovat taitavia.

Vaikka Gimli ilmaisee halua parantaa Minas Tirithin kaupunkia ja muokata muitakin kohtaamiaan paikkoja, osaa hän arvostaa myös luonnon muovaamaa kiveä. Erityisesti Kimaltelevat luolat (Glittering caves) herättää hänessä ihailua:

Strange are the ways of Men, Legolas! Here they have one of the marvels of the Northern World, and what do they say of it? Caves, they say! Caves! Holes to fly to in time of war, to store fodder in! My good Legolas, do you know that the caverns of Helm's Deep are vast and beautiful? There would be an endless pilgrimage of Dwarves, merely to gaze at them, if such things were known to be. (TT 713.)

Gimli hämmästelee luolien kauneutta ja sitä, etteivät ihmiset arvosta niitä enempää tai esimerkiksi asu niissä, kuten kääpiöt heidän sijassaan varmasti tekisivät. Myös luolien nimi vaivaa häntä, Keski-Maassa paikkojen ja asioiden nimillä on usein suuri merkitys, niillä kuvataan paikkojen olemusta ja tarvittaessa ne myös muuttuvat. Gimlin ihailu luolia kohtaan vaikuttaa olevan puhtaasti esteettistä, eikä perustu siihen, mitä luolista saattaisi löytyä niitä louhimalla:

No dwarf could be unmoved by such loveliness. None of Durin's race would mine those caves for stone or ore, not if diamonds and gold could be got there. Do you cut down groves of blossoming trees in the springtime for firewood? We would tend these glades of flowering stone, not quarry them. (TT 714–5.)

Gimli vakuuttaa Legolakselle, etteivät kääpiöt louhisi luolia, vaikka niistä löytyisikin arvokkaita raaka-aineita. He uhraisivat siis rahallisen hyödyn eettisemmän lähestymisen vuoksi ja säilyttääkseen luolien esteettisen arvon (Korver 2019, 296). Luonnon estetiikan ihailu osoittaa kääpiöiden luontosuhteen olevan hieman lähempänä haltioita ja heidän tarvettaan säilyttää ympäristö muuttumattomana, vaikka se ei kohdistuisikaan samoihin elementteihin, kuten metsiin. Hän sanoittaa ihailunsa haltialle ymmärrettävämpään muotoon vertaamalla kiviä kukkiviin puihin.

Kääpiöt osoittavat ihailua myös muita luonnon muovaamia maisemia, kuten kukkuloita, vesistöjä ja tähtiä kohtaan. Tämä ilmenee esimerkiksi saattueen poistuessa Moriasta, ja Gimlin nähdessä kääpiöille tärkeän Kuvastaja-järven (Mirrormere):

They stooped over the dark water. At first they could see nothing. Then slowly they saw the forms of the encircling mountains mirrored in a profound blue, and the peaks were like plumes of white flame above them; beyond there was a space of sky. There like jewels sunk in the deep shone glinting stars, though sunlight was in the sky above. Of their own stooping forms no shadow could be seen.

'O Kheled-zâram fair and wonderful!' said Gimli. 'There lies the crown of Durin till he wakes.' (FR 434–435).

Yllä olevassa lainauksessa tähdet rinnastuvat jalokiviin, mikä saattaa olla ainakin osa niiden viehätystä kääpiöiden silmissä.

Piirre, joka kääpiöihin Tolkienin legendaarissa usein liitetään, on ahneus. *The Hobbit* -kirjassa juuri ahneus ja taipumus rikkauksien haalimiseen saivat kääpiöt keräämään omaisuutta Yksinäisen vuoren uumeniin, mikä taas houkutteli lohikäärmeen paikalle. *LOTR*-teoksessa vastaava tarina kerrotaan Moriasta, josta Glóin kertoo: ”Too deep we delved there, and woke the nameless fear” (FR 313). Morian kaivoksista kääpiöt louhivat arvokasta mithril-nimistä metallia, mutta ahneuksissaan kaivoivat liian syvälle. Samalla he herättivät muinaisen hirviön, Balrogin. Morian tarina on surullinen, sillä kukoistuksen aikana siellä asuvat kääpiöt ja Lothlórienin haltiat elivät ystävytydessä keskenään, mutta nyt matkalaisten kulkiessa vuoren ympäristö on saastunut ja vaarallinen. Haltiat suhtautuvat epäluuloisesti kääpiöihin, erityisesti Lothlórienissa:

’It is long and sad, for it tells how sorrow came upon Lothlórien, Lórien of the Blossom, when the Dwarves awakened evil in the mountains.’

’But the Dwarves did not make the evil,’ said Gimli.

’I said not so; yet evil came,’ answered Legolas sadly. (FR 443.)

Kääpiöiden ympäristölle aiheuttama tuho ei ollut tahallista, mutta se olisi voitu välttää käyttämällä luonnonvaroja säästeliäämmin ja ympäristöä kunnioittaen. Omistamastaan maasta ei voi pitää oikealla tavalla huolta, jos sen mieltää vain hyödykkeeksi (Dickerson & Evans 2006, 16). Heidän aiheuttamansa tuho vaikuttaa myös alueen muihin kansoihin, kuten todellisen maailman ympäristöongelmat.

Glóinin kertoman mukaan myös pahuuden puolella ollaan hyvin tietoisia kääpiöiden ahneudesta, ja heitä pyritäänkin manipuloimaan sen avulla. Sauronin sanansaattaja pyytää kääpiöitä apuun Sormuksen etsimisessä: ”Find it, and three rings that the Dwarf-sires possessed of old shall be returned to you, and the realm of Moria shall be yours for ever” (FR 314). Kääpiöt kuitenkin kieltäytyvät tarjouksesta, mikä osoittaa, ettei heidän ahneutensa ole rajatonta, vaan muut piirteet menevät sen edelle.

Haltiaruhtinaille annettiin aikanaan kolme sormusta. Kääpiöiden sormuksista kerrotaan: ”Seven for the Dwarf-lords in their halls of stone” (FR 66). Sormusten tarkoitus oli hallita kääpiöitä ja alistaa heidät Sauronin vallan alle, mutta se osoittautui mahdottomaksi:

For the Dwarves had proved untameable by this means. The only power over them that the Rings wielded was to inflame their hearts with a greed of gold and precious things, so that if they lacked them all other good things seemed profitless, and they were filled with wrath and desire for vengeance on all who deprived them. But they were made from their beginning of a kind to resist most

steadfastly any domination. Though they could be slain or broken, they could not be reduced to shadows enslaved to another will; and for the same reason their lives were not affected by any Ring, to live either longer or shorter because of it. (RK 1414.)

Yllä oleva lainaus on *LOTR*-teoksen lopussa olevista liitteistä. Sormukset eivät siis kääpiöiden kohdalla toimi kuten ihmisiin, heitä ei saada niiden avulla hallintaan. Lainauksessa viitataan myös siihen, kuinka Sormus ei välttämättä vaikuttaisi kääpiöihin tai herättäisi heissä vallanhimoa, kuten ihmisissä. Heidän fyysiset ominaisuutensa heijastuvat myös henkisiin ominaisuuksiin, he ovat vankkumattomia ja rakastamiensa kivien tapaan lujia myös luonteeltaan.

Kääpiöiden lujuutta ja kivimäisyyttä selittää heidän syntytarinansa, joka kerrotaan *The Silmarillion* -teoksessa. Heidät on luotu vuoren uumenissa, vala Aulë teki heidät salaa muilta ennen haltioiden ja ihmisten tuloa. Tolkienin legendaariossa kyky luoda eläviä, ihmisenkaltaisia olentoja on vain ”ylimmällä jumalalla”, Ilúvatarilla, joka Aulëa nuhdeltuaan puhalsi elämän tämän luomiin kääpiöihin ja adoptoi heidät lapsikseen haltioiden ja ihmisten rinnalle. Aulë'n salassa tekemä työ vaikuttaa kääpiöiden luontosuhteeseen myös myöhemmin, sillä hänen puolisonsa Yavanna, jonka luomia ovat kasvit ja eläimet, toteaa:

Yet because thou hiddest this thought from me until its achievement, thy children will have little love for the things of my love. They will love first the things made by their own hands, as doth their father. They will delve in the earth, and the things that grow and live upon the earth they will not heed. Many a tree shall feel the bite of their iron without pity. (S 62.)

Kääpiöt on siis luomisestaan asti ikään kuin tuomittu rakastamaan enemmän omien kättensä töitä kuin luonnon luomia asioita. He näkevät maan ennen kaikkea hyödykkeenä ja raaka-aineena, vaikka poikkeuksiakin on, kuten Gimli Kimaltelevissa luolissa todistaa.

Ahneutensa vuoksi kääpiöt vertautuvat myös hobitteihin, etenkin Tolkienin aiemmassa *The Hobbit* -teoksessa. Siinä Bilbo pyrkii kaikin voimin estämään sodan, jonka kääpiöt ovat aloittamassa ihmisten ja haltioiden kanssa ahneutensa vuoksi. Vaikka suunnitelma ei onnistu, hän saa lopulta kääpiöruhtinas Thorinilta anteeksipyyntön tämän kuolinvuoteella. Thorin myös sanoo: ”If more of us valued food and cheer and song above hoarded gold, it would be a merrier world” (H 263). Jos kääpiöt ja muutkin kansat osaisivat arvostaa samoja asioita kuin maanläheiset ja arkiset hobitit, olisi maailma iloisempi paikka.

LOTR-teoksen lopussa puhutaan ihmisten ajan alkamisesta ja haltioiden ajan loppumisesta. Vaikka kääpiöt eivät haltioiden tavoin ole konkreettisesti lähdössä Keski-Maasta laivoilla, on

heidänkin aikansa kulkemassa kohti loppuaan. Heidän määränsä ovat vähäiset, eivätkä ne lisääntyneet kovin nopeasti. *LOTR*-teoksen liitteissä kerrotaan:

It is because of the fewness of women among them that the kind of the Dwarves increases slowly, and is in peril when they have no secure dwellings. For Dwarves take only one wife or husband each in their lives, and are jealous, as in all matters of their rights. - - For not all the women take husbands: some desire none; some desire one that they cannot get, and so will have no other. As for the men, very many also do not desire marriage, being engrossed to their crafts. (RK 1417–1419.)

Vaikka sitä ei tekstissä suoraan sanota, syntyy mielikuva siitä, että myös kääpiöt ovat katoamassa ja jäämässä vain myytteihin ja tarinoihin, kuten haltiat. Turvallisia asuinsijoja tavoitellessaan kääpiöt sortuvat helposti haalimaan liiaksi varallisuutta, mikä saa aikaan harhan turvallisuudesta ja toimeentulosta, mutta johtaa samalla ympäristön tuhoutumiseen, kuten esimerkit Yksinäisellä vuorella ja Moriassa osoittavat.

Kääpiöt ovat Keski-Maan pragmatikkoja, saitureita ja liikemiehiä, joissa on aineksia sekä pahaan että hyvään (DiPaolo 2018, 50). Kääpiöiden suhde luontoon on kompleksinen, toisaalta he rakastavat vuoriaan ja luoliaan ja huolehtivat niistä. Toisaalta heillä on esimerkiksi metsiin hyvin hyötyperustainen suhde. Kääpiöitä ei Tolkienin legendaarissa nähdä pahoina, mutta sankareita he eivät ole (Dickerson & Evans 2006, 227). Sankareita ovat hobitit, haltiat ja entit, joiden suhde luontoon on pohjimmiltaan säilyttämään ja varjelemaan pyrkivä.

4.3 Keskiöön nousevat ihmiset

Hobittien tavoin *LOTR*-teoksessa ihmisten materiaalista kulttuuria kuvataan huomattavasti yksityiskohtaisemmin kuin haltioiden tai kääpiöiden. Tämä liittyy varmasti osin siihen, että jälkimmäiset kuuluvat osin jo myyttiseen menneisyyteen, kun taas ihmisten vallan aika on alkamassa. Siksi ihmiset ja hobitit ovat paljon sidotumpia Keski-Maahan ja sen tulevaisuuteen (Fimi 2009, 163). Haltioiden tapauksessa vähäisempi kuvailu vahvistaa myös kuvaa heidän vahvasta henkisyydestään.

Dimitra Fimi (2009, 131) toteaa, että ihmisten nouseminen Tolkienin legendaarion etualalle on välttämätön seuraus mytologian jatkamisesta toiselle ja kolmannelle ajalle. Ihmiset tärkeään rooliin haltioiden ohelle nostavat Tolkienin Númenorista ja sen tuhosta kertovat

tarinat ”The Lost Road” ja ”Fall of Númenor”⁵, jotka hän kirjoitti 1930-luvulla. Númenorin tarina esiintyy myös *The Silmarillion* -teoksessa ja on olennainen myös *LOTR*-teoksen aikana Keski-Maassa elävien ihmisten historian kannalta. Númenorista ovat kotoisin gondorilaisten esi-isät, sekä pohjoisen dúnedain, samoojat. Kuten olen maininnut jo aiemmin, myös Aragorn kuuluu heihin. Kun Frodo kertoo luulleensa tätä ”vain samoojaksi”, Gandalf toteaa: ”My dear Frodo, that is just what the Rangers are: the last remnant in the North of the great people, the Men of the West” (FR 288). Frodon ihmetys on aiheellinen, sillä samoojat ovat ulkomuodoltaan melko vaatimattomia. Vaikka he esivanhempiensa tapaan elävät pidempään kuin ihmiset yleensä, eivät he ulkomuodoltaan näytä kuninkaallisilta siinä mielessä, kuin odottaisimme, vaan pukeutuvat yksinkertaisesti ja ilman koristeita (RK 1019).

Ihmiset eroavat haltioista ja kääpiöistä siinä, kuinka sormukset vaikuttavat heihin. ”Nine for the Mortal Men doomed to die” (FR 66) kerrotaan heidän saamistaan sormuksista, ja nuo yhdeksän todella hallitsivat käyttäjiään, ja hallitsevat yhä *LOTR*-teoksen aikaankin.

Yhdeksästä sormusta kantaneesta kuninkaasta on tullut Sauronin palvelijoita, sormusaaveita, joilla ei ole näkyvää muotoa, mutta jotka jahtaavat Sormuksen saattuetta ja erityisesti Frodoa saadakseen tältä Sormusten sormuksen.

LOTR-teoksen ihmiset jakautuvat useisiin kansoihin, joista osa on merkittävämmässä roolissa kuin toiset. Ensimmäiset ihmiset tavataan Briin kaupungissa, johon hobitit saapuvat Vanhan metsän jälkeen. Näistä maaseudun pienen kaupungin ihmisistä kerrotaan hyvin vähän.

Merkittävimmät kansat ovat Rohanissa ja Gondorissa asuvat ihmiset. Nämä Sormusten sotaan osallistuvat kansat ovat keskenään erilaisia, vaikka heistä löytyy myös yhtäläisyyksiä. Useasti *LOTR*-teoksen aikana heidät asetetaan vertailtaviksi keskenään, joko suoraan tai implisiittisesti.

Kuten monet muutkin asiat, erilaiset ihmiset esitellään *LOTR*-teoksessa hobittien kautta.

Ihmisistä he tuntevat parhaiten läheisen Briin asukkaat, mutta koska heidän kiinnostuksensa Konnun ulkopuolisiin asioihin on niin vähäistä, eivät hobitit heitäkään tunne kovin hyvin:

’I didn’t know that any of the Big People were like that. I thought, well, that they were just big, and rather stupid like Butterbur. - - But then we don’t know much about Men in the Shire, except perhaps the Bree-landers.’

⁵ Kumpikin on julkaistu postuumisti vuonna 1987 Christopher Tolkienin toimittaman *The History of Middle-earth* -sarjan viidennessä osassa *The Lost Road and Other Writings*.

'You don't know much even about them, if you think old Barliman is stupid,' said Gandalf. (FR 287.)

Kauempana Rohanissa ja Gondorissa asuvat ihmiset ovat hobiteille vielä vieraampia, eivätkä ihmiset usein ole kuulleet myöskään heistä.

Kontrasti Rohanin ja Gondorin välillä tulee esiin erityisesti Merrin ja Pippinin kautta. Heistä Pippin lähtee Gandalfin mukana Gondoriin Minas Tirithin kaupunkiin, jossa hän liittyy kaupungin sotaväkeen. Merri puolestaan liittyy Rohanin kuningas Théodenin joukkoihin. Kahden hobitin erilaisten kokemusten kautta kulttuurien erot tulevat esiin erityisesti kohtauksissa, joissa he vannovat kumpikin tahoillaan uskollisuutta hallitsijoille. (Shippey 2001, 98.) Siinä missä Merrin ja Théodenin välinen sananvaihto käydään hobitin rakkaudesta vanhaa miestä kohtaan, ystävällisesti ja vähin sanoin, on Pippinin ja käskynhaltija Denethorin välinen kohtaus muodollinen ja jäykkä (RK 988–989, 1018). Vertailua Rohanin ja Gondorin välillä on myös kansojen materiaalsen kulttuurin, sekä tapojen välillä.

4.3.1 Rohirrim ja drúedain

Man the mortal, master of horses (TT 604).

Rohanissa, Fangornin metsän laidalla asuu kansa, joita kutsutaan nimellä rohirrim ”hevosruhtinaat”. Itseään he kutsuvat myös nimityksellä Eorlin pojat (Eorlingas), kuninkaansa Eorl Nuoren mukaan. He ovat hevoscansaa, josta myös yllä oleva sitaatti entti Puuparran lorusta kertoo. Hevoset ovat heille paitsi tapa liikkua Rohanin laajoilla tasangoilla, myös korvaamaton apu taisteluissa. He arvostavat ja rakastavat hevosiaan kuin perheenjäseniä:

They love their horses next to their kin. And not without reason, for the horses of the Riddermark come from the fields of the North, far from the Shadow, and their race, as that of their masters, is descended from the free days of old. (FR 342.)

Ulkonäkönsä, pukeutumisensa ja muiden ulkoisten ominaisuuksien puolesta rohirrim vaikuttaa saaneen innoituksensa keskiaikaisesta anglosaksisesta kulttuurista, ja hobittien ohella he ovatkin toinen kuva englantilaisuudesta. Myös heidän kielensä pohjana on muinaisenglanti. Anglosaksisia vaikutteita vastaan sen sijaan sotii se, että rohirrim ovat ratsastajia, toisin kuin muinaisenglantilaiset. Tolkien itse kielsi muun kuin pinnallisen yhteyden, mutta esimerkiksi Tom Shippey argumentoi sen puolesta, että rohirrimin ja anglosaksisen kulttuurin välillä on muutakin kuin kielellinen yhteys. (Shippey 2001, 91–92.) He ovat pitkiä ja vaaleahiuksisia:

Up the green terrace went a stair of stone, high and board, and on either side of the topmost step were stone-hewn seas. There sat other guards, with drawn swords laid upon their knees. Their golden hair was braided on their shoulders; the sun was blazoned upon their green shields, their long corslets were burnished bright, and when they rose taller they seemed than mortal men. (TT 665.)

Edorasin kaupunki Rohanissa on rakennettu pääosin kivistä ja puusta, *LOTR*-teoksen tapahtumien aikaan kaupunki on tarkoin vartioitu ja kaikkiin vieraisiin suhtaudutaan suurella varauksella. Pelko, jota he tuntevat näyttäytyy vihamielisyytenä, ja sitä on ruokkinut velho Saruman, jonka liittolainen toimii kuninkaan neuvonantajana ja johtaa tätä harhaan, jotta Théoden ei lähtisi sotaan Sauronia tai Sarumania vastaan. Keski-Maassa pahuudella on usein taipumus kääntää hyvät kansat toisiaan vastaan, ja sama on tekeillä Rohanissa: ”We are all friends here. Or should be; for the laughter of Mordor will be our only reward, if we quarrel.” (TT 667.) Lopulta kuningas herää kuin transsista, kun hänelle paljastuu, kuinka häntä on huijattu.

Kaikkia ihmisiä koskeva, mutta erityisesti rohirrimin yhteydessä esiin nouseva piirre ihmisten luontosuhteessa on pelko ja epäluulo, jota he tuntevat itselleen vieraita asioita kohtaan. Tämä näkyy heidän epäluulossaan haltioita ja enttejä kohtaan, joita he pelkäävät, koska eivät ymmärrä näiden suhtautumista luontoon (Birsbois 2005, 203). Sekä Fangorniin että Lothlórieniin liittyy paljon ennakkoluuloja ja varoittavia tarinoita, jotka osoittavat ihmisten epäluuloja tuntemattomia kohtaan. Fangornista puhutaan vaarallisena paikkana, ja Lothlórienista kultaisena metsänä, jonka hallitsijan verkoista harva pakenee (TT 562).

Rohirrim eivät ole ainoita, joiden epäluuloja ja pelkoja Sarumanin on onnistunut käyttää hyväkseen, kuten käy ilmi heidän voitettuaan tämän joukot taistelussa. Saruman on käyttänyt hyväkseen Mustainmaalaisten pelkoa heille tuntemattomia rohirrimia kohtaan saadakseen heidät taistelemaan näitä vastaan: ”The men of Dunland were amazed; for Saruman had told them that the men of Rohan were cruel and burned their captives alive” (TT 711). Sekä alttius sormusten hallinnalle, että tämänkaltaiselle manipulaatiolle viittaa siihen, että ihmiset ovat Tolkienin legendaariorissa mieleltään heikompia ja taivuteltavampia kuin esimerkiksi kääpiöt tai haltiat.

Toisten ihmisten, gondorilaisten suulla rohirrimia kuvataan muun muassa ylpeiksi ja rohkeiksi: ”They are proud and wilful, but they are true-hearted, generous in thought and deed; bold but not cruel; wise but unlearned, writing no books but singing many songs, after

the manner of the children of Men before the Dark Years” (FR 560). Heidän kerrotaan oppineen joitakin tapoja gondorilaisesta kulttuurista:

Of our lore and manners they have learned what they would, and their lords speak our speech at need; yet for the most part they hold by the ways of their own fathers and to their own memories, and they speak among themselves their own North tongue. - - they remind us of the youth of men, as they were in the Elder Days. (TT 887.)

Rohirrimin kuvaaminen oppimattomiksi ja heidän vertaamisensa ihmisten alkuaikoihin viittaa siihen, että gondorilaisten näkökulmasta heidän kulttuurinsa on vähemmän kehittynyt tai ehkä jopa alkeellinen. Kuitenkin heitä kuvataan viisaiksi, ja vaikka he eivät kirjoita kirjoja, käyttävät he hyväkseen suullista perimätietoa. Se johtaa kuitenkin myös siihen, että jotkin tarinat, esimerkiksi enteistä kertovat, ajatellaan vain saduiksi, sillä niiden todellisuus on jo unohtunut. Tämä kehityssuunta kertoo myös osaltaan siirtymisestä kohti ihmisten modernimpaa ja rationaalisempaa aikaa, jossa haltioiden ja enttien kaltaiset olennot ovat enää muistoja. *LOTR*-teoksen aikaan Keski-Maassa eletään eräänlaisessa murrosvaiheessa, jossa satujen aika on edelleen läsnä.

Lähellä rohirrimia asuu eräs näennäisesti pienessä roolissa oleva joukko ihmisiä. Drúedain eli Metsän miehet (Wild Men), jotka auttavat Rohanin sotilaita pääsemään Gondoriin. Nämä pienikokoiset ihmiset kuvataan alkuasukkaiden kaltaisina, he puhuvat yksinkertaistettua kieltä ja pukeutuvat lannevaatteisiin:

There sat Théoden and Éomer, and before them on the ground sat a strange squat shape of a man, gnarled as an old stone, and the hairs of his scanty beard straggled lumpy chin like dry moss. He was short-legged and fat-armed, thick and stumpy, and clad only with grass about his waist. (RK 1088.)

Kuvaus drúedainista kerrotaan lukijalle Merrin kautta, sillä hän näkee sattumalta heidän päällikkönsä ja Théodenin tapaamisen. Drúedainin ulkonäön ja kielen kuvaus antaa vaikutelman vähemmän kehittyneestä kulttuurista, kuitenkin heidän yhteytensä ympäröivään luontoon on läheisempi ja harmonisempi, tavallaan siis edistyneempi kuin ”sivistyneiden” ihmisten. Drúedain eivät suostu osallistumaan taisteluun, he eivät halua tappaa. Kuitenkin he vihaavat örkkejä, ja haluavat siksi auttaa.

Drúedainin osuus tarinassa on melko lyhyt, mutta kertoo kuitenkin paljon muiden ihmisten asenteista heitä, ja samalla luontoa kohtaan. Kysyttäessä, mitä he haluavat palkkioksi avustaan, päällikkö Ghân-buri-Ghân vastaa: ”But if you live after the Darkness, then leave Wild Men alone in the woods and do not hunt them like beasts any more. Ghân-buri-Ghân

will not lead you into trap.” (RK 1090.) Pyyntö, ettei Metsän miehiä enää metsästettäisi kuten eläimiä, kertoo siitä, että aiemmin näin on tehty. Rohirrimin vaikeus kohdella drúedainia ihmisinä kumpuaa heidän eroistaan, jotka pohjimmiltaan johtuvat erilaisesta suhteesta luontoon.

Toinen merkittävä kohta teoksessa liittyen Drúedainiin tulee, kun sota on voitettu, ja Aragorn on noussut paikalleen kuninkaaksi. Hän julistaa: ”Behold, the King Elessar is come! The Forest of Drúadan he gives to Ghân-buri-Ghân and to his folk, to be their own for ever; and hereafter let no man enter it without their leave!” (RK 1277–1278.) Vaikka Aragornin tarkoitusperät ovat hyvät, on ainakin nykyajan näkökulmasta ongelmallista, että hänellä on valta antaa Drúedainille omistukseen heidän jo asuttamansa metsä. Todennäköisesti he ovat asuneet metsissä jo ennen muiden ihmisten tuloa alueelle. Heidän maailmankuvansa ja käsityksensä metsän ”omistamisesta” tai hallitsemisesta on kuitenkin erilainen kuin muiden tarinan ihmisten.

4.3.2 Gondorilaiset

Gondorissa keskeinen tapahtumapaikka on Minas Tirithin kaupunki, joka on hyvä esimerkki Tolkienin legendaarion muuttuvista nimistä. Alun perin kaupunki oli nimeltään Minas Anor, ”Auringon torni” ja se oli toinen kahdesta tärkeästä kaupungista yhdessä Minas Ithilin, ”Kuun tornin” kanssa. Molemmat oli nimetty luonnon elementtien mukaan. Sauronin palvelijoiden vallatessa kaupungeista jälkimmäisen se nimettiin uudelleen Minas Morguliksi, ”Mustan noituuden torniksi”, kun taas Minas Tirith sai nykyisen nimensä, joka tarkoittaa ”Vartiotornia”. Sitä ovat *LOTR*-teoksen aikaan hallinneet kuninkaan sijaan käskynhaltijat jo lähes tuhannen vuoden ajan. Heistä vallalla tarinan tapahtumien aikaan on Denethor, jonka pojat Boromir ja Faramir ovat myös keskeisessä roolissa tarinassa. Heistä Boromir kuuluu Sormuksen saattueeseen ennen kuolemaansa taistelussa Lothlórienista lähdön jälkeen. Faramir kohtaa Frodon ja Samin näiden matkatessa kohti Mordoria.

Veljekset Boromir ja Faramir ovat hyvin erilaisia, ja kontrasti heidän välillään on tärkeä *LOTR*-teoksen maailmankuvan ja sanoman kannalta. Boromir on soturi, jolla on soturin mieli, hän ajattelee taktikoiden ja miettii, mikä tuo etua taistelussa. Hän arvostaa voimaa ja ajattelee, että vain sotimalla hänen kansansa voi pelastua. (DiPaolo 2018, 54.) Ei siis ole mikään ihme, että Boromirin mielessä Sormusten sormuksen käyttäminen taistelussa Sauronia vastaan on ainoa oikea liike, kun taas sen vieminen Mordoriin olisi typerää (FR 480). Hän ei usko, että Sormuksen tuhoaminen on mahdollista. Lopulta Boromirin halu hallita Sormusta ja käyttää

sitä taistelussa saa hänestä vallan, ja hän yrittää viedä sen Frodolta väkisin. Vaikka Boromir sovittaa tekonsa, maksaa hän silti kuolemalla tekemänsä petoksen.

Siinä missä Boromirin mieli on sotaisa ja taktikoiva, on hänen veljensä Faramir erilainen. Tolkien käyttää Faramirin hahmoa moittimaan väkivallan ihannointia, jonka näki nousevan maailmassa omana elinaikanaan (DiPaolo 2018, 54). Faramir on luonteeltaan veljeään lempeämpi, ja kiinnostunut taruista ja musiikista. Hän lähtee sotaan miellyttääkseen isäänsä, mutta loukkaantuu vakavasti.

Veljesten isä, Gondorin käskynhaltija Denethor on ylpeä mies, mutta vuosien väsyttämä. Hänen mielensä täyttää sota, mutta toisin kuin Boromir, joka ankarasti mietti keinoja voittaa Sauron, hän tuntuu menettäneen jo toivonsa. Myöhemmin selviää, että hän on ollut yhteydessä Mordoriin palantir-nimisen kiven avulla, luullen vakoilevansa Sauronia, mutta tullut kuitenkin tämän murtamaksi. Hän on vähitellen alkanut pitää tätä jopa hyvänä ja viisaana johtajana: ”He will not come save only to triumph over me when all is won. He uses others as his weapons. So do all great lords, if they are wise, Master Halfling.” (RK 1070.) Denethor itse epäonnistuu johtamaan kansaansa sen vaikeimmalla hetkellä. Lopulta huonon hallintonsa musertama Denethor tappaa itsensä polttamalla.

Vastakkaisena Denethorille *LOTR*-teoksessa näyttäytyvät sekä velho Gandalf että kuninkaan paikalle sodan loputtua astuva Aragorn. Gandalf toteaa Denethorille:

The rule of no realm is mine, neither of Gondor nor any other, great or small. But all worthy things that are in peril as the world now stands, those are my care. And for my part, I shall not wholly fail my task, though Gondor should perish, if anything passes through this night that can still grow fair or bear fruit and flower again in days to come. For I also am a steward. Did you not know? (RK 992.)

Siinä missä Denethorin katse on kääntynyt ainoastaan Mordorin ja Gondorin väliseen taisteluun, on Gandalfilla mielessään sodan suuremmat mahdolliset seuraukset (Korver 2019, 135). Gandalf käyttää itsestään nimitystä ’steward’, hän vertaa itseään Gondorin käskynhaltijana (ruling steward) toimivaan Denethoriin. Toisin kuin Denethorilla, Gandalfilla ei ole maata hallittavanaan. Sen sijaan hänen huolenpitonsa alle kuuluu kaikki, millä on arvoa.

Toisena vastakohtana Denethorille Aragorn tuo toivoa ihmiskunnan paremmasta ja kestävämmästä tulevaisuudesta. Rivendellissä varttuneen Aragornin nimi haltioiden keskuudessa on Estel, joka kirjaimellisesti tarkoittaa toivoa (RK 1386). Jo ennen sodan loppua hän osoittaa toteen vanhan uskomuksen: ”The hands of the king are the hands of a

healer, and so shall the rightful king be known” (RK 1129). Se, että todellinen kuningas on parantaja, kertoo paljon Tolkienin legendaarion maailmankuvasta, jossa sota on joskus pakollinen paha, mutta ei koskaan ensimmäinen tai paras vaihtoehto, eikä koskaan ihailun kohde. Sotasankarin sijaan ihaillaan parantajaa. Parantamistaito liittyy myös gondorilaisten luontosuhteeseen, sillä Minas Tirithin ainoa säilynyt puutarha on Parannuksen tarhan (Houses of Healing) yhteydessä. Parantamisessa käytetään kasveja, ja puutarhan läheisyys kertoo uskomisesta luonnon parantavaan voimaan. Gondorilaisten parantamistaidoista kerrotaan:

For though all lore was in these latter days fallen from its fullness of old, the leechcraft of Gondor was still wise, and skilled in the healing of wound and hurt, and all such sickness as east of the Sea mortal men were subject to. Save old age only. For that they had found no cure; and indeed the span of their lives had now waned to little more than that of other men, and those among them who passed the tale of five score years with vigour were grown few, save in some houses of purer blood. (RK 1125.)

Yllä olevasta lainauksesta käy hyvin ilmi, kuinka vanhuus ja siitä seuraava kuolema koetaan Tolkienin legendaarion ihmisten keskuudessa sairaudeksi ja joksikin, josta tulee pyrkiä eroon. Ihmisten kuolemattomuuden tavoittelu on jo aiemmin heidän historiassaan johtanut karkotukseen Númenorin saarelta. Se on johtanut myös siihen, ettei Gondorissa ole enää kuningasta, kuolema sai kuninkaiden ajatuksissa tilaa elämää enemmän:

Death was ever present, because the Númenóreans still, as they had in their old kingdom, and so lost it, hungered after endless life unchanging. Kings made tombs more splendid than houses of the living, and counted old names in the rolls of their descent dearer than the names of sons. (TT 886.)

Aragornin kruunaus kuninkaaksi kolmannen ajan lopulla symboloi uutta alkua ihmisille ja heidän luontosuhteelleen. Hän tekee useita parannuksia niin Minas Tirithin kaupungissa kuin koko valtakuntansa alueella. Hän ymmärtää, että tietyillä alueilla kauan asuneet kansat osaavat parhaiten huolehtia asuinympäristöistään, ja vaikka erilaisten suojelualueiden perustaminen on nykynäkökulmasta kyseenalaista, on niiden merkitys alueiden ympäristölle varmasti hyvä. Drúedainin eli Metsien miesten lisäksi Aragorn perustaa tällaisia alueita Kontuun hobiteille, sekä enteille Fangornin ja Vartiometsän alueelle. (RK 1284, 1366.) Niiden lisäksi hän kunnostuttaa ympäristöä Minas Tirithissä ja Ithilienissä. Näissä toimissa on nähtävissä yhteyksiä niihin parannuksiin, joita Iso-Britanniassa tehtiin 1800- ja 1900-luvuilla, kun kaupunkiin perustettiin lisää puutarhoja (Korver 2019, 167). Aiempien lupaustensa mukaisesti myös kääpiöt ja haltiat ovat mukana parantamassa kaupunkia:

In his time the City was made more fair than it had ever been, even in the days of its first glory; and it was filled with trees and with fountains, and its gates were wrought of mithril and steel, and its streets were paved with white marble; and the Folk of the Mountain laboured in it, and the Folk of the Wood rejoiced to come there; and all was healed and made good, and the houses were filled with men and women and the laughter of children, and no window was blind nor any courtyard empty; and after the ending of the Third Age of the world into the new age it preserved the memory and the glory of the years that were gone. (RK 1268–1269.)

Kaupunki korjataan sekä kääpiöiden arvostaman arkkitehtuurin, että haltioille tärkeän luonnon osalta. Elämä palaa ja kaupunki paranee sodan jäljistä. Uutta luontosuhdetta ja aikaa Minas Tirithissä ennakoivat jo erään kotkan sanat ihmisille Mordorin porteilla käydyn taistelun ja Sauronin kukistumisen jälkeen: ”Sing now, ye people of the Tower of Anor” (RK 1262). Kotkan sanat ennustavat ihmisten paluuta aiempaan kukoistukseen ja terveempään luontosuhteeseen, sillä se käyttää vanhaa, luonnosta nimensä saaneen kaupungin nimeä (Korver 2019, 393).

Symbolisesti tärkein uudistus, jonka Aragorn Minas Tirithissä saa aikaan, on valkoisen puun istuttaminen uudelleen. Valkoinen puu edustaa ihmisten historiaa, ja koko käskynhaltioiden valtakauden ajan se on seissyt kaupungin aukiolla pystyyn kuolleena, edustaen puuttuvaa kuningasta. Minas Tirithin puu ei ole yliluonnollinen, se ei herää henkiin, vaan tilalle istutetaan taimesta uusi puu (Cohen 2009, 100). Hieman mystiikkaa uuteen puuhun kuitenkin liittyy, sillä tuhat vuotta kuolleena olleen puun jälkeläinen löytyy kuin taikaiskusta ilman, että kukaan tietää, miten se on säilynyt piilossaan:

Verily this is a sapling of the line of Nimloth the fair; and that was a seedling of Galathilion, and that a fruit of Telperion of many names, Eldest of Trees. Who shall say how it comes here in the appointed hour? But this is an ancient hallow, and ere the kings failed or the Tree withered in the court, a fruit must have been set here. (RK 1273.)

Uuden puun istuttaminen Minas Tirithiin vahvistaa ihmisten suhdetta Keski-Maahan, aivan kuten Kontuun istutettu mallorn. Molemmat puut ovat alkujaan lähtöisin valarilta, ja niiden kautta Keski-Maahan jäävät kansat vahvistavat suhdettaan siihen perintöön, jonka haltiat ja entit jättävät taakseen. Välitön uhka vapaille kansoille ja ympäristölle on voitettu, mutta tulevaisuudesta on vain viitteitä. Merkittävää on se, että nämä symbolit ovat puita, eli osa luontoa.

5 Pahuus ja välinpitämättömyys

For if Sauron of old destroyed the gardens, the Enemy today seems to wither all the woods (TT 621).

Keski-Maassa pahuus ilmenee myös ympäristössä ja luonnossa, joka sitä ympäröi. Pahuuteen langennut velho Saruman on muuttanut ennen vehreän asuinympäristönsä autioksi ja kiviseksi. Toisaalla, mitä lähemmäs Mordoria, Sauronin valtakuntaa Frodo ja Sam pääsevät, sitä vähemmän puita tai muuta elävää he näkevät, ja sitä ankeammaksi ympäristö muuttuu.

Sekä Sauronin että Sarumanin kokoamissa armeijoissa taistelee ihmisiä, mutta suurin osa heidän joukoistaan koostuu örkeistä. Dimitra Fimin (2009, 156) mukaan örkit ovat syntyneet Tolkienin legendaarioon tarpeesta luoda kansa, joka edustaa taistelussa pahaa herättämättä kuitenkaan sääliä lukijoissa. Pahuuden voimilla, jotka ovat alun perin tehneet örkit, ei ole valtaa luoda elämää, joten ensimmäiset örkit on tehty haltioista, ja ne ovatkin julmia irvikuvia heistä (S 69). Fantasian keinot mahdollistavat sen, että Keski-Maassa örkit ovat kuin personifioitu saaste (DiPaolo 2018, 62). He nauttivat tuhoamisesta, niin elävien asioiden kuin luotujenkin, kuten käy ilmi esimerkiksi kuninkaan patsaasta, jonka Frodo ja Sam löytävät:

The years had gnawed it, and violent hands had maimed it. Its head was gone, and in its place was set in mockery a round rough-hewn stone, rudely painted by savage hands in the likeness of a grinning face with one large red eye in the midst of its forehead. Upon its knees and mighty chair, and all about the pedestal, were idle scrawls mixed with the foul symbols that the maggot-folk of Mordor used. (TT 919.)

Örkit ovat tuhonneet ja häpäisseet patsaan todennäköisesti sekä siksi, että se edustaa ihmisten valtaa, jota ne haluavat pitää pilkkanaan, että huvikseen, sillä ne eivät arvosta työtä ja taitoa, jollaista patsaan tekeminen vaatii. Ne eivät osaa luoda, ainoastaan tuhota.

Sauron ja Saruman ovat saaneet kokoamissaan armeijoissa taistelevat ihmiset puolelleen joko valheilla tai tyhjillä lupauksilla. He osaavat vedota ihmisten heikkouksiin, kuten pelkoon, ja kierouttaa heidän mielensä ja saada heidät osallistumaan örkien tavoin järjettömään väkivaltaan (Korver 2019, 219). Sauronin joukoissa taistelevia ihmisiä kuvataan myös hyvin eri näköisiksi kuin Keski-Maassa asuvia: ”countless companies of Men of a new sort that we have not met before. Not tall, but broad and grim, bearded like dwarves, wielding great axes. Out of some savage land in the wide East they come, we deem.” (RK 1075.) Tolkienin legendaariossa pahan puolella taistelevat ihmiset tulevat usein idästä, ja heitä kuvataan tummiksi: ”out of Far Harad black men like half-trolls with white eyes and red tongues” (RK

1107). Kuvaukset tuovat mieleen rodullistettuihin ihmisryhmiin liitettyjä stereotypioita, ja kuvastavat asenteita, jotka olivat vallalla Britanniassa ennen toista maailmansotaa (Fimi 2009, 146). Tolkienia on syytetty myös rasismista. Patrick Curry (1997, 42) kuitenkin toteaa, että vahvasti symbolisessa legendaariorissa myös pahojen ihmisten tummuus assosioituu ennemmin yöhön ja pimeyteen. Fantasiamaailmaa ei myöskään voida suoraan rinnastaa todelliseen maailmaan.

Örkkejä ja ihmisiä risteyttämällä on luotu myös uusi laji, Uruk-hait, jotka kestävät örkkejä paremmin esimerkiksi auringonvaloa. Nekin on kuitenkin luotu jo olemassa olevia kansoja muokkaamalla. Ajatus pahan kyvyistä luoda täysin uutta elämää on mahdoton, koska Tolkienin legendaario on pohjimmiltaan hyvin kristillisesti sävyttynyt. Samassa maailmassa Sauronin ja Sarumanin pyrkimykset alistaa luonto ja muu maailma valtaansa on moraalin vastainen, sillä se implikoi halua dominoida myös Jumalan tahtoa ja ajatuksia (Brisbois 2005, 203). Keski-Maassa tämä tarkoittaa Ilúvatarin, eli ylimmän jumalolennon ja valarin luoman maailman täyttä hallintaa. Suurin uhka *LOTR*-teoksen maailmalle onkin vallantavoittelu.

Örkit eivät ole tarinassa ainoita jo lähtökohdiltaan pahoja olentoja, jotka elävät ja taistelevat Sauronin puolella. Minas Tirithin kaupungin ulkopuolella käydyssä taistelussa eräs Sormusaaveista ratsastaa paikalle hirvittävällä, lintua muistuttavalla eläimellä:

The great shadow descended like a falling cloud. And behold! it was a winged creature: if bird, then greater than all other birds, and it was naked, and neither quill nor feather did it bear, and its vast pinions were as webs of hide between horned fingers; and it sank. A creature of an older world maybe it was, whose kind, lingering in forgotten mountains cold beneath the Moon, outstayed their day, and in hideous eyrie bred this last untimely brood, apt to evil. And the Dark Lord took it, and nursed it with fell meats, until it grew beyond the measure of all other things that fly; and he gave it to his servant to be his steed. (RK 1099–1100.)

Valtava, höyhenetön lintu muistuttaa kuvaukseltaan gargoilia tai khimairaa, jollaisia löytyy monista eurooppalaisista keskiaikaisista kirkoista ja katedraaleista. Eläimen kerrotaan olevan jo alkujaan pahaan taipuvainen, mutta Sauron on kasvatuksellaan edesauttanut sen kasvamista nykyiseen muotoonsa ja kokoonsa. Olento symboloi pahuutta, kuten myös gargoiliahahmojen joskus ajatellaan tekevän. Sen kuvaaminen pahaksi jo ennen Sauronin vaikutusta on tärkeää, sillä niin siitä saadaan luotua hahmo, joka ei herätä lukijassa sääliä. Se ei ole vain Sauronin kaltoinkohteleva eläin.

Lentävän olennon symboloima pahuus näkyy myös sen kuollessa: ”and with its fall the shadow passed away. A light fell about her, and her hair shone in the sunrise” (RK 1102).

Rohirrimin Éowyn surmaa pedon, ja sen tuoma pimeys muuttuu samalla hetkellä valoksi hänen ympärillään. Ilma ikään kuin puhdistuu olennon mukanaan tuomasta pahuudesta (Brisbois 2005, 208). Saasteenkaltaisena kuvattu pahuus toistuu *LOTR*-teoksessa usein, erityisesti myöhemmin Mordorissa.

Toinen eläintä muistuttava, läpeensä paha olento asuu niin ikään Mordorissa, mutta ei ole Sauronin palveluksessa. Kyseessä on valtavaa hämähäkkiä muistuttava Lukitar (Shelob), joka polveutuu suoraan Ungoliantista, joka *The Silmarillion* -teoksessa tuhoaa arvokkaat puut Laurelinin ja Telperionin.

There agelong she had dwelt, an evil thing in spider-form, even such as once of old had lived in the Land of the Elves in the West that is now under the Sea - -. How Shelob came there, flying from ruin, no tale tells, for out of the Dark Years few tales have come. But still she was there before Sauron, and before the first stone of Barad-dûr; and she served none but herself, drinking the blood of Elves and Men, bloated and growing fat with endless brooding on her feasts, weaving webs of shadow; for all living things were her food, and her vomit darkness. (TT 946.)

Lukitar ei palvele Sauronia, eikä ketään muutakaan, vain itseään. Sitä eivät kiinnosta ihmisten tai muiden kansojen rakennelmat enempää kuin sormuksetkaan, sillä se haluaa ainoastaan muiden kuolemaa (TT 947). Lukitar on osoitus siitä, mitä jo Tom Bombadil kertoi hobiteille; Keski-Maan luonnossa on pahoja olentoja, joilla on ilkeät aikeet ja jotka pyrkivät satuttamaan. Se, että Lukitar on olemassa Sauronista irrallisena osoittaa, ettei kaikki paha ole lähtöisin hänestä, eikä välttämättä myöskään tuhoudu hänen mukanaan sodan päättyessä.

5.1 Langennut Saruman ja Rautapiha

Tolkienin legendaarissa velhot ovat saapuneet Keski-Maahan lännestä valarin lähettäminä. *LOTR*-teoksessa esiintyvät velhot ovat Gandalf, Saruman ja Radagast. Heistä Gandalf toimii Sormuksen saattueen oppaana Morian kaivoksiin asti ja myöhemmin liittyy Aragornin, Legolasin ja Gimlin seuraan Rohanissa. Saruman, joka ennen tarinan tapahtumia toimii Viisaiden neuvoston johtajana, ja jota pidetään velhoista viisaimpana ja mahtavimpana, paljastuu tarinan alkupuolella pahuuteen kääntyneeksi. Radagastin rooli tarinassa on pieni, vaikkakin tärkeä, hän toimittaa Sarumanilta viestin Gandalfille houkutellessa tämän samalla tietämättään ansaan.

Velhot on lähetetty Keski-Maahan ikään kuin oppaiksi, vapaiden kansojen avuksi Sauronin pahuutta vastaan. Heistä jokainen keskittyy kuitenkin tutkimaan ja perehtymään hieman eri

asioihin. Sarumanin asiantuntijuus kohdistuu Sauroniin ja erilaisiin mahtisormuksiin. Ehkä juuri tämän pitkän perehtymisen takia pimeys on alkanut vetää puoleensa Sarumania, joka alkaa havitella Sormusten sormusta itselleen. Saruman itse kokee toimivansa Sauronia vastaan, mutta hän ei ylimielisyyksissään ymmärrä tulevansa manipuloiduksi.

Velhoja pidetään Tolkienin legendaariossa eräänlaisina enkelihahmoina. He ovat ilmestyneet kuin tyhjästä, eivätkä he ikäänny, vaan heidän aikansa Keski-Maassa määräytyy heille annetun tehtävän mukaan. Aiemmin tässä tutkielmassa mainitsemani Frodon hahmoon liittyvän Kristus-symboliikan lisäksi sellaista on löydettävissä myös Gandalfista. Hänen luullaan kuolleen, mutta myöhemmin hän palaa valkoiseen pukeutuneena hoitamaan tehtävänsä loppuun ja ohjaamaan vapaat kansat Sauronia vastaan. Vastaavasti Saruman rinnastuu langenneeseen enkeli Luciferiin, samoin kuin muualla Tolkienin legendaariossa vala Melkor.

Sarumanin pahuus näkyy ensimmäisenä jo ympäristössä, jonka Gandalf kertoo Rautapihassa kohdanneensa:

'I looked on it and saw that, whereas it had once been green and fair, it was now filled with pits and forges. Wolves and orcs were housed in Isengard, for Saruman was mustering a great force on his own account, in rivalry of Sauron and not in his service, yet. Over all his works a dark smoke hung and wrapped itself about the sides of Orthanc.' (FR 339.)

Gandalfin kertomus ei paljasta, kuinka nopeasti muutos Rautapihassa ja siellä olevassa tornissa, Orthancissa, on tapahtunut. Muutos puistomaisesta ja vehreästä maisemasta on kuitenkin totaalinen ja tilalle ovat tulleet kaivokset ja tummaa savua puskevat koneistot. *LOTR*-teoksessa Saruman on ikään kuin kasvot teollistumiselle ja luonnon tuhoamiselle (Ulstein 2015, 12). Hän edustaa pienemmässä mittakaavassa sitä kehitystä, joka modernissa ajassa tapahtuu omassa maailmassamme, teollistumista luonnon kustannuksella ja maailmansotien aikaista sotilaallista kilpavarustelua (Livingston 2006, 77). Ajatus vallasta, jonka Sormus voisi hänelle antaa, on korruptoinut Sarumanin. Hän haluaa hallita Keski-Maata, joten hän alkaa Rautapihan suojissa rakentaa omaa sotakoneistoaan ja armeijaansa örkeistä ja ihmisistä.

Saruman edustaa kehitystä, joka etenee jatkuvasti kohti uutta, mutta joka on jo kauan sitten ohittanut sen vaiheen, jossa hyödyt ylittävät haitat. Hänen kohtalonaan on tarve tietää jatkuvasti enemmän ja kehittyä pidemmälle, minkä voisi ajatella pätevän myös tieteen ja

teknologian yhteistyöhön todellisessa maailmassa (Curry 1997, 79). Rautapihasta lähes kaikki elävä on hävitetty, jotta tilaa on saatu muulle:

Beneath the walls of Isengard there still were acres tilled by the slaves of Saruman; but most of the valley had become a wilderness of weeds and thorns. Brambles trailed upon the ground, or clambering over bush and bank, made shaggy caves where small beasts housed. No trees grew there; but among the rank grasses could still be seen the burned and axe-hewn stumps of ancient groves. It was a sad country, silent now but for the stony noise of quick waters. Smokes and steams drifted in sullen clouds and lurked in the hollows. (TT 722.)

Lehtojen hävittäminen on tuonut mukanaan myös hiljaisuuden, kuten Rachel Carsonin tarinassa ”Satu, jota kerrotaan huomispäivänä”. Puiden mukana ovat lähteneet linnut ja muut niitä asuttavat eläimet, kuten myös tuulen humina niiden oksistoissa.

Saruman ei ole kaatanut puita omiin itsekkäisiin tarkoituksiinsa vain Rautapihassa, vaan myös läheisessä Fangornin metsässä, mikä saa entit Puuparran johdolla häntä vastaan. Kuten esimerkiksi Michael J. Brisbois (2005, 213) toteaa, Tolkienin legendaariossa luonto nousee niitä vastaan, jotka hyväksikäyttävät sitä. Näin käy myös Sarumanille. Metsän suhteen hän edustaa kahdenlaista pahaa, hänen palveluksessaan olevat örkit sekä kaatavat metsää surutta aineellisen hyödyn vuoksi että huvikseen, ja vain jättävät kaadetut puut mätänemään (TT 617). Kuten Puuparta suutuksissaan toteaa: ”Wizards ought to know better: they do know better. - - Down with Saruman!” (TT 633.) Enttien puhdistettua Rautapihan, kuten hobitit myöhemmin puhdistavat Konnun, he kasvattavat uuden metsän, jota aletaan kutsua Vartiometsäksi (Watchwood). Kasvillisuuden ja elämän palautuminen autioitettuun maahan saattaa viedä pitkänkin aikaa, mutta puiden ja muun luonnon palauttaminen aloittaa Rautapihan paranemisprosessin.

Vastakkainasettelu Sarumanin ja monien muiden *LOTR*-teoksen henkilöiden kanssa paljastaa paljon hänen roolistaan ja suhteestaan ympäristöön. Dickerson ja Evans (2006, 197) esittävät ajatuksen Sarumanista vastavoimana Sam-hobitille. Saruman on retorisesti hyvin lahjakas, ja hänen taikavoimansa piileekin sanoissa, joilla hän kykenee vangitsemaan kuulijansa huomion ja siirappisessa äänessä, jolla hän imartele. Hän on ylitsevuotavan itsevarma ja ovela, kun taas Sam on epävarma, kömpelö sekä fyysisesti että verbaalisesti. Sarumanin aseenaan käyttämä retoriikka on erityisen mielenkiintoista, kun sitä verrataan todelliseen maailmaan, jossa voidaan ajatella samoja keinoja käytettävän, kun halutaan edistää uutta teknologiaa joskus ympäristönkin kustannuksella. Hänen sanansa saavat kuulijan uskomaan, että ainoa keino pärjätä muuttuvassa maailmassa on olla järkevä ja antautua. (Dickerson & Evans 2006,

198, 201.) Esimerkiksi Konnun tapauksessa tämä tarkoittaa tehokkaampia viljelyskeinoja, jotka todennäköisesti kuluttavat myös maaperää enemmän, ja joka todellisuudessa tarkoittaa hobiteille huonompia työoloja ja nälkää.

Lopulta Sarumanin kohtaloksi koituvat hänen luonteensa huonot puolet, ylpeys ja ylimielisyys. Hän ei ota huomioon enttejä: ”he made the great mistake of leaving them out of his calculations. He had no plan for them.” (TT 740.) Rauhaa rakastavat entit eivät vaikuta hänen mielessään uhalta, sillä hän ei usko niiden ryhtyvän taistoon, tai ainakaan voivan päihittää hänen omasta mielestään virheetöntä suunnitelmaansa. Enttien lisäksi Saruman aliarvioi hobitit. Vaikka hän on tutustunut Kontuun ja sen asukkaisiin, on hänen keskittymisensä ollut sen maantieteessä, politiikassa ja valtaapitävissä tahoissa, sillä hän keskittyy ennen kaikkea valtaan ja voimaan (Korver 2019, 206). Sarumanin oma vallantavoittelu saa hänet näkemään muutkin sen kautta. Sen sijaan, että hän tutustuisi hobittien luonteeseen tai kulttuuriin, hän tyytyy pitämään heitä ”hölmöinä” (FR 337).

Kontrasti Sarumanin ja hyvän puolella olevien välillä on suuri myös heidän suhtautumisessaan vastapuoleen. Hävitessään Saruman on katkera ja vihainen. Hänelle, kuten myös pahuuden puolella taistelleille ihmisille osoitetaan armoa ja heidät päästetään menemään, mikä on erittäin tärkeä seikka Tolkienin sotaa ja turhaa tappamista vastustavassa maailmankuvassa. Saamaansa armoon Saruman suhtautuu kuitenkin ylimielisesti ja halveksivasti, ja hänen myöhempi toimintansa Konnussa onkin eräänlainen kosto siitä, että hän menettää hallinnan omassa elinpiirissään. Katolisen maailmankuvan ja arvojen merkitystä Tolkienin legendaariorissa korostaa se, että ylpeys, kuolemansynneistä pahin, joka Sarumania estää ottamasta vastaan hänelle tarjottua armoa, johtaa lopulta hänen kuolemaansa.

Rautapiha sekä heijastaa Sarumanin ”innoituksen” kohdetta, Mordoria, että toimii ennusteena siitä (Dickerson & Evans 2006, 203). Kuin huomaamattaan Saruman on kopioinut Sauronin valtakuntaa:

A strong place and wonderful was Isengard, and long it had been beautiful; and there great lords had dwelt, the wardens of Gondor upon the West, and wise men that watched the stars. But Saruman had slowly shaped it to his shifting purposes, and made it better, as he thought, being deceived – for all those arts and subtle devices, for which he forsook his former wisdom, and which fondly he imagined were his own, came but from Mordor; so that what he made was naught, only a little copy, a child’s model or slave’s flattery, of that vast fortress, armoury, prison, furnace of great power, Barad-dûr, the Dark Tower, which suffered no rival, and laughed at flattery, biding its time, secure in its pride and its immeasurable strength. (TT 724.)

Kopion tai heijastuksen ohella Rautapihan vertaaminen Mordoriin on myös ennuste siitä, mitä alueen ympäristölle olisi luvassa, jos saman kehityssuunnan annettaisiin jatkuu. Vaikka sekä Mordor että Rautapiha edustavat tarinassa liian pitkälle edennyttä teollistumista ja vallantavoittelua, sekä niistä johtuvaa tuhoa ympäristölle, Rautapiha ei ole pelkkä lievempi kopio Mordorista. Jälkimmäisessä apokalyptinen ympäristökatastrofi on viety paljon pidemmälle, sillä Sauron on hallinnut paljon Sarumania kauemmin. Äärimmäisempi esimerkki on lukijalle vaikeampi kuvitella tai yhdistää omaan maailmaamme, kun taas vastakaadetut puut ja uudet koneistot, jotka valtaavat vähitellen alaa, tuovat tilanteen lähemmäs todellisuutta (Dickerson & Evans 2006, 193–194). Vielä lähemmäs lukijaa Mordorin pahuuden tuovat Konnun tapahtumat tarinan lopussa.

5.2 Mordorin musta ruhtinas Sauron

Mordorin, Sauronin asuinpaikan, lähestyminen on havaittavissa ensimmäisenä ympäristön muuttumisena. Frodo ja Sam katsovat itään kohti Mordoria:

The hobbits stood now on the brink of a tall cliff, bare and bleak, its feet wrapped in mist; and behind them rose the broken highlands crowned with drifting cloud. A chill wind blew from the East. Night was gathering over the shapeless lands before them; the sickly green of them was fading to a sullen brown. (TT 787.)

Kuten muutkin heille ennestään vieraat paikat, myös Mordor fokalisoidaan tässä hobittien kautta. Sitä lähestyttäessä maisema on muodoton, ja vaikka vihreää on yhä nähtävillä, on se kuvottavaa ja haipuu synkkään ruskeaan yön tummussa. Mitä lähemmän hobitit pääsevät, sitä vähemmäksi käy kasvillisuus tai ylipäätään mikään elävä.

Aiemmin Rautapihassa nähty kehityssuunta on Mordorissa ja sen ympäristössä jo paljon pidemmällä. Mordorissa näkyy ekokritiikin troopeista apokalypsi. Siellä hobitit näkevät vilauksen siitä, miltä Sauronin mahdollisen voiton jälkeen maailma voisi näyttää. Mordor ja Kalmansuot ovat ikään kuin varoitus siitä miten ympäristön tuho vaikuttaa sekä inhimilliseen että ei-inhimilliseen luontoon (van der Stelt 2019, 23). Kalmansuot ovat hirveä paikka lähellä Mordoria. Nimensä ne ovat saaneet siitä, että kauan ennen *LOTR*-teoksen tapahtumien aikaa niiden alueella käydyn taistelun jälkeen ne toimivat hautapaikkana kaatuneille ihmisille, haltioille ja örkeille. Kuolleet makaavat suon vesissä edelleen:

They lie in all the pools, pale faces, deep deep under the dark water. I saw them: grim faces and evil, and noble faces and sad. Many faces proud and fair, and weeds in their silver hair. But all foul, all rotting, all dead. A fell light is in them. (TT 820.)

Kalmansuot ovat teoksessa paikka, jossa fantasian keinoin kuvataan sitä, miten suuri trauma sota on myös ympäristölle. Frodon ja Samin nähdessä suot ensi kertaa, on niillä käydystä taistelusta kulunut satoja, ellei tuhansia vuosia. Kalmansuot ovat jääneet kuin kauheaksi muistomerkeiksi siitä. Vaikka soilla on ollut Tolkienin mukaan monia innoituksen lähteitä, on yksi niistä ollut Pohjois-Ranska siellä käydyn Sommen taistelun jälkeen (Tolkien 2012a, 594). Mordorin historiaa ei *LOTR*-teoksessa kerrota, mutta viitteitä sen tuhojen synnystä annetaan. Siellä kuvataan olevan kaivoksia ja pajoja. Tuho Mordorissa ja sen lähistöllä on kytköksissä militarismiin, sillä koko Sauronin valtakunta perustuu voiman- ja vallantavoittelulle, ja siellä marssii valtavia määriä sotilaita, niin örkkejä kuin ihmisiäkin. Kuten todellisessakin maailmassa, mikään ei tuhoa ympäristöä niin nopeasti ja tehokkaasti kuin sota.

Tolkienin legendaariorissa *LOTR*-teoksen tapahtumien aikaan lähes kaikki pahuus Keski-Maassa on lähtöisin Sauronista. Mitä lähempänä Mordoria ollaan, sitä enemmän pahuus on saasteen kaltaista, se vaikuttaa ilmaan, veteen, maaperään ja kasveihin. Rautapiha saatettiin Sarumanin toimien jäljiltä vielä puhdistaa, mutta Mordoria ympäröivään autiomaahan kevät tai kesä ei tule enää koskaan (TT 825). Hobittien kohtaama näkymä on vielä Kalmansoitakin kamalampi.

They had come to the desolation that lay before Mordor: the lasting monument to the dark labour of its slaves that should endure when all their purposes were made void; a land defiled, diseased beyond all healing – unless the Great Sea should enter in and wash it with oblivion (TT 825).

Autioitunut maa on parantumattomasti sairastunut. Sairauden syytä ei suoraan kerrota, mutta ilmassa on pahanhajuinen katku ja ympäristössä näkyy vanhojen taisteluiden arpia ja örkkien tekemiä uudempia haavoja (TT 851). Käydyt taistelut yksinään eivät selitä parantumattomasti tuhottua luontoa, eikä Keski-Maassa sairauden syynä ole myöskään hyönteismyrkyt, kuten Carsonin tekstissä. Maan on saastuttanut pahuus, jonka vain vedenpaisumus voi huuhtoa pois.

Saasteet satuttavat kasveja, maaperää, ilmaa ja vesistöjä, sekä niiden lisäksi ihmisiä. Saastunut ympäristö vaikuttaa negatiivisesti myös ihmisten henkiseen hyvinvointiin, ja juuri psykologiset aseet ovat Sauroninkin tapauksessa usein tehokkaimpia ja julmimpia. Iskiessään Minas Tirithiin örkit sinkoavat kaupungin muurien yli taisteluissa kaatuneiden ihmisten päitä, joista kaupunkilaiset saattavat yhä tunnistaa tuttuja kasvoja. Se saa heidät suunniltaan ja karkottaa halun taistella: ”But soon there were few left in Minas Tirith who had the heart to stand up and defy the hosts of Mordor. For yet another weapon, swifter than hunger, the Lord

of the Dark Tower had: dread and despair.” (RK 1077.) Kauhuhu lamauttaa ja epätoivo saa ihmiset uskomaan, ettei mahdollisuuksia voittoon enää ole. Kaupungin muurien sisällä he ovat loukussa, ja vaikka kaupunki kestäisikin piirityksen, eivät ihmiset sen sisällä kestä kauhua yhtä kauan kuin nälkää.

Vähemmän suora tapa, jolla pahuuden saaste vaikuttaa mieleen, käy Frodolle Mordorissa. Siellä Sormuksen aiheuttama taakka on paljon raskaampi kantaa, eikä hänellä ole tarpeeksi voimaa vastustaa ympärillä leijailevaa pahuutta: ”But this blind dark seems to be getting into my heart. As I lay in prison, Sam, I tried to remember the Brandywine, and Woody End, and The Water running through the mill at Hobbiton. But I can’t see them now.” (RK 1201.) Frodoa ei pelotella yhtä suoraan kuin Minas Tirithin asukkaita, mutta vaikutus on sama. Hän ei kykene muistamaan niitä asioita, joiden vuoksi on lähtenyt matkalle (Dickerson & Evans 2006, 190). Sodan koko lopputulos riippuu Frodon ja Samin tehtävästä, sillä sen epäonnistuessa mitkään sankariteot eivät pelasta maailmaa Sauronilta. Se, ettei Frodo muista Kontua ja kaikkea sitä, mitä hän yrittää suojella, vaarantaa koko matkan.

Sauron syyllistyy ympäristön tuhoamiseen myös pidemmällä aikavälillä. Kertoessaan kadonneista entvaimoista entti Puuparta sanoo: ”For if Sauron of old destroyed the gardens, the Enemy today seems to wither all the woods” (TT 621). Sauronin tuhoamat puutarhat kuuluivat entvaimoille, jotka katosivat niiden mukana jo kauan ennen *LOTR*-teoksen tapahtumia. Heistä jäi jäljelle vain ihmisille ja myöhemmin hobiteille siirtynyt maanviljelyksen ja puutarhanhoidon taito (Tolkien 2012a, 262). Enttien rooli on kuitenkin puiden paimenina hyvin erilainen, eikä heidän taitoaan ole mahdollista samalla tavalla välittää Keski-Maahan jääville kansoille. Lopulta he katoavat Sauronin aiheuttaman sukupuuton vuoksi.

Entit eivät ole ainoita, joiden sukupuuttoon kuolemisessa Sauron on osallisessa Keski-Maan kolmannen ajan lopulla. Olifantista, jollaisen Sam näkee, kerrotaan näin:

Big as a house, much bigger than a house, it looked to him, a grey-clad moving hill. Fear and wonder, maybe, enlarged him in the hobbit’s eyes, but the Mûmak of Harad was indeed a beast of vast bulk, and the like of him does not walk now in Middle-earth; his kin that live still in latter days are but memories of his girth and majesty. (TT 864.)

Etelästä tulleet ihmiset käyttivät olifantteja ratsuinaan ja aseinaan sodassa, mikä varmasti edesauttaa niiden kuolemaa sukupuuttoon (Korver 2019, 229). Vaikka olifanttien myöhempiä seuraajia maan päältä löytyy, eivät ne vedä vertoja majesteettiselle eläimelle, jonka

näkeminen saa Samin haukkomaan henkeään. Eläinlajin sukupuutto on ennen kaikkea isku luonnon monimuotoisuudelle, mutta pois myös tulevilta sukupolvilta, jotka eivät pääse näkemään näin upeita eläimiä.

Hobittien matka Mordoriin näyttää myös, kuinka luonto pyrkii selviytymään jopa pahinta pahuutta (tai saastetta) vastaan. Samalla viesti on se, että taistelu on lopulta turhaa, ellei pahuutta pysäytetä. (Dickerson & Evans 2006, 189.) Lopulta luonto joutuu aina taipumaan, ja esimerkiksi puiden hävittäminen poistaa niiden tuoman suojan ja altistaa maaperää eroosiolle. Puut tuottavat hapetta ja puhdistavat ilmaa, minkä myös Frodo ja Sam huomaavat tullessaan Mordoria ympäröivän autiomaan jälkeen vehreämmälle alueelle:

The growing light revealed to them a land already less barren and ruinous. - - Here and there they saw knots of tall pine-trees. The hearts of the hobbits rose again a little in spite of weariness: the air was fresh and fragrant, and it reminded them of the uplands of the Northfarthing far away. (TT 848.)

Kauan poissa kotoaan olleet hobitit piristyvät tullessaan paikkaan, joka muistuttaa heitä Konnun Pohjoisneljännyksestä. Kodin palauttaminen mieliin on tärkeää myös siksi, että he muistaisivat, miksi ovat ylipäättään matkaan lähteneet, ja miksi kulkevat kohti toinen toistaan kauheampia paikkoja tehtävällä, jonka onnistumisesta eivät edes ole varmoja. Puiden ja kasvillisuuden lisääntyminen ennakoit myös tulevaa, sillä pian hobitit saapuvat Ithilienin puutarhaan:

All about them were small woods of resinous trees, fir and cedar and cypress, and other kinds unknown in the Shire, with wide glades among them; and everywhere there was a wealth of sweet-smelling herbs and shrubs. - - Here Spring was already busy about them: fronds pierced moss and mould, larches were green-fingered, small flowers were opening in the turf, birds were singing. Ithilien, the garden of Gondor now desolate kept still dishevelled dryad loveliness. (TT 850.)

Autiomaassa hobitit eivät voineet olla varmoja siitä, näkisivätkö kevättä enää, nyt se kuitenkin on täydessä vauhdissa heidän ympärillään. Luonnossa kevät symboloi uutta alkua ja elämää talven jälkeen, ja juuri sellaista toivoa Frodo ja Sam nyt tarvitsevat. He tuntevat elävän luonnon ympärillään kokonaisvaltaisesti kaikilla aisteilla, ja kokevat sen parantavan vaikutuksen. Minas Tirithissä ainoa jäljellä oleva puutarha on Parannuksen tarhassa, mutta myös Ithilienissä näkyy edelleen sitä hoivanneiden käsien kosketus. Puutarha on pitänyt pintansa pahuutta ja saasteita vastaan ehkä juuri siksi, että siitä on sen kukoistuksen aikana pidetty hyvää huolta.

Frodo ja Sam joutuvat jättämään taakseen Ithilienin puutarhan, mutta luonnon periksiantamattomuus yllättää heidät vielä Mordorissakin:

Half fearing a breaking plunge down on to unseen rocks the hobbit landed, in a drop of no more than a dozen feet, with a thud and a crunch into the last thing that they had expected: a tangle of thorny bushes. - - 'Bless me, Mr. Frodo, but I didn't know as anything grew in Mordor! But if I had a'known, this is just what I'd have looked for. These thorns must be a foot long by the feel of them; they've stuck through everything I've got on.' (RK 1199.)

Assosioimalla piikkikasvit pahuuteen Tolkien lainaa suoraan Raamatun traditiosta, jossa erilaiset rikkaruohot ja piikkikäävät kasvit annetaan rangaistuksena ihmisille syntiinlankeemuksen tähden (Korver 2019, 16). Sam ilmaisee yllättyneisyytensä siitä, että Mordorissa ylipäättään kasvaa jotain, mutta samalla sen, ettei häntä yllätä se, millaisia siellä selviytyneet kasvit ovat. Pensaiden valtavat piikit rikkovat kaiken, mitä heillä on yllään, niiden on ollut pakko sopeutua ja puolustaa itseään huvikseen luontoa tuhoavilta Mordorin örkeiltä. Mordorissa on muutakin kasvillisuutta, joka on takkuista ja kuihtunutta:

To their surprise they came upon dark pools fed by threads of water trickling down from some source higher up the valley. Upon its outer marges under the westward mountains Mordor was dying land, but it was not yet dead. And here things still grew, harsh, twisted, bitter, struggling for life. In the glens of the Morgai on the other side of the valley low scrubby trees lurked and clung, coarse grey grass-tussocks fought with the stones, and withered mosses crawled on them; and everywhere great writhing, tangled brambles sprawled. (RK 1205.)

Mordorin kuvataan olevan maa, joka tekee kuolemaa, mutta ei ole vielä kuollut. Siellä hobitit juovat vettä, joka on kitkerää ja maistuu ”öljyiseltä” (RK 1204). Tämä vahvistaa kuvaa Mordorista saastuneena, teollisuuden ja pahuuden likaamana maana. Hobitit kohtaavat matkallaan paikkoja, joiden kerrotaan olevan parantumattomasti tuhottuja ja hedelmättömiä. Kuitenkin se, että jopa Mordorissa vesi virtaa ja edes kitukasvuiset kasvit sinnittelevät hengissä, ylläpitää toivoa luonnon selviytymisestä kaltoinkohtelua vastaan.

Tolkienin legendaariorissa pahojen hahmojen ja kansojen asenne luontoa kohtaan on ennen kaikkea välinpitämätön. He eivät arvosta luonnon kauneutta tai mitään siinä elävää kuin korkeintaan materiaalisen hyödyn vuoksi. *LOTR*-teoksessa välinpitämättömyys ja luonnon kaltoinkohtelu johtavat Sarumanin tappioon enttien käydessä häntä vastaan. Pyrkimys hallita luontoa ja kaikkea elävää koituu Sauronin kohtaloksi. Molemmat aliarvioivat vastustajansa ja osaavat pelätä ainoastaan sitä, että Sormusta käytetään heitä vastaan, eivät sen tuhoamista.

6 Lopuksi

And it is not our part here to take thought only for a season, or for a few lives of Men, or for a passing age of the world. We should seek a final end of this menace, even if we do not hope to make one. (FR 347.)

Yllä oleva lainaus on Gandalfin sanoista Elrondin neuvonpidossa, jossa vapaiden kansojen yhteen kokoontuneet edustajat pyrkivät keksimään ratkaisun sille, mitä Sormusten sormukselle tulisi tehdä. Gandalfin viesti on selvä; meidän ei tule etsiä vain sellaista ratkaisua, joka auttaa eteenpäin parin sukupolven ajan, vaan ratkaisua, joka korjaa koko ongelman, vaikka se kuinka tuntuisi toivottomalta. Sormuksen piilottaminen ei siis riitä, vaikka se pysyisikin salassa useamman sukupolven ajan, sillä sama ongelma olisi siinä tapauksessa vastassa sen taas löytyessä.

Tutkielmassani olen käynyt läpi J. R. R. Tolkienin teoksen *The Lord of the Rings* kansojen erilaisia luontosuhteita, jotka muodostavat sen luontokuvan. Monet niistä ovat hyvin kompleksisia, eikä yhdenkään kansan luontosuhde nouse ylitse muiden, ainoaksi oikeaksi vaihtoehdoksi. Sen sijaan niiden kaikkien kautta korostuu ajatus siitä, että tavoiteltavaa on kyetä arvostamaan luontoa sen itsensä, ei siitä saatavan hyödyn vuoksi, sekä pyrkiä suojelemaan se, mitä suojeltavissa on. Örkkien harjoittama puiden kaataminen ja luonnon turmeleminen huvin vuoksi herättää paheksuntaa. Myös luonnon tuhoaminen ainoastaan rahallisen hyödyn tai tehokkaamman tuotannon tieltä nähdään haitallisena ja pidemmällä aikavälillä kestävämmänä ratkaisuna. Se käy ilmi erityisesti kääpiöiden kautta tulevista varoittavista esimerkeistä.

Kääpiöiden suhde luontoon on tutkimistani kansoista kompleksisin. Heille luonto on samaan aikaan hyödykkeiden ja raaka-aineiden lähde, sekä itsessään ihailtava ja kaunis. He arvostavat omien kättensä töitä joskus luonnon muovaamien ylitse, mutta osaavat pysähtyä ihailemaan myös jälkimmäistä, kuten Gimli osoittaa Kimaltelevissa luolissa. Heillä on potentiaalia liialliseen ahneuteen ja saituuteen, mikä on kostautunut karvaasti sekä Yksinäisellä vuorella että Moriassa. Heidän ahneudellaankin on kuitenkin rajansa, eivätkä he ole valmiita siirtymään pahuuden puolelle edes saadakseen rahallista hyötyä.

Kääpiöiden lailla ihmisten luontosuhde on monimutkainen, mutta *LOTR*-teoksen loppu antaa toivoa paremmasta. Aragorn, toiselta nimeltään Estel eli toivo, tuo kuninkaaksi astuttuaan ihmisille uuden alun istuttamalla uudelleen valkoisen puun. Samalla se on uusi mahdollisuus paremmalle ja kestävämmälle luontosuhteelle. Puutarhojen, kuten Ithilienin kunnostus

lähentää kansaa luontoon, ja pitää yllä ajatusta sen parantavasta voimasta. Se, että sekä Tom Bombadilia että Puupartaa kuvaillaan *LOTR*-teoksessa vanhimmaksi eläväksi olennoiksi, saattaa toisaalta kertoa teoksen vaiheittaisesta ja pitkästä kirjoitusprosessista, mutta toisaalta myös siitä muutoksesta, mikä Keski-Maassa on tapahtumassa. Satujen ja tarinoiden ajasta ollaan siirtymässä ihmisten aikaan, jossa vanhat tarut pikkuhiljaa unohtuvat. Ihmisten sukupolvet vaihtuvat tiuhaan, eikä tieto säily ajan kuluessa.

Rautapiha ja Mordor ympäristöineen kuvastavat ahneutta, itsekkyyttä ja tunteettomuutta, joilla ihmiset joskus suhtautuvat luontoon. Niissä luonto nähdään vain hyödykkeenä ja raaka-ainevarastona, jonka yläpuolella ihminen on. Samanlainen ajattelu on ollut vallalla länsimaissa 1600-luvulla käynnistyneestä rationaalisuuden, valistuksen ja kolonialismin ajalta lähtien, ja kuten Tolkien kirjjeessään toteaa: ”Such is modern life. Mordor in our midst.” (Tolkien 2012a, 242.) Yhä liian usein mukavuus, tehokkuus ja suuremmat voitot ajavat ympäristön kannalta kestävämpien ratkaisujen edelle.

Hobitit, entit ja haltiat pyrkivät kaikki omissa elinympäristöissään säilyttämään sen, mikä on heille kaikkein tärkeintä. Hobitit osaavat arvostaa kohtuutta, ja viljelevät siksi maataan kestävästi. Heissä yhdistyvät niin hyvät kuin huonotkin puolet, joita usein liitetään maaseutuun ja sen asukkaisiin. Hobitit arvostavat arkisia asioita, hyvää ruokaa ja omaa pientä puutarhaa, ja juuri siksi he kykenevät niin hyvin vastustamaan Sormusten sormuksen kiusausta, sillä se ei tarjoa mitään, mitä he kaipaavat. Kuitenkin he osaavat olla myös ennakkoluuloisia, sisäänpäin lämpiäviä ja naiiveja, mikä johtaa siihen, etteivät he juuri tiedä ympäröivästä maailmasta, tai ole edes kiinnostuneita siitä. Konnun puhdistuksen jälkeen istutettu mallorn, jota tullaan katsomaan kauempaakin, yhdistää heidät vahvemmin osaksi muuta Keski-Maata ja muistuttaa siitä, että kaikki vierailta mailta tullut ei ole pahaksi.

Entit ovat luonnonsuojelun lähettiläitä, joiden koko tehtävä on toimia suojelijoina ja äänitorvina sellaisille olennoille, jotka eivät voi puolustaa itseään, kuten puille. Heissä ja erityisesti Puuparrassa halu suojella ympäristöä yhdistyy viisauteen, mistä syystä myös luonnonsuojelu näyttäytyy hyvänä ja järkevänä valintana. Entit nousevat rohkeasti puolustamaan metsiään niitä tuhoavaa voimaa vastaan. Muiden kansojen kannalta enttien suhde luontoon ei aina ole realistinen, sillä ihmiset, hobitit ja jopa haltiat tarvitsevat puita tehdäkseen tulen ja rakentaakseen asumuksia. Enteille jokainen puu on arvokas yksilö, jonka kaataminen tarpeeseen on vain turhaa tuhoamista pienempi paha, mutta paha kuitenkin. Entit antavat kuitenkin esimerkin vähemmän ihmiskeskeisestä maailmankuvasta, jota kohti

fantasiakirjallisuudella on esimerkiksi tällaisten luonnon personifikaatioiden keinoin mahdollisuus ohjata lukijaa. Monissa spekulatiivisen fiktion teoksissa onkin tämänkaltainen ekologinen sanoma tai teema, joka tekee niistä otollisia kohteita ekoriittiselle kirjallisuudentutkimukselle.

Haltiat ovat pyrkineet pitämään asuttamansa paikat Keski-Maassa muuttumattomina, kuten he itse ovat muuttumattomia. Heissä ei näy kulunut aika, mutta silti se väsyttää heitä, ja lopulta heidän on jätettävä Keski-Maa ja purjehdittava länteen. Siksi sen kohtalo ei ole yhtä lailla sidottu heidän kohtaloonsa, kuin niiden, jotka sinne jäävät. Haltioiden aika on vasta loppumassa, mutta heidän työnsä luonnon suojelemiseksi on hiipunut entisestään jo ennen Sormusten sotaa, kuten Puuparta kertoo sanoessaan, että edes haltiat eivät enää välitä metsistä, kuten hän. He ovat kuitenkin opettaneet paljon niin ihmisille kuin hobiteille ja kääpiöillekin, ja siten auttaneet muita kansoja luomaan paremman ja kestävämmän suhteen luontoon. Muisto haltioista jää elämään Konnun mallorn-puussa.

Puiden kasvattaminen teollisuuden, saasteiden ja sodan runtelemille alueille on merkittävä piirre Keski-Maan paranemisprosessissa. Konkreettisia esimerkkejä tästä ovat Rautapihaan kasvatettava Vartiometsä, Minas Tirithiin uudelleen istutettava valkoinen puu, Ithilienin kunnostus ja Samin Konnussa kasvattamat puut kaadettujen tilalle. ”And the Tree that was withered shall be renewed,/ and he shall plant it in the high places,/ and the City shall be blessed” (RK 1262). Näin lausuu kotka Minas Tirithin asukkaille sodan päätyttyä. Valkoinen puu ei ole yliluonnollinen, eikä sillä ole taikavoimia, joilla kaupunki alkaa kukoistaa. Sen siunaus liittyy ihmisten mieliin ja siihen, millainen vaikutus elävän luonnon läheisyydellä on niihin, jotka ovat jo pitkään katselleet kuollutta puuta.

Vaikka *LOTR*-teoksen kirjoittamisesta ja julkaisusta on kulunut aikaa ja ilmastoa ja ympäristöä koskevat huolenaiheet ovat muuttuneet, ovat niiden pohjalla vaikuttavat ongelmat edelleen samoja. Ihmiskuntaa vaivaa meidän oma ”Sormuksemme”, joka on, kuten Patrick Curry (1997, 78) toteaa, ”the malevolent amalgam of the unaccountable nation-state, capitalism in the form of transnational economic power, and scientism, or the monopoly of knowledge by the modern technological science”. Jos pyrimme jatkuvasti tuottamaan yhä enemmän ja käärimään yhä suuremmat voitot pienemmällä panoksella, löydämme itsemme kestäättömästä tilanteesta. Ongelmat, jotka tulisi korjata, ovat ihmisten asenteet ympäristöä ja luontoa kohtaan, sekä näkemys omasta paikastamme siinä, ei erillisenä luonnosta vaan osana sitä.

Gandalfin sanat tämän luvun alussa pätevät myös omassa maailmassamme ja ajassamme, jossa ilmastokriisi etenee hälyttävää tahtia. IPCC:n (The Intergovernmental Panel on Climate Change) 4.4.2022 julkaistun kolmannen osaraportin sanoma on se, että ilmaston lämpeneminen on edelleen mahdollista pysäyttää 1,5 celsiusasteeseen, mutta tulosten kannalta seuraavat pari vuotta ovat kriittisiä, ja toimien on oltava mittavia (IPCC 2022). Denethorin tapaan olemme huolehtineet vastuualueestamme huonosti.

Vaikka aihetta tutkitaan ja ennusteita luodaan uusimpien tulosten avulla, ei koskaan voida täysin varmasti sanoa, millaisia seurauksia ihmisen toiminnalla planeetallemme on. Samalla tavalla myös Tolkienin legendaariorissa on mahdotonta ennustaa, mitä tulevaisuus tuo. ”I can foresee very little of your road; and how your task is to be achieved I do not know. The Shadow has crept now to the feet of the Mountains, and draws nigh even to the borders of the Greyflood; and under the Shadow all is dark to me.” (FR 358.) Elrond ei kykene näkemään, miten Frodon tehtävä Sormuksen viejänä tulee sujumaan, sillä Mordor peittyy varjoihin. Silti Sormuksen tuhoamista on pakko yrittää, vaikka se tuntuisi toivottomalta.

Ilmastonmuutosta ei pysäytetä lukemalla Tolkienia, eikä *LOTR* tarjoa suoria neuvoja siihen, mitä meidän tulisi ympäristömme suojelemiseksi tehdä (puiden istuttamista lukuun ottamatta). Meidän maailmassamme entit eivät hyökkää tuhoamaan saastuttavia tehtaita, eikä sormuksen heittäminen tulivuoreen vapauta meitä sodilta tai saasteilta. Meillä ei ole oikoteitä tai hobittien, enttien tai haltioiden kaltaisia auttajia, vaan joudumme muuttamaan suuntamme itse. *LOTR*, kuten muukin ympäristöfiktio, tarjoaa kuitenkin ratkaisuja kaiken pohjalla olevaan ongelmaan, ihmisten asenteisiin. Toimintaa ei synny ilman, että tiedostamme sen tarpeen. Kun suuret voimat eivät voi tehdä mitään, on pienten hobittien aika toimia. Kuten Konnussa todetaan: ”If we all got angry together something might be done” (RK 1311.) *The Lord of the Rings* -teoksen viesti lukijoille on se, että yksittäisenkin ihmisen valinnoilla ja teoilla on väliä, jos haluamme tehdä maailmastamme paremman paikan elää.

Lähteet

Primäärilähteet

- Tolkien, J. R. R. 2007 (1954): *The Fellowship of the Ring* [=FR]. London: Harper Collins Publishers.
- 2007 (1954): *The Two Towers* [=TT]. London: Harper Collins Publishers.
- 2007 (1955): *The Return of the King* [=RK]. London: Harper Collins Publishers.
- 2011 (1977): *The Silmarillion* [=S]. London: Harper Collins Publishers.
- 2012 (1937): *The Hobbit* [=H]. London: Harper Collins Publishers.
- 2014 (1962): *The Adventures of Tom Bombadil* [=ATB]. London: Harper Collins Publishers.

Sekundäärilähteet

- Alber, Jan 2010: Mahdottomat tarinamaailmat – ja mitä niillä voi tehdä (2009). Suom. Laura Karttunen. – Mari Hatavara, Markku Lehtimäki & Pekka Tammi (toim.), *Luonnolliset ja luonnottomat kertomukset: Jälkiklassisen narratologian suuntia*. Helsinki: Gaudeamus, 44–61.
- Brisbois, Michael J. 2005: ”Tolkien’s Imaginary Nature: An Analysis of the Structure of Middle-earth”. *Tolkien Studies*. Vol. 2 (1), 197–216.
- Buell, Lawrence 2017: Can Environmental Imagination Save the World? – John Parham & Louise Westling (toim.), *A Global History of Literature and the Environment*. Cambridge: Cambridge University Press, 407–422.
- Carpenter, Humphrey 2001: *Tolkien: elämäkerta*. (J. R. R. Tolkien: *A Biography*, 1977). Suom. Vesa Sisättö. Runot suom. Johanna Vainikainen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.
- Carson, Rachel 1963: *Äänetön kevät*. (*Silent Spring*, 1962). Suom. Pertti Jotuni. Helsinki: Tammi.
- Cohen, Cynthia M. 2009: ”The Unique Representation of Trees in *The Lord of the Rings*”. *Tolkien Studies*. Vol. 6 (1), 91–125.
- Curry, Patrick 1997: *Defending Middle-Earth – Tolkien: Myth and Modernity*. Edinburgh: Floris Books.
- Dickerson, Matthew; Evans, Jonathan 2006: *Ents, Elves, and Eriador: The Environmental Vision of J. R. R. Tolkien*. Kentucky: The University Press of Kentucky.

- DiPaolo, Marc 2018: *Fire and Snow: Climate Fiction from the Inklings to Game of Thrones*. Albany: State University of New York.
- Egan, Gabriel 2006: *Green Shakespeare: From Ecopolitics to Ecocriticism*. New York: Routledge.
- Fimi, Dimitra 2009: *Tolkien, Race and Cultural History: From Fairies to Hobbits*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Gadamer, Hans-Georg 2004: *Hermeneutiikka: Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Suom. Vastapaino ja Ismo Nikander. Tampere: Vastapaino.
- Garrard, Greg 2012: *Ecocriticism*. New York: Routledge.
- Gifford, Terry 2001: *Pastoral*. New York: Routledge.
- Glotfelty, Cheryll 1996: Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis. – Cheryll Glotfelty & Harold Fromm (toim.), *The Ecocriticism Reader. Landmarks in Literary Ecology*. Athens: The University of Georgia Press, xv–xxxvii.
- Haila, Yrjö 2003: 'Erämaa' ja ympäristöajattelun moniulotteisuus. – Yrjö Haila & Ville Lähde (toim.), *Luonnon politiikka*. Tampere: Vastapaino, 174–204.
- Haila, Yrjö; Lähde, Ville 2003: Luonnon poliittisuus: Mikä on uutta? – Yrjö Haila & Ville Lähde (toim.), *Luonnon politiikka*. Tampere: Vastapaino, 7–36.
- Hammond, Wayne G. 2020: "J. R. R. Tolkien" *Britannica Academic*. [www-dokumentti]. <<https://academic-eb-com.ezproxy.utu.fi/levels/collegiate/article/JRR-Tolkien/72803>> Päivitetty julkaisu. Päivitetty 29.12.2020. Haettu 3.4.2022.
- IPCC 2022: "IPCC Press Release" [pdf-dokumentti]. April 4, 2022. <https://report.ipcc.ch/ar6wg3/pdf/IPCC_AR6_WGIII_PressRelease-English.pdf> Haettu 6.4.2022.
- Korpua, Jyrki 2015: *Constructive Mythopoetics in J. R. R. Tolkien's Legendarium*. Doctoral Dissertation. University of Oulu.
- Korpua, Jyrki; Hirsjärvi, Irma; Kovala, Urpo; Välisalo, Tanja 2021: Johdanto – Fantasiasta. – Jyrki Korpua, Irma Hirsjärvi, Urpo Kovala & Tanja Välisalo (toim.), *Fantasia: Lajit, ilmiö ja yhteiskunta*. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus, 9–18.
- Korver, William G. 2019: *The Ecophilosophy of J.R.R. Tolkien: Rural, Urban, and Wilderness Roads to Conscientious Living and Environmental Guardianship*. Doctoral Dissertation. Oklahoma State University.
- Kurikka, Kaisa 2020: "Johanna Holmströmin *Camera Obscura* (2009) ja monimetsä". *AVAIN – Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti*. Vol. 17 (4), 6–21.

- Lahtinen, Toni & Lehtimäki, Markku 2008: Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen. – Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki (toim.), *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–28.
- Lassila, Pertti 2011: *Metsän autuus: Luonto suomalaisessa kirjallisuudessa 1700–1950*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lioi, Anthony 2016: *Nerd Ecology: Defending the Earth with Unpopular Culture*. London: Bloomsbury Academic.
- Livingston, Michael 2006: "The Shell-shocked Hobbit: The First World War and Tolkien's Trauma of the Ring". *Mythlore*. Vol. 25 (95/96), 77–92.
- Luckin, Bill 2003: "'The Heart and Home of Horror': The Great London Fogs of the Late Nineteenth Century". *Social History*. Vol. 28 (1), 31–48.
- Marx, Leo 2000: *The Machine in the Garden: Technology and the Pastoral Ideal in America*. New York: Oxford University Press.
- Morgan, Alun 2010: "The Lord of the Rings – a Mythos Applicable in Unsustainable Times?". *Environmental Education Research*, 16:3–4, 383–399.
- Morton, Timothy 2007: *Ecology Without Nature: Rethinking Environmental Aesthetics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Nousiainen, Outi 2009: Naiset puuta, miehet rautaa: Dualistinen maailmankuva Robin Hobbin fantasiaromaanissa *Shaman's Crossing*. – Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki (toim.), *Takaisin luontoon: ekokriittisiä esseitä kirjallisuudesta*. Tampere: Tampereen yliopiston taideaineiden laitos, 23–44.
- Shippey, Tom 2001: *J. R. R. Tolkien: Author of the Century*. London: Harper Collins Publishers.
- Tieteen termipankki 2014: "Ekotoni" [verkkosivu].
<<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kasvitiede:ekotoni>> Päivitettävä julkaisu.
Päivitetty 10.10.2014. Haettu 3.4.2022.
- Tolkien, J. R. R. 2012a: *Letters of J.R.R. Tolkien*. Toim. Humphrey Carpenter. London: Harper Collins Publishers.
- Tolkien, J. R. R. 2012b: *The Monsters and the Critics and Other Essays*. Toim. Christopher Tolkien. London: Harper Collins Publishers.
- Ulstein, Gry 2015: "Hobbits, Ents and Dæmons: Ecocritical Thought Embodied in the Fantastic". *Fafnir: Nordic Journal of Science Fiction and Fantasy Research*. Vol. 2 (4), 7–17.

- van der Stelt, Gert 2019: *Fantastical Imaginations of Environmental Truths. The Role of Fantasy Literature in the Ecocritical Debate*. A Master's Thesis. Utrecht University.
- Williams, Raymond 1985: *The Country and the City*. London: The Hogarth Press.
- Williams, Raymond 2003: Luontokäsitykset (1980). Suom. Mikko Lehtonen. – Yrjö Haila & Ville Lähde (toim.), *Luonnon politiikka*. Tampere: Vastapaino, 40–66.